A VILÁG LEGSZEBB HELYEI

RÓMA

BEPPE CECCATO

A VILÁG LEGSZEBB HELYEI

RÓMA

B E P P E   C E C C A T O

A szöveget írta: Beppe Ceccato

Az eredeti kiadás munkatársai:
Laura Acomazzo
Patrizia Balocco Lovisetti
Anna Galliani

Fordította és szakmailag ellenőrizte: Király Erzsébet

Felelős szerkesztő
Rózsa Judit

Műszaki szerkesztő
Hodu Pálné

Szedés, tördelés
graphoman

1. A lovaskocsi, háttérben a Colosseumma Róma egyik jelképe, jóllehet, az utóbbi évek során egyre kevesebben választották a városközpont bejárásának ezt a hagyományos módját.

2. A művészi kidolgoz finomságát csodálhatjuk meg Antonio Canova szobrán, amely Paolini Borghesét ábrázolja.

7. A képen felismerhetőek a Trevi-kút híres szobrai.

A mű eredeti címe:
Rome
Hungarian translation:

Hungarian edition:

Felelős kiadó: Földes Tamás

ISBN 963 8009 306
ISSN 1416 5252

TARTALOM

BEVEZETŐ 8
A *CAPUT MUNDI* HÁROMEZER ÉVE 20
MŰVÉSZETI SÉTÁK 56
NÉVMUTATÓ 132

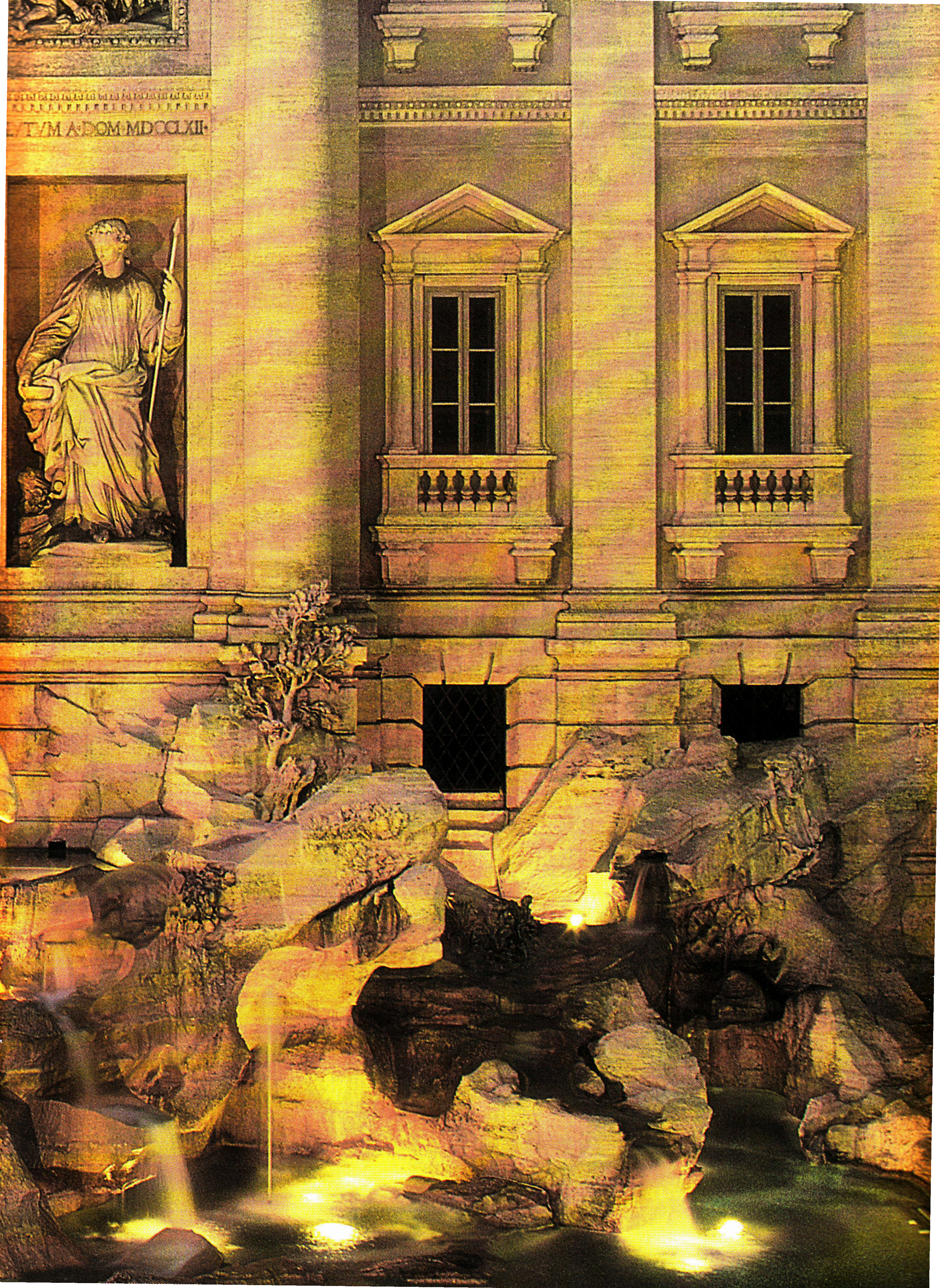

3–6. A Trevi-kút kétségkívül a leghíresebb Róma valamennyi kútja közül: ezt fényképezték, filmezték, írták le a legtöbbször, és talán ezt szeretik a legjobban. Közelében található a Quirinale-palota, valamint a jelentős képtáráról is jól ismert Palazzo Colonna. A Trevi építését XII. Kelemen pápa megrendelésére Nicola Salvi kezdte meg, majd 11 évvel később Giuseppe Pannini folytatta, és XIII. Kelemen pápa avatta fel 1762-ben. A nagyszabású építmény a Palazzo Poli hátsó homlokzatára épült, a klasszicista fegyelem és a barokk fantázia csodálatos ötvözete. Hogy erről meggyőződjünk, elég egy pillantást vetni a képre: a jelenetet tökéletes arányossággal tagolják a korinthoszi oszlopok, amelyek a balusztráddal koronázott és XII. Kelemen címerével ékesített párkányzatot tartják, és egyszersmind keretbe foglalják az allegorikus, fantasztikus és kecses eleganciájú figurák mozgalmas együttesét, középütt Ókeanosz-Neptunus isten fenséges alakjával, aki a kagylóhintaját vontató tengeri paripák gyeplőjét tartja kezében.

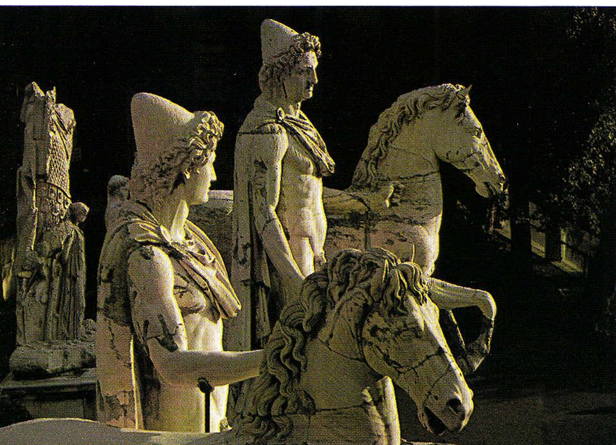

POSITIS SIGNIS ET ANA
GLYPHIS TA
IVSSV CLEME
PONT MAX

TVM A·DOM·MDCCLXII·

A ki Rómáról akar írni, nem csekély feladatot vállal. Ki tudná méltóképpen felmérni és megítélni ennek a városnak az életét, amely jóban és rosszban, minden időben és minden helyzetben az első volt, vagy legalább az elsők egyike? Rómáról minden elmondható. Hogy csodálatos város, azt tudjuk. Elég a műemlékekre és a művészeti alkotások sokaságára gondolni, amelyet magában foglal, s amelyek a világ minden tájáról idevonzzák a turistákat és a kutatókat. Beszélhetünk a császári fórumokról, ahol mindmáig folynak az ásatások, hogy hitelességében és teljes fényében megmutatkozzék az a makacsul túlélő, merészen élretörő civilizáció, amely alig néhány évszázad alatt létrehozta a földkerekség leghatalmasabb birodalmát. Beszélhetünk a reneszánsz palotákról, amelyek tanúsítják, hogy a luxus és a mecénási bőkezűség kifejtésében egymással versengő pápai dinasztiák milliárdokat költöttek lakóhelyeik és templomaik szépítésére. És milyen szórakoztató, milyen vendégszerető ez a város! Eleven bizonyságai ennek a szabad, hányaveti, csipkelődő rómaiak, akiknél a találó szó, a visszavágás mindig készen áll.

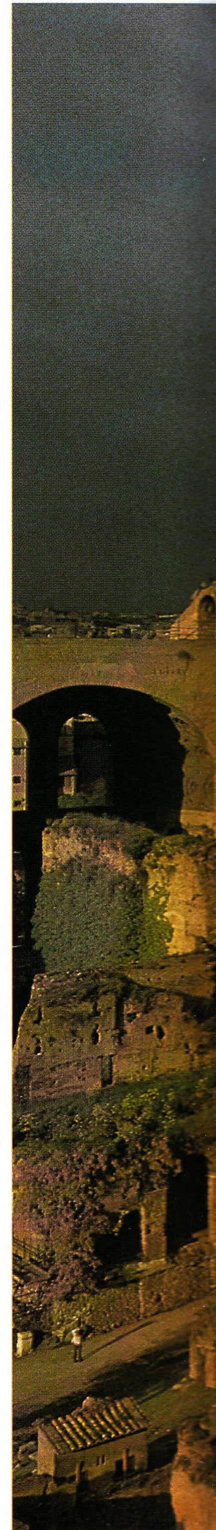
Nem véletlen, hogy az idelátogató külföldiek zöme, ha megkérdezik, melyik olasz városban szeretnének élni, egyhangúlag azt válaszolják: Rómában. Maga John Fante, a maróan kritikus, romantika-utáló olasz-amerikai író, Bukowski bálványa, nosztalgiával szól Rómáról, és szeretné életének utolsó éveit egy olyan otthonban leélni, amelynek ablakai a Piazza Navonára néznek.

Ám Róma több ennél, sokkal több. Hogy ezt felfoghassuk, elég számba venni Róma kútjait: több mint 1500 van ezekből az impozáns, művészet- és hatalomszerető pápák által életre hívott alko-

8. fent A dioszkúrok (Castor és Pollux) a Capitoliumra (olasz nevén Campidoglio) vezető, Michelangelo által tervezett lépcsősor tetején lovaik mellett mintegy őrt állnak Róma több ezer éves történelmének politikai központja előtt. Az isteni testvérpár késő császárkori szobrait a Monte Cenci területén találták, ahol egykor a nekik szentelt templom állt. 1583-ban hozták ide és állították fel őket néhány évvel azután, hogy Michelangelo tervei alapján és Della Porta közreműködésével újjáépítették a Capitolium terét (Piazza del Campidoglio).

8. lent Octavianus Augustus, az első princeps szobra, az úgynevezett „primaportai Augustus", amelyet 1863-ban ástak ki Liviának, Augustus hitvesének a Prima Porta közelében álló, „ad Gallinas Albas" (A fehér tyúkokhoz) nevet viselő villája területén. Ma a Vatikáni Múzeumok egyik gyűjteményében, a Museo Chiaramonti új szárnyában látható.

8-9. A Palatinus-domb magaslatából remek kilátás nyílik a császári fórumokra. Maxentius bazilikájának – romjaiban is fenséges – épületét Constantinus uralkodásának idejében fejezték be, és a IV. sz. végén némileg átalakították. A római civilizáció egyik leghatalmasabb építészeti alkotása. Mellette Santa Francesca Romana temploma látható.

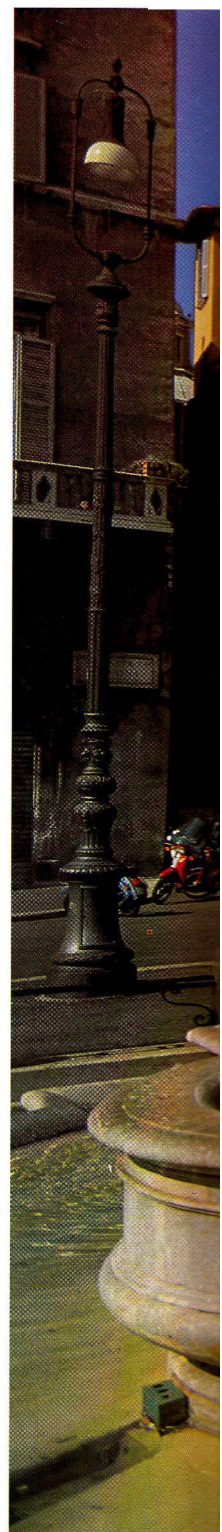
9. fent Traianus oszlopa egyike azon kevés antik római műemlékeknek, amelyek eredeti állapotukat megőrizve jutottak el a III. évezred küszöbéig. 25 márványtömbből illesztették össze, átmérője 3,5 m. Teljes felületét dombor-művek borítják, névtelen alkotójukat csak így ismerik: Traianus haditetteinek mestere. A reliefek a császár dáciai hadjáratának eseményeit örökítik meg.

tásokból, amelyek a közelmúltban annyi film és regény ihletői lettek. Trevi-kút, Piazza Navona, a Barcaccia a Piazza di Spagnán: a leghíresebb kutak nemcsak a múltat idézik, hanem Olaszország egész életéről szóló epizódokat is a hatvanas évektől napjainkig. Egyszóval, Róma ezerarcú főváros, amelynek minden utcája, tere vagy útja többféle értelmet hordoz. Senki sem tudhatja ezt jobban, mint azok az olasz és külföldi rendező- és színészegyéniségek, akik ebben a városban találták meg nagyszerű filmjeik ihlető motívumait. Itt van De Sica Rómája, a véget érni nem akaró háborútól megtört, reményvesztett, megalázott város, amely Anna Magnani felejthetetlen arcát öltötte fel. Itt van az a Róma, amelyet Federico Fellini, Rimini szülötte, de Róma fogadott fia teremtett, életre keltve azokat az embertípusokat, a szorongást és kétségbeesett erőfeszítést, amellyel a háború utáni Olaszország törekedett a gazdasági stabilitásra, és igyekezett megtalálni – miért is ne? – a maga örömét és szórakozását is. Aztán itt van Alberto Sordi nagyszájú és agyafúrt Rómája, vagy Carlo Verdonéé, aki az „utca emberének" annyi felejthetetlen típusát vonultatja fel. Pier Paolo Pasolini megmutatta a nehéz életűek Rómáját, a külvárosokét, a nehézfiúkét, akiknek lételeme az erőszak, de elpusztíthatatlan élniakarás munkál bennük. Elbeszéléseinek mintegy főhőseként Pasolini maga is áldozata lett az általa feltárt, szegénységből és lealjasodásból táplálkozó erőszaknak.

S itt van Nanni Manetti Rómája is: a rendező a *Kedves naplóban* tabut érintett, amikor a Garbatella fasiszta városnegyedét mutatta be a korszak sivárságát jelképező csúf kockaházaival. Elmaradhatatlan Vespája nyergében járva megmutatta ezt a negyedet, s azt, hogy létezik valami jó a főváros e kietlen szögletében is.

Az üzenet világos: Róma az Róma, és mindig is az marad. Ő a főváros, bár ezt sokan kétségbe vonják. Róma, a művészet városa igencsak különbözik a politika Rómájától, amellyel sajnos túl sokszor azonosítják. Mert a városok királynőjének valóban sok megpróbáltatást kellett elszenvednie felelőtlen kormányzatok miatt. Szerencsére az utóbbi években a város mintha ismét erőre kapna: újító törekvés, a változtatás szándéka kezd érzékelhetővé válni. Például harmincöt év óta először újra városrendezési terv van napirenden: olyan elképzelésekről van szó, amelyek nem újabb cement- és téglaszörnyekkel zsúfolják tele a még szabad területeket, hanem közparkok felújítását és telepítését, a várost ostromgyűrűbe záró peremvárosok rendbe tételét tűzik ki célul. Az elmúlt években 55 ezer hektáron 12 ezer hektár zöldterületet létesítettek, amelyek a már meglévőkhöz csatlakoznak. A szennyezett levegőben fuldokló Róma oxigénnel akarja megtölteni tüdejét. Ennek jegyében a városi közlekedés is megváltozik: kezdik jobb szemmel nézni a sínpárokat, mint a kipufogócsöveket. A többi európai városhoz hasonlóan újra divatba jön a jó öreg villamos, amely lehet, hogy lassúbb, de egész biztosan „környezetbarát". Hogy új szelek fújnak, a Via Appia példája bizonyítja, ahonnan leparancsolták a gépjárműveket és az utat gyalogos zónává nyilvánították. A Regina Viarum, minden utak királynője, az antik Róma legfontosabb útvonala, amelynek mentén csodálatos műemlékek, a régészet kincsei sorakoznak, ez a valóságos szabadtéri múzeum gondos restaurálás után meg fog szabadulni az időnél is rombolóbb emberi gondatlanság okozta sebektől. A változó idők jele, hogy a császári fórumok éjszaka is nyitva tartanak majd, és a látogató a színpadi megvilágításnak köszönhetően újszerű képet kap-

10-11. és 11. fent Neptun kútja, a Folyamok kútjával és a Mór kútjával együtt nem kis mértékben járul hozzá a Piazza Navona világhíréhez. Neptun kútja a tér északi végénél található, Giacomo Della Porta tervezte, szerkezetében hasonló a Bernini által álalakított Mór kútjához. Háromszáz évig ékítmények és szobordísz nélkül állt. Róma községtanácsa csak 1873-ban hirdetett befejezésére pályázatot, amelynek egyetlen feltétele volt, hogy alkalmazkodjék Bernini stílusához. A megbízást Antonio Della Bitta nyerte el, aki kifaragta Neptun szobrát. A puttók, lovak, szirének és vízköpő fejek Gregorio Zappalà művei.

12. fent Az Angyalvár sok évszázados története során volt császári mauzóleum, erőd, a pápai hatalom jelképe, ma pedig múzeum. Hadrianus császár emeltette, aki megtörte az Augustus mauzóleumába való császári temetkezés hagyományát, külön építménnyel akarván megörökíteni maga és utódai dicsőségét. A henger alakú építmény négyszögű alapzaton nyugszik. Úgy tartják, maga Hadrianus, a kifinomult ízlésű szépségimádó tervezte. Építését i. sz. 130-ban kezdték el, és tíz évvel később Antoninus Pius fejeztette be.

12. lent A képen megcsodálhatjuk a Ponte Sant'Angelo egyik finomművű kecses figuráját, a lándzsás angyalt.

13. A Szent Péter-bazilika egyik kápolnája annak a szoborcsoportnak a nevét viseli, amely a világ egyik leghíresebb műalkotása. Michelangelo alig húszéves volt, mikor a Pietà *kifaragásába fogott Jean de Bilhères de Lagraulas megrendelésére, aki a francia király követe volt VI. Sándor pápánál 1489–99-ben.*

14-15. Az Amphitheatrum Flavium, közismert nevén Colosseum, 52 m magasságba emelkedik, 3357 m²-en terül el, becsült befogadóképessége 73 ezer személy volt. Számos földrengés és tűzvész pusztította, évszázadokig lakóhelyül szolgált, majd a XII. században a Frangipane család erődként használta. Ekkor kezdték az építményt fosztogatni, márvány burkolólapjait és köveit elhurcolni templomok és egyéb építkezések anyagául. A külső körgyűrű semmisült meg így. A XVII-XVIII. században történtek az első kísérletek a megmentésére. A XIX. században megkezdődtek az ásatások, a XX. században pedig a restaurálási munkálatok.

16-17. A legenda szerint Romulus volt Róma alapítója, de nevelőapja minden bizonnyal a Tiberis. Róma nagysága jelentős részben ennek a folyónak köszönhető. Amint az évszázadok során egyre növekedett a város lakott területe, úgy vált szükségessé a két partot összekötő hidak építése. A Tiberis (Tevere) római korban épült hídjai közül néhány még ma is betölti hivatását.

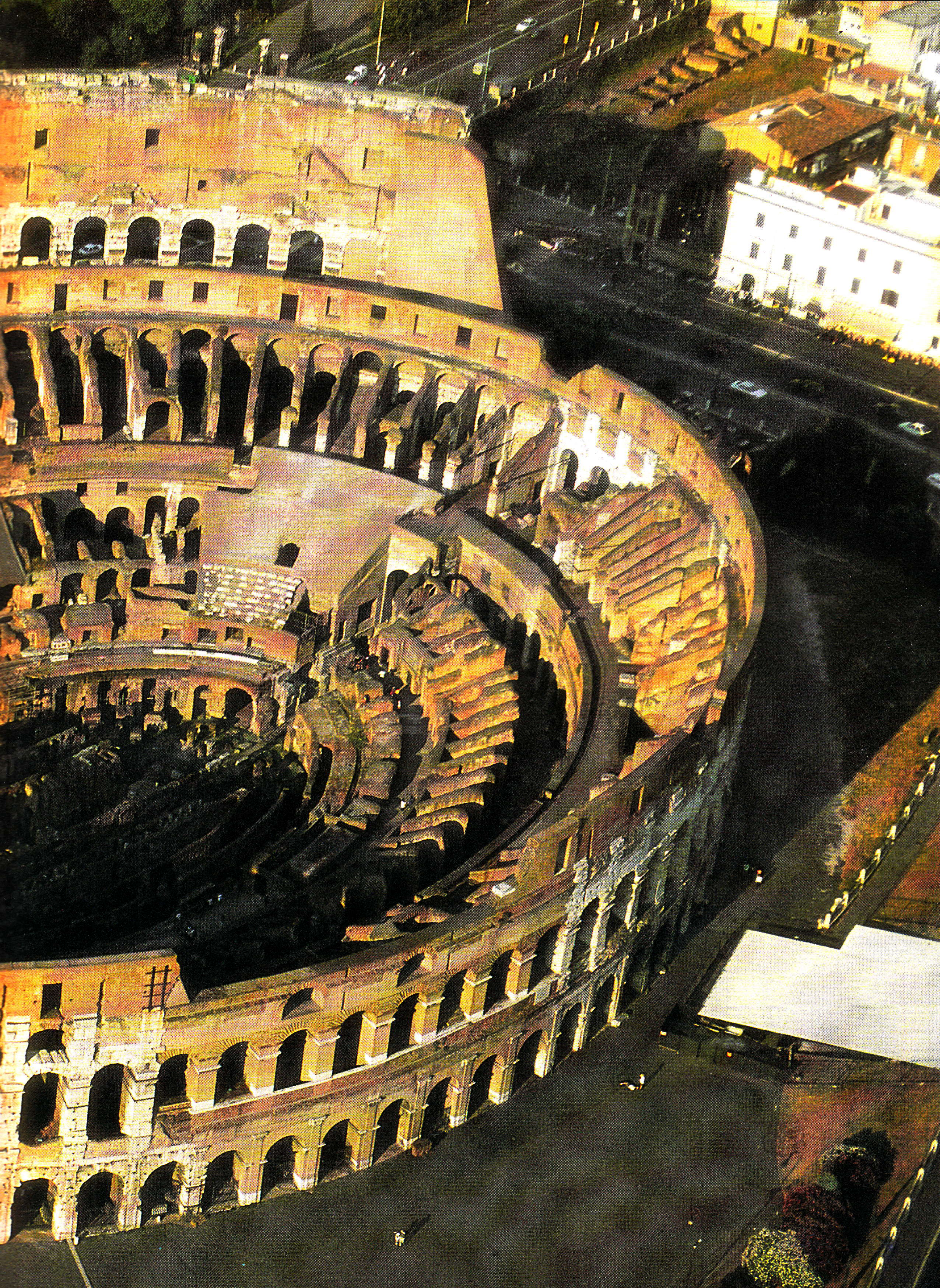
hat arról, milyen fenséges lehetett az imperatorok Rómája, a márvánnyal, impozáns szobrokkal, mozaikokkal, diadalívekkel, bazilikákkal és templomokkal ékes *caput mundi*.

A Via Sacrán végigsétálva képzeletünk felidézheti a legendás személyiségeket, akik egykor ugyanezeket a köveket tapodták: Julius Caesar, Cicero, Constantinus – és Péter, a galileai halász, aki ide kormányozta hajóját, és itt alapított egyetemes egyházat. Róma legfőbb varázsa, hogy megidézi a régmúltat.

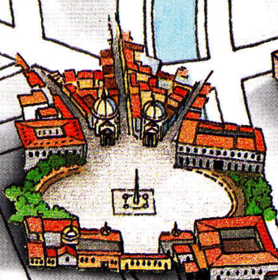

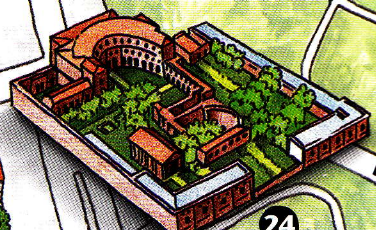

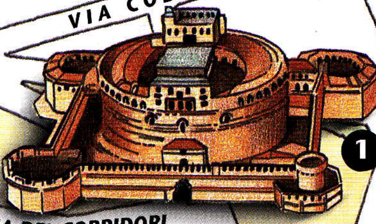

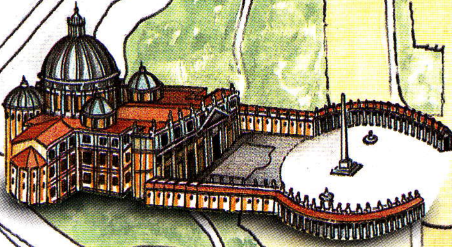

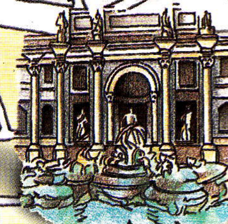
VIALE DELLE MILIZIE
VIA SAN
24
25
22
VIA COLA DI RIENZO
PIAZZA CAVOUR
21
VIA CONDOTTI
1
VIA DEI CORRIDORI
2
VIA DELLA CONCILIAZIONE
TEVERE
LUNGO TEVERE MARZIO
18
VIA D. PORTA CAVALLEGGERI
VIA DEL CORSO
3
C.SO V. EMANUELE II
4
Colonna Traiana
PIAZZA VENEZIA
VIALE DELLA STAZIONE DI SAN PIETRO
VIA ALDO FABRIZI
5
9
VIA SAN PANCRAZIO
6
VIA DEL CIRCO
VIALE DI TRASTEVERE
TEVERE
VIA ALDO FABRIZI
7
8
10

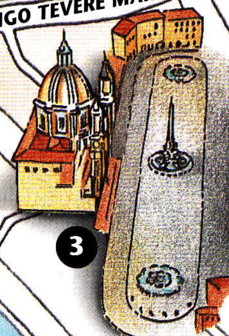

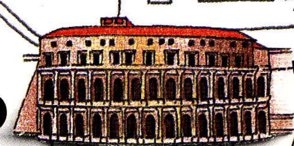

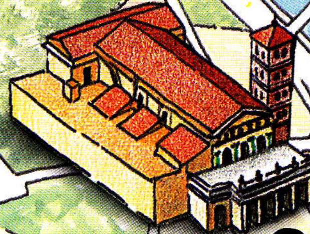

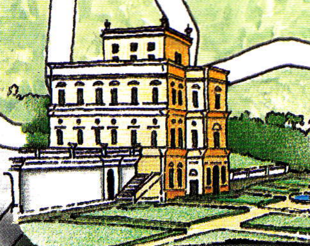

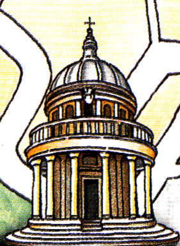

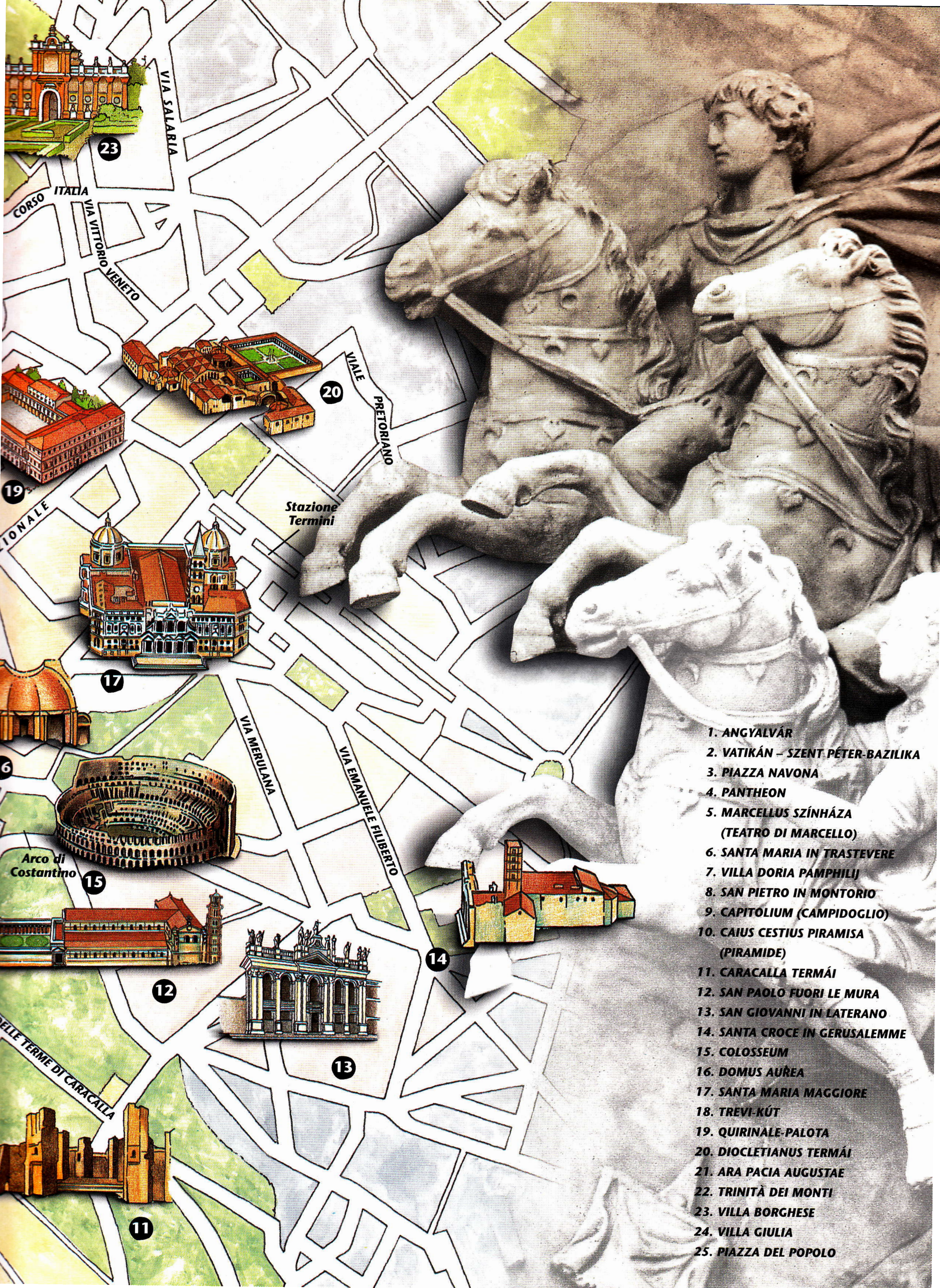

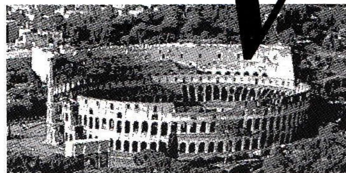

VIA SALARIA
CORSO ITALIA
VIA VITTORIO VENETO
23
VIALE PRETORIANO
20
19
Stazione Termini
17
VIA MERULANA
VIA EMANUELE FILIBERTO
Arco di Costantino
15
14
12
13
ELLE TERME DI CARACALLA
11
1. ANGYALVÁR
2. VATIKÁN – SZENT PÉTER-BAZILIKA
3. PIAZZA NAVONA
4. PANTHEON
5. MARCELLUS SZÍNHÁZA (TEATRO DI MARCELLO)
6. SANTA MARIA IN TRASTEVERE
7. VILLA DORIA PAMPHILIJ
8. SAN PIETRO IN MONTORIO
9. CAPITOLIUM (CAMPIDOGLIO)
10. CAIUS CESTIUS PIRAMISA (PIRAMIDE)
11. CARACALLA TERMÁI
12. SAN PAOLO FUORI LE MURA
13. SAN GIOVANNI IN LATERANO
14. SANTA CROCE IN GERUSALEMME
15. COLOSSEUM
16. DOMUS AUREA
17. SANTA MARIA MAGGIORE
18. TREVI-KÚT
19. QUIRINALE-PALOTA
20. DIOCLETIANUS TERMÁI
21. ARA PACIA AUGUSTAE
22. TRINITÀ DEI MONTI
23. VILLA BORGHESE
24. VILLA GIULIA
25. PIAZZA DEL POPOLO

A CAPUT MUNDI
HÁROMEZER ÉVE

20. A Romulust és Remust szoptató nevezetes nőstényfarkas nyitja meg Róma legendás történetének első fejezetét. A monda szerint a város alapítása szorosan összefügg a trójai háború végkifejletével. Aineiász-Aeneas, Aphrodité-Venus és Ankhiszész fia bajtársaival elmenekült elpusztított szülővárosából, és isteni akarat szerint Latiumba érkezve, harcok és békekötés után feleségül vette Latinus király leányát, Laviniát. Várost is alapított, amelyet felesége tiszteletére Laviniumnak nevezett el. Fia, Ascanius ellenben az Albanus-hegyen alapított várost, amelynek az Alba Longa nevet adta. Ascanius leszármazottai lettek Alba királyai. Egyikük, Proca, két fiat nemzett: Numitort és Amuliust. Amulius elűzte fivérét, a jogos örököst. Fiait megölette, leányát, Rhea Silviát pedig Vesta-szűz papnőjévé avatta, hogy bátyja házának magva szakadjon. Ám Mars hadisten megszerette és teherbe ejtette a szüzet, aki ikerfiúkat hozott a világra. Amulius az anyát örökös börtönre ítélte, a csecsemőket pedig egy kis sajkában a Tiberisre tétette: de

Volt egyszer, hol nem volt, úgy 1750 évvel ezelőtt hét halom, egy nőstényfarkas és két ikerfiú, akik a Romulus és Remus névre hallgattak, és egy nőstényfarkas emlőjét szopták. Felnövekedvén Romulus i. e. 753. április 21-én ekéjével húzott egy barázdát, amely a Palatinus dombján egy négyszögű területet fogott körbe. Ez a barázda lett a határvonala a településnek, amelyet Goethe sok-sok évszázad elteltével Örök Városnak fog elnevezni. A monda szerint így született Róma. A nőstényfarkas máig Róma jelképe, és ma már tudjuk, hogy a legendának történelmi alapjai is vannak. A Palatinuson és körzetében végzett ásatások ugyanis nem kérdőjelezték meg a városalapítás dátumát. Éppen ellenkezőleg. Kunyhók alapjait, falmaradványokat, kutakat, aknasírokat és a Via Sacra közelében hamvasztott maradványokat tartalmazó sírokat tártak fel. Mindezek tanúsítják, hogy azokban az években fontos események történtek a Tiberis melletti dombokon. Bizonyos, hogy létezett latin település a Palatinuson és a környező halmokon (Capitolinus, Esquilinus, Quirinalis).

A jelenlegi főváros legősibb magvát valóban ezen a területen kell keresni. Pásztorok és földművesek húzódtak ide az albai hegyvidék mocsaras területeiről, mert településeik számára itt találhattak stratégiailag védhető helyet az ellenséges, elsősorban etruszk támadások ellen. És azt a bizonyos négyszögű határvonalat éppen a Palatinuson sikerült régészeknek azonosítaniuk.

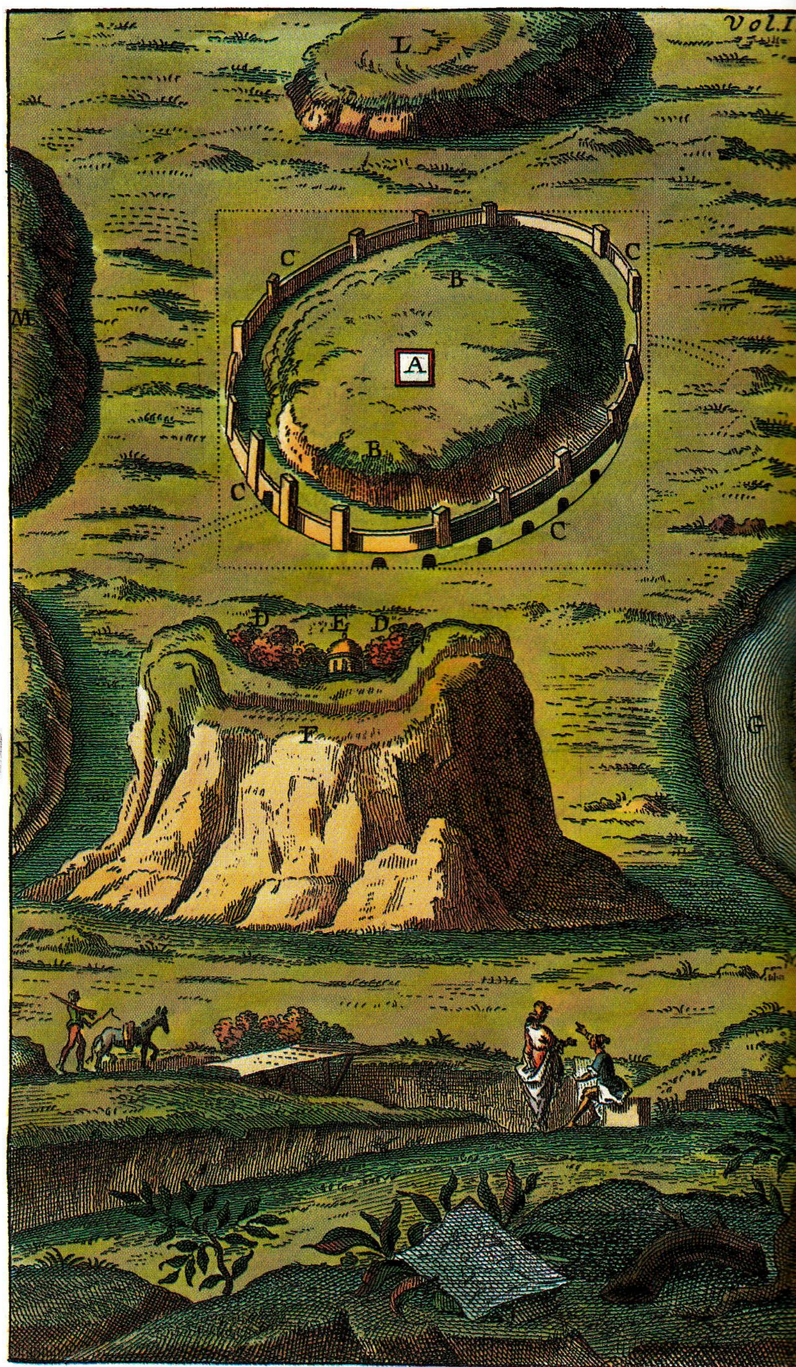
a víz szelíden partra tette a fiúkat, s ott egy nőstényfarkas szoptatta őket, míg egy Faustulus nevű pásztor rájuk nem talált. Ő adta nekik a Romulus és Remus nevet, s ő nevelte fel őket.

Hogy a Róma név mikor született és mi a jelentése, nem tudjuk. Talán a „folyó városa" vagy a „halmok városa" archaikus latin nyelven, vagy talán ismeretlen etruszk szóból ered.

Az bizonyos, hogy nem Romulus nevéből, hiszen azt sem tudjuk, létezett-e valójában, s ez volt-e a neve. Az ősi települést illetően viszont kézzel fogható tény, hogy a termékeny talaj kedvezett a mezőgazdaságnak (tönkölyt, árpát és később búzát termesztettek) s a tágas legelők a szarvasmarhatenyésztésnek. A hatalmas erdőségek pedig bőségesen adták a faanyagot a kerek vagy ovális alaprajzú kunyhók építéséhez. A falu jellegű településeket védelmi célból kő- és földsánccal kerítették körül. Így született az oppidum mint sánccal kerített, erődített falu. Latinus Vetus, az ősi településrendszer 2350 km^2-nyi területén mintegy hatvan volt belőlük. Valamennyinek megvoltak a lakókunyhói, védőfalai és saját megművelt területei: egyik ilyen település volt a Roma Palatina. A miniállamokat jószomszédi viszony és a közös vallás kapcsolata fűzte össze. Az i. e. VIII-VI. sz. között a települések között több vallási szövetség is létrejött, amelyekben többé-kevésbé valamennyi település vezető szerepet kívánt volna biztosítani magának. E szövetségek némelyike különösen jelentős volt; kiemelkedik közülük az, amelynek helye a Mons Cavus volt: harminc közösség ismerte el Alba főhatalmát. Ezt az ősi tele-

21. balra Romulus és Remus históriáját elevenítik meg az Ara Casali hátoldalán található dombor-művek az i. sz. 200 körüli évekből.

21. jobbra Ezen a régi nyomtatványon a Palatinus és más római halmok azon helyei láthatók, amelyeken a rajzon jelölt módon alapíthatták a város első településeit. A hagyomány szerint Rómát i. e. 753. április 21-én alapította Romulus. Rhea Silvia és Mars isten fia Numitornak, Alba Longa elűzött fejedelmének unokája. A történészek véleménye szerint a latin törzsek elsősorban védekezés céljából alapították a várost a fenyegető etruszk hódítás ellen.

pülést később elpusztították a rómaiak (a monda szerint a háborút eldöntő párviadal a Horatiusok és a Curiatiusok között ment végbe). Alba legyőzése azt jelentette, hogy Rómáé lett a vezető szerep. A hagyomány szerint az Albát legyőző Róma királya Tullus Hostilius volt. Írott bizonyítékok nélkül is feltételezhető, hogy az ősi Róma államformája valóban a monarchia volt, bár nem tudjuk pontosan, mennyi lehetett az Urbs egymást követő fejedelmeinek száma. Minden bizonnyal több, mint a legendás kezdeteket megörökítő történetírás hét királya: név szerint az alapító Romulus, Numa Pompilius (az állami és vallási törvények megalkotója), Tullus Hostilius és Ancus Marcius. A többiek – Tarquinius Priscus, Servius Tullius (az előbbi veje) és Tarquinius Superbus az etruszk eredetű Tarquinius-dinasztiát alkották, és mintegy száz éven át (i. e. VII-VI. sz.) irányították Róma sorsát.

A Tarquiniusok alatt Róma a Földközi-tenger nyugati medencéjének egyik legjelentősebb központjává lett. Fejlődésének üteme méltó akár egy mai metropoliszéhoz is: a kezdetek 50 hektárnyi területe és néhány ezerre tehető lakossága kb. 300 hektárra és 30 ezer főre növekedett. A település magva áthelyeződött a Velia (a Palatinus egyik csúcsa), a Mons Caelius, valamint az Oppius és Cispius (az Esquilinus nyúlványai) területére, és egészen a Viminalis és a Quirinalis lejtőig terjeszkedett. Egyre több monumentális építményt emeltek. A társadalomban pedig megerősödött a kézművesek és kereskedők alkotta polgári középosztály, amely immár szervezetten volt képes fellépni, jogokat követelve a nagybirtokos patres familias ellenében. A Tarquiniusok kora teremtette meg az előfeltételeit annak a (korántsem konfliktus nélküli) jogegyenlőségnek, amely a patriciusok és a plebejusok közt, változó szerencsével, kialakult.

Mind az urbanisztika, mind a társadalmi fejlődés tekintetében valóban ekkor vetették meg Róma eljövendő nagy-

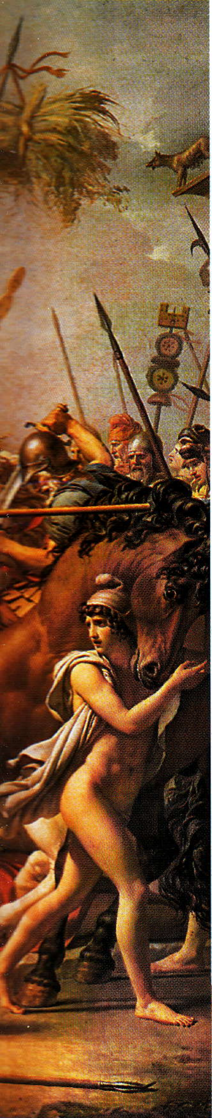

22-23. fent Jacques-Louis David festménye: a szabin nők megakadályozzák a latinok és a szabinok összecsapását. Alapítása után Rómának meg kellett küzdenie a szomszéd népekkel az egyeduralomért. A szabinokkal és királyukkal, Titus Tatiussal vívott háború oka a monda szerint az volt, hogy a rómaiak elrabolták a szabin nőket.

22. lent Róma és a legősibb latin város, Alba háborújának sorsát egy bajvívásnak kellett eldöntenie, amelyet mindkét részről három-három ikertestvérre bíztak. Rómát a Horatiusok, Albát a Curiatiusok képviselték. A mondán túli igazság az, hogy a rómaiak lerombolták Albát, és átvették a vezető szerepet a latin törzsszövetségben.

ságának alapjait. A Tarquiniusok által megindított városfejlesztés a dinasztia hatalomfosztása után is folytatódott: felépítették Ceres templomát az Aventinuson, a Dioszkúrok (Castor és Pollux) templomát a Forumon, ugyanitt kibővítették a Regiát, a Vesta-templomot és a vestalisok házát. A felkelés, amely megdöntötte a Tarquiniusok plebejus monarchiáját, tulajdonképpen az arisztokraták számára előjogokat biztosító régi törvényeket állította vissza. A Tarquiniusok helyzetét meggyengítette az etruszkok kiűzése Latiumból; néhány sikertelen kísérlet után átadták a teret az új politikai rendnek. Magukról a kísérletekről jól ismert mondák szólnak: Porsenna, Clusium etruszk fejedelme ostrom alá vette Rómát, s ennek során hajtották végre emlékezetes hőstetteiket Horatius Cocles, Mucius Scaevola és a szűz Cloelia.

A Tarquiniusok bukását követő fejlemények megértéséhez a római társadalom szerkezetéről kell vázlatosan szólnunk.

22-23. lent Tullus Hostilius csatája a szabinokkal szövetséges veiibeliekkel. Cavalier d'Arpino e festménye a Galleria Borghesében látható. Tullus Hostilius nevét elsősorban Alba Longa lerombolójaként őrizte meg a történelem.

23. fent Tarquinius Superbus elhelyezi a capitoliumi Jupiter-templom alapkövét. Perin del Vaga (1501–1547) festménye a firenzei Uffiziben található. Tarquinius Superbus volt Róma hét királya közül az utolsó. A Tarquinius-dinasztia uralma alatt Róma a Földközi-tenger nyugati medencéjének egyik legfontosabb központjává nőtte ki magát.

23. lent A monda szerint Caius Mucius római nemes ifjú behatolt a Rómát ostromló etruszk sereg táborába, hogy megölje királyukat, Porsennát. Tévedésből a király helyett annak írnokát ölte meg. Elfogatásakor nemcsak nyíltan megvallotta szándékát az ellenség előtt, hanem hogy bizonyítsa, nem fél a szenvedéstől és haláltól, jobbját az áldozati tűzben elégette (így kapta a Scaevola, „balkezes" nevet). Az etruszk fejedelem tisztelettel elbocsátotta. Az eseményt megörökítő freskó a Capitoliumi Múzeumban található.

Az első királyok idejétől fogva a fejlődés hármas tagozódást eredményezett: a római polgár a plebejusok, a patríciusok vagy a hozzájuk kötődő cliensek rendjéhez tartozott, a politikai tagozódás szerint pedig a harminc curia és a három tribus valamelyikéhez. Mint említettük, a Tarquiniusok elűzésével az arisztokrácia ismét biztosította magának a hatalmat. A plebejusok számára jóval kevesebb jogot iktattak törvénybe. A kormányzat vezető tisztségviselője a két praetor volt, akiket később (az i. e. VI. sz. közepétől) a consul cím illetett meg: őket a comitia centuriata választotta meg. A két consul egy évig tölthette be tisztségét. A consulok minden hatodik hónapban egy dictatort választottak, aki az államot fenyegető külső veszély esetén fejtette ki tevékenységét.

A római társadalom másik fontos vonása volt a gens szerinti tagozódás, amely a mai anyakönyvezés ősi formája volt. A genshez tartozók földbirtokot és vagyont mondhattak magukénak, vagyis olyan behozhatatlan előnnyel és politikai súllyal rendelkeztek, hogy törvényileg biztosíthatták előjogaikat és főhatalmukat; a plebejusok, akik nem tartoztak valamely familia körébe, ki voltak zárva a politikai hatalomból. A patríciusok választották a főtisztviselőket, és alkották a senatust, amelyben a gentes pater familiasai foglaltak helyet. A testületnek konzultatív szerepköre volt. A patríciusoknak a plebejusok rovására megnövekedett hatalma a konfliktusok hosszú sorát indította el.

A plebejusok kivonulásai (kétszer a Mons Sacer, egyszer az Aventinus területére) tárgyalásokra kényszerítette a patríciusokat: el kellett ismerniük a plebs tribunusainak sérthetetlenségét, akik rendelkeztek a ius auxiliival (a plebejusok megvédelmezésének joga a tisztségviselők önkénye ellen) és a ius coërcitionisszal (bűnvádi eljárás indításának joga a törvények szentségének megsértői ellen). A tribunusok jogkörének növekedése mellett az is a plebejusok érdekeit szolgálta, hogy aediles plebist neveztek ki: összetett feladataik közé tartozott a plebs nyilvántartásának kezelése, az utak, középületek és plebejus harci játékok felügyelete.

Véres konfliktusok árán a plebejusok végül a senatusban is helyet foglalhattak. I. e. 366-ban, C. Licinius Stolones és Lucius Sestius Lateranus előterjesztésére a consuli, majd 337-től a praetori méltó-

24-25. *Cesare Maccari (1840–1919) festménye az epirusiakkal vívott háború egy epizódját örökíti meg. Cineas, Pyrrhus epirusi királynak a római senatushoz küldött követe azt kéri, engedjék be a királyt a városba a békekötésről tárgyalni. A közügyektől már visszavonult, vak Appinus Claudius megjelent a Curiában, s így válaszolt: „Előbb távozzék Pyrrhus Itáliából, s akkor majd tárgyalunk vele."*

25. *balra*
A capitoliumi Brutus-mellszobrot elsőként választotta ki IV. Sixtus pápa, amikor 1471-ben elhatározta, hogy múzeumokat létesít a Campidoglión az antik műalkotások számára. A hagyomány szerint a mellszobor Brutust, az első két consul egyikét ábrázolja.

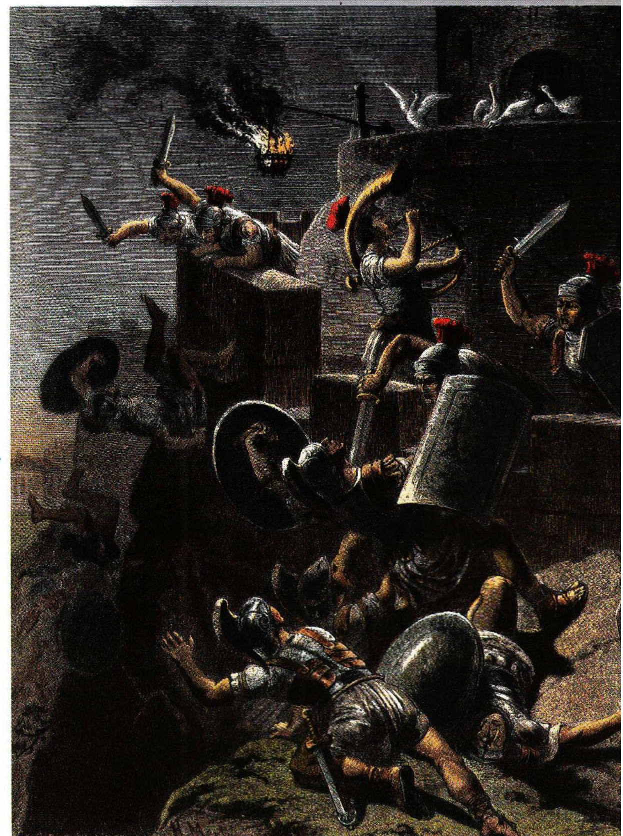
ságra is megválaszthatóak lettek. 300-tól pedig helyet foglalhattak a pontifexek és augurok testületeiben is.

I. e. 390-ben Rómát bevették és lerombolták a gallok. Az invázió elmúltával határozat született, hogy minden építményt eredeti helyén kell újjáépíteni. A poraiból feltámadt Urbs köré 11 km hosszúságú védőfalat emeltek: a falakon belüli terület mintegy 426 hektárra terjedt ki, és magában foglalta az Aventinust. Hatalmas méretű és tempójú építkezés kezdődött: a legnevezetesebb munkálatok közül megemlítjük az i. e. 367-ben elkészült Concordia-templomét, és az első nagy vízvezetékét (aquaeductus), amelyet Appius Claudius építtetett 311–312-ben. Róma feltámadt, újra harcra kész lett, és legyőzte a hatalma ellen lázadó városokat, a III. századtól kezdve pedig fokozatosan elfoglalta az egész Appennini-félszigetet.

A terjeszkedés a városfejlesztés virágkorát is jelentette. A hadizsákmányt templomok építésére fordították, a leigázott népektől összerabolt kincsek hihetetlen sokasága pedig a legfontosabb középületek díszítésére szolgált. A hódítások során új szertartást is bevezettek: a győztes hadvezér diadalmenetet tartott. Ebben az időszakban épült meg a második vízvezeték (Anio Vetus, i. e. 272), valamint a Circus Flaminius (i. e. 221).

A III. századot a Hannibal felett Zamánál aratott római győzelem zárta le, i. e. 202-ben. Hannibal és Carthago számára a kapituláció azzal járt, hogy át kellet engedniük a Római Birodalomnak Hispaniát, tíz hajó kivételével teljes flottájukat és elefántjaikat, s megtiltották

25. *jobbra fent*
A Juno-templom fríztöredéke a capitoliumi ludakat ábrázolja, amelyek megmentették Rómát, mert hangos gágogással és szárnycsapkodással jelezték a gallok éjszakai támadását.

25. *balra lent*
A gallok hét hónapig ostromolták a Capitoliumot, s végül megadásra kényszerítették a rómaiakat, akiknek hatalmas hadisarcot kellett fizetniük.

26-27. Ez az arazzo-faliкárpit, amely a Quirinale-palotában látható, Scipiót és Hannibalt ábrázolja, az ókori történelem talán leghíresebb hadvezéreit. A Zama melletti csatában Carthago döntő vereséget szenvedett Rómától. Fel kellett adnia az Ibériai-félszigeten elfoglalt területeket, néhány hajó kivételével teljes hajóhadát ki kellett szolgáltatnia, s többé nem viselhetett hadat Róma engedélye nélkül.

26. lent Az 1521-ben festett kép a zamai csatát ábrázolja. A Hannibal és Scipio seregei közt i. e. 202-ben vívott ütközet a második pun háború végét jelentette. A csata valójában Naraggara területén folyt le, Zama közelében. Scipio ugyanazzal a stratégiával győzte le Hannibalt, amelynek a pun hadvezér köszönhette Cannae mellett kivívott diadalát.

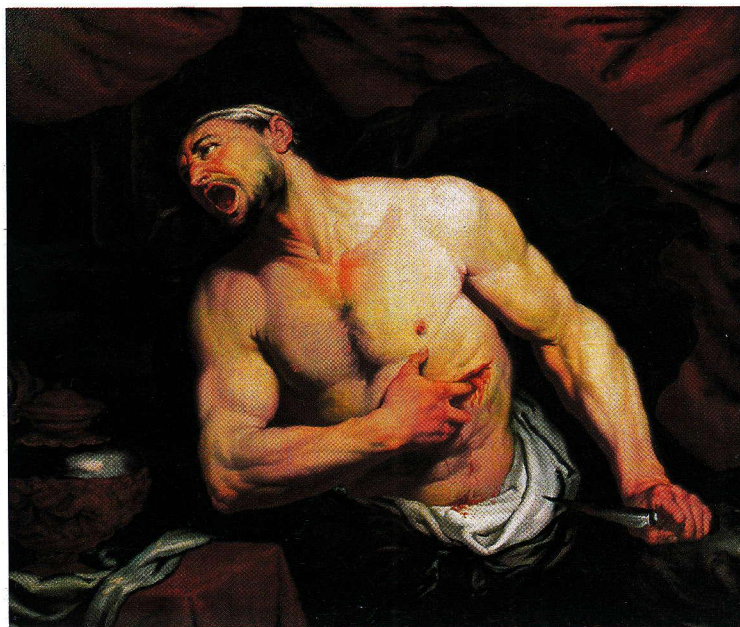

nekik, hogy külföldön hadat viseljenek Róma engedélye nélkül; ezenfelül tízezer talentum kártérítésre kötelezték őket. Szerencsés pillanat volt ez Róma számára: végre elégtételt vehetett a történelme során elszenvedett legnagyobb vereségért Cannae mellett i. e. 216-ban. Akkor Hannibalnak sikerült villámgyors bekerítő hadművelettel halálos gyűrűbe szorítani a római hadsereget, amelyet valósággal megtizedelt (86 ezer emberből 50 ezer veszett oda). A pun háborúk a római belpolitikában is éreztették hatásukat. Kialakult a nemesek pártja (optimates) és a nép pártja (populares). A tisztségviselők megbízatását, akik a hadjáratok miatt gyakran voltak távol, meghosszabbították. Az elfoglalt területeket provinciákra osztották, amelyek a római nép tulajdonába mentek át. A provinciák élére praetorokat neveztek ki.

I. e. 149-ben, annak ürügyén, hogy Carthago felhatalmazás nélkül hadat üzent Massinissának (Numidia Rómával szövetséges királyának, aki állandó rajtaütésekkel provokálta Carthagót), a rómaiak ostrom alá vették a várost, hat hónapi ádáz küzdelem után elfoglalták és földig rombolták. Valóra vált Marcus Porcius Cato Censorius ismételt felszólítása: „censeo Carthaginem esse delendam” (javaslom, hogy Carthagót el kell pusztítani).

Valóságossá lett a világuralom eszméje, amelyre a mintát Keleten II. (Nagy) Kürosz adta, Perzsiától Anatólia égei-tengeri partvidékéig terjedő hatalmas birodalmával, amelyet a többi Akhaimenida-uralkodó még tovább növelt. Ez a modell teljességgel megfelelt Rómának, amely a világ egyetlen, megkérdőjelezhetetlen urává akart lenni. Minden római tudta: olyan város polgára, amely immár metropolisszá, egy alakuló új világrend központjává nőtte ki magát, s ennek a szerepkörnek megfelelő arculatot kívántak teremteni számára.

A görög és kis-ázsiai polisz mintáját követve, a várostervezők új negyedeket alakítottak ki, a meglévőket pedig a megváltozott kívánalmaknak megfelelően alakították át. Az építészeti stílusok egységére és fenségére is gondot fordítottak: ez a diadalívek, oszlopcsarnokok és bazilikák korszaka. Valóságos építészeti forradalmat jelentett az opus caementicium, a habarccsal kevert kőzúzalék és az opus latericium, az égetett agyagtégla építőanyagként való elterjedése. A középüle-

27. G. B. Langetti festménye, amely a velencei Ca'Rezzonicóban látható, Marcus Porcius Cato öngyilkosságát ábrázolja. A nagy Cato Censorius dédunokája, Pompeius hívéül szegődött, Julius Caesartól vereséget szenvedett Afrikában, és Uticánál önkezével vetett véget életének.

28. balra fent
Pompeius i. e. 65 és 51 között építette Róma első kőszínházát. I. e. 32-ben Augustus, majd később Diocletianus restauráltatta.

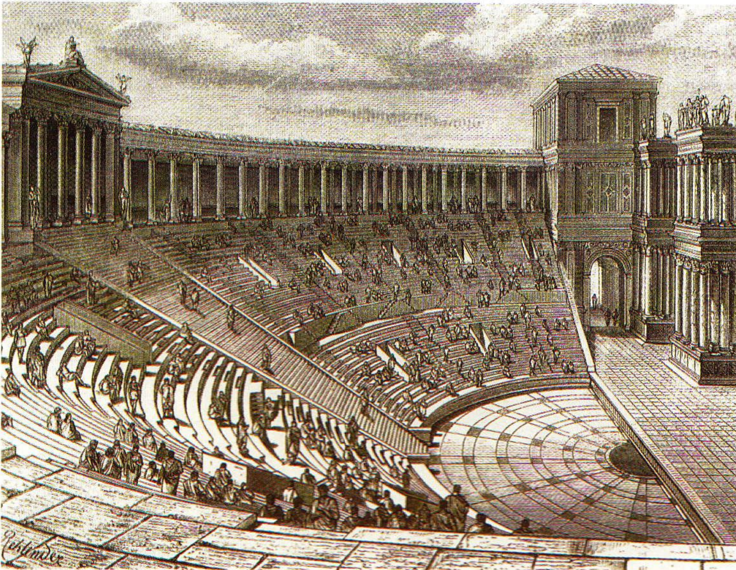
28. balra lent
Az arisztokrata családból származó jeles politikus és hadvezér, G. Pompeius (i. e. 106–48) Sulla híveként Marius ellen harcolt Szicíliában és Afrikában. Crassus consultársa volt, és nagy hírnevet szerzett azzal, hogy a Földközi-tengert megtisztította a kalózoktól. Az afrikai Pelusiumnál lelte halálát: XIII. Ptolemaiosz parancsára megölték.

tek és az előkelők lakóházainak építéséhez pedig egyre többször használták a márványt. A Capitoliumon, a Forumon és a Mars-mezőn (Campus Martius) épültek a reprezentatív épületek és a legszebb paloták. A Palatinus, Quirinalis, Viminalis, a Carinae és a Cispius területén épült magánházak építésénél is megjelentek az oszlopsorok. A Pincius és a Transtiberis elővárosaiban pedig megépültek az első kertes villák. Az újonnan érkezett városlakók számára, akiket idevonzott a nagyváros és a munkalehetőség, felépültek az első többlakásos, emeletes házak (insulae). Alig egy évszázad leforgása alatt a város valóban új arcot öltött.

Csakhogy a főváros népességének növekedésével párhuzamosan elnéptelenedett a vidék. Ez a megművelhető földterületek elvesztésének volt egyenes következménye. A kisbirtokokat körbefogták, fojtogatták a nagybirtokok, amelyeket a leggazdagabbak (leginkább senatorok és

hadvezérek) újabb és újabb vásárlásokkal gyarapítottak. A kistulajdonosok néhány talentumért eladták földjeiket, és Rómába özönlöttek szerencsét próbálni. A helyzet kezdett tarthatatlanná válni. A földművelő középosztály folyamatos elsorvadása a távlatokban gondolkozó politikusok szemében nyilvánvalóvá tette az agrárreform szükségességét.

I. e. 133-ban néptribunussá választották Tiberius Gracchust, Scipio Africanus unokáját, Cornelia, a római matrona példaképként tisztelt fiát. A tribunus törvénytervezetet nyújtott be, amelynek értelmében római polgár nem birtokolhat 500 iugerumnál nagyobb földet (1 iugerum: 2500 m^2), a rendelkezésre álló ager publicust (meghódított földterület) pedig telkekre kell felosztani, s azoknak a polgároknak rendelkezésére bocsátani, akik a közös föld használatáért bérleti díj fizetését vállalják. Mondani sem kell, hogy a törvény a gazdagok érdekeit sértette: a néptribun senatusbeli ellenfelei lázadást szítottak, amelynek során a jeles politikust meggyilkolták.

Tíz évvel később Gaius Sempronius Gracchust, Tiberius öccsét választották néptribunná. Fivére politikai nézeteit képviselte, és annak reformjait igyekezett megvalósítani, sőt, az állam egészét érintő reformtervei még szélesebb látókörű politikusra utaltak. Ő is elbukott, de re-

28. jobbra Lucius Cornelius Sulla nevéhez fűződik a Marius ellen viselt polgárháború, a diktatúra és a proscriptio, a száműzendő politikai ellenfelek listája.

28-29. Cornelia, a Gracchusok anyja, amikor egy római matrona hivalkodva mutatta drága ékszereit, ő fiaira, Tiberiusra és Gaiusra mutatva így válaszolt: „ők az én ékességeim”.

29. lent Tiberius Gracchust, a néptribunust i. e. 133-ban meggyilkolták.

formjai – háborúk és válságok után – későbbi korok iránymutatóivá lettek.

Mindeközben Róma tovább fejlődött. A II. században hatalmas gabonaraktárat építettek s hozzá csatlakozó folyami kikötőt. Felépült a fedett piac (macellum), újabb utak kaptak kőburkolatot, bővítették a csatornahálózatot, és két új vízvezeték épült (Aqua Marcia és Aqua Tepula). Ebben az időszakban kezdtek elterjedni a görög filozófiai eszmék: ezeket a senatus nem nézte jó szemmel, mert úgy vélte, hogy aláássák az állam rendjét. Karneadész például azt tanította, hogy abszolút igazság nem létezik, s Róma uralma éppen nem az abszolút jogra és igazságra épül, hanem az erősebb (relatív) jogára.

A görög művészet viszont éppúgy divatba jött Rómában, mint a görög vallás. A rómaiak „megörökölték" a görög istenvilágot, és az Olümposz halhatatlanjait saját nemzeti istenségeikkel olvasztották össze (figyelemreméltóan hatottak egymásra a kétféle kultúra vonásai éppúgy, mint a később elterjedő keleti vallások esetében!). Zeuszt Iuppiterrel, Hérát Junóval, Pallasz Athénét Minervával azonosították (és tovább sorolhatnánk). Ez a hellenizáló tendencia mondatta Horatiusszal a híres szavakat: „Graecia capta ferum victorem coepit": a meghódított Göröghon meghódította a pallérozatlan hódítót.

I. e. 80-ban Rómának megalapozott becslések szerint kb. 400 ezer lakosa volt. Ezekben az években folyt az első polgárháború a két nagy ellenfél, a néppárti Caius Marius és az arisztokrata Lucius Sulla között. Győzelme után Sulla dictatori megbízást kapott azzal a céllal, hogy új alkotmányt készítsen elő. A dictator i. e. 79-ig volt hatalmon. Ez idő tájt épült fel a Tabularium (állami archívum) a Capitoliumon. Újabb urbanisztikai fellendülés kezdődött Pompeius idejében, aki – mint meggyőződéses arisztokrata párti – Sulla ifjú hadvezéreként tüntette ki magát a hispaniai, a földközi-tengeri kalózok és Mithridatész király ellen folytatott háborúkban. Pompeius Róma-koncepciója a többközpontúság volt: nem csupán egyetlen reprezentatív városmagban gondolkodott.

Pompeiusnak immár nem művével, hanem nevével függ össze annak a pompás építményegyüttesnek a kialakulása, amelyet császári fórumokként (Fori Imperiali) ismerünk. Julius Caesar, aki már dictatorsága előtt foglalkozott azzal, hogy a Forum Romanumtól északra fekvő, magánépítményekkel zsúfolt területet közéleti célokra hasznosítsa, a Pompeius fölött Pharszalosznál aratott győzelme emlékére kezdte kialakítani a Forum Iuliumot (i. e. 54–46). Ez a fórum, és nyomán a többi, szigorú stiláris követelmények alapján épült: a két oldalon oszlopcsarnokokkal határolt teret templom zárta le, s a hosszanti tengelyhez képest szimmetrikusan álló építmények sora perspektivikus hatást biztosított. Caesar, a zseniális hadvezér, aki térdre kényszerítette Galliát és Britanniáig vitte a római sasokat, urbanisztikai szempontból is nagyvonalú tervekkel foglalkozott (szerette volna pl. a Tiberist új mederbe terelni), ezek azonban nem valósulhattak meg.

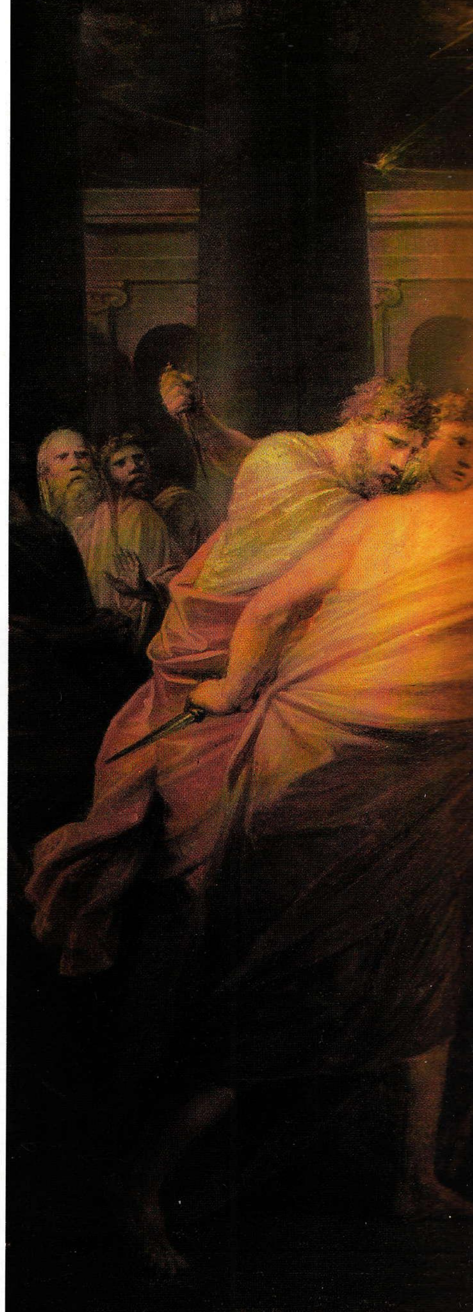
A néppárti Caesar és az optimata Pompeius viszálya (utóbbi nem nézte jó szemmel a Caesar hatalmát és presztízsét

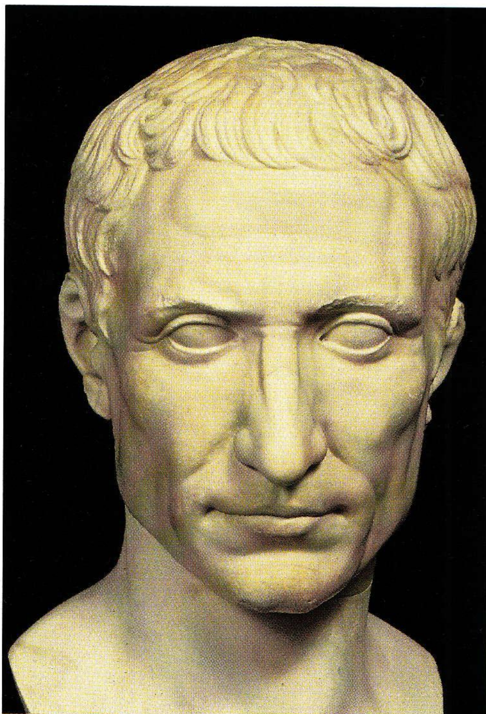

30. fent Julius Caesar e mellszobra a vatikáni Museo Pio-Clementinóban látható. A nagy hadvezér úgy akarta átrajzolni Róma térképét, hogy az valóban a világ fővárosához méltó arculatot öltsön. Elkezdte a Forum Iulium és a Curia Iulia építését. Tervei közt szerepelt, hogy Ostiát nagyméretű tengeri kikötővé tegye, a Fucinus-tó lecsapolása és hadiút létesítése a Tirrén-tenger és az Adria között.

30. lent A metszet Antonius és Kleopátra hajóhadának vereségét ábrázolja Actiumnál i. e. 31-ben. Octavianus hajóhada Marcus Vipsanius Agrippa parancsnoksága alatt hatékonyabbnak bizonyult, mint Antonius gályái.

30-31. Heinrich Friedrich Fuger (1751–1818) festménye Julius Caesar legyilkolását ábrázolja. Caesar Róma történetének legnagyobb hadvezére és egyik legtehetségesebb politikusa volt. Életének utolsó éveiben azon munkálkodott, hogy megteremtse az új, egyetemes és szakrális monarchia alapjait. Terveit Octavianus Augustus valósította meg.

növelő galliai hódításokat) azt eredményezte, hogy Caesar átlépte hadaival a Rubicon folyót, és Rómába vonult. Pompeius és az optimaták elmenekültek. Caesart pedig lelkesen fogadta a nép. A pompeianusok fölött Hispaniában és Pharszalosznál aratott döntő győzelem után Caesar vezető szerepét immár senki sem kérdőjelezhette meg. Dictatori hatalmát élete végéig megtartotta.

Mint végződött Caesar életpályája, közismert: i. e. 44. március idusán (15-én) arisztokrata összeesküvők tőrdöféseitől esett el, akik vezetője Marcus Junius Brutus és Caius Cassius Longinus volt. Az összeesküvők célja, a köztársaság restaurációja azonban nem valósult meg. Marcus Antonius, Caesar híve és consultársa, nyilvánosan felolvasta a végrendeletet, amelyben a dictator vagyonának jelentős részét a római népre hagyta. A népfelkelés elűzte az összeesküvőket. Közben Rómába érkezett (a macedoniai Apolloniából, ahol tanulmányokat folytatott) Caius Octavius, Caesar unokahúgának fia, akit Caesar végrendeletében fiává fogadott, ráhagyva vagyona nagyobbik részét. Az ifjú ettől fogva Gaius Julius Caesarnak nevezte magát, a történetírás azonban Octavianus névvel jelöli.

Az alig tizennyolc éves, de kitűnő politikai érzékkel rendelkező fiatalembernek csakhamar sikerült a senatus jóindulatát megnyernie (a katonák és veteránok máris lelkesen támogatták mint Caesar fiát), és óriási népszerűséget szerzett, amikor örökségének és saját javainak egy részét árverésre bocsátva kifizette a római népnek a caesari hagyatékot.

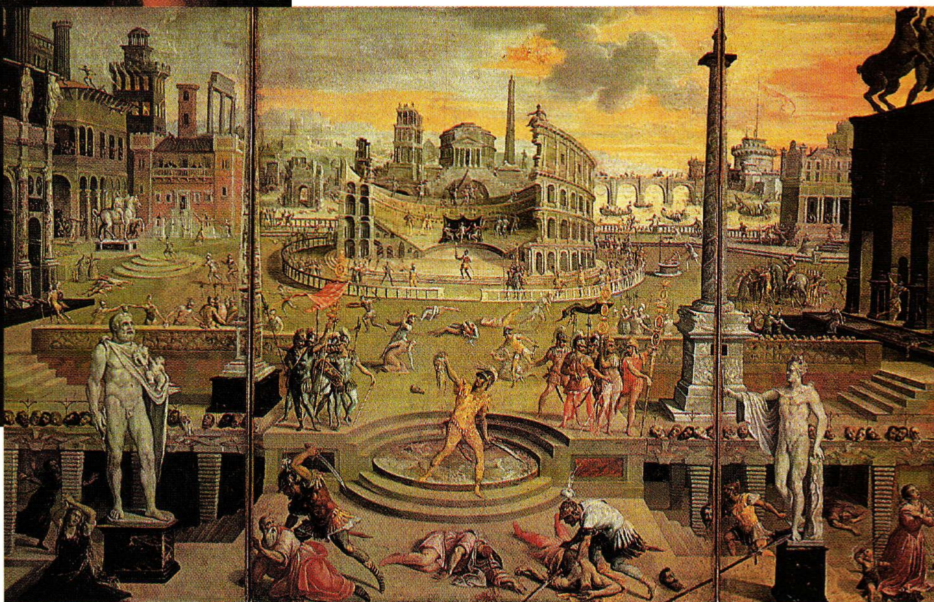
Antonius féltékenységből Octavianus ellen fordult, de vereséget szenvedett tőle Mutina (Modena) mellett i. e. 43 áprilisában. Octavianus azonban jobbnak látta a kompromisszumot Caesar egykori hívével és bizalmasával. Ugyanebben az évben

31. fent A párizsi Louvre-ban őrzött kép, amelyet Antoine Caron 1521–29 között festett, a triumvirek bosszúhadjáratát ábrázolja Caesar gyilkosai ellen. Az Octavianus, Marcus Antonius és Aemilius Lepidus által alkotott triumvirátus azt a megbízatást kapta, hogy állítsa vissza a köztársaság rendjét. Valójában azonban a hatalom felosztásáról volt szó, s bizonyos kényelmetlen személyek – például Cicero – likvidálásáról.

31. balra lent Marcus Antonius mellszobrát a Capitoliumi Múzeumban őrzik. Mielőtt szembefordult volna Rómával (vagy inkább Octavianusszal), Antonius Caesar híve és bizalmasa volt, az utolsó évben társa a consuli méltóságban. A gyilkosság másnapján Antonius tartotta a gyászbeszédet, s kitűnő drámai érzékkel felolvasta Caesar végrendeletét, amely szerint a dictator vagyonából jelentős részt hagyott a római népre. A kitörő felháborodás felkelésbe torkollott, és az összeesküvőknek távozniuk kellett Rómából.

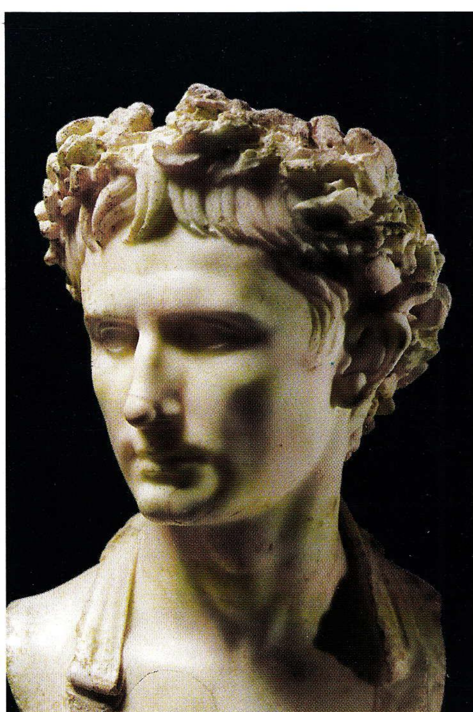

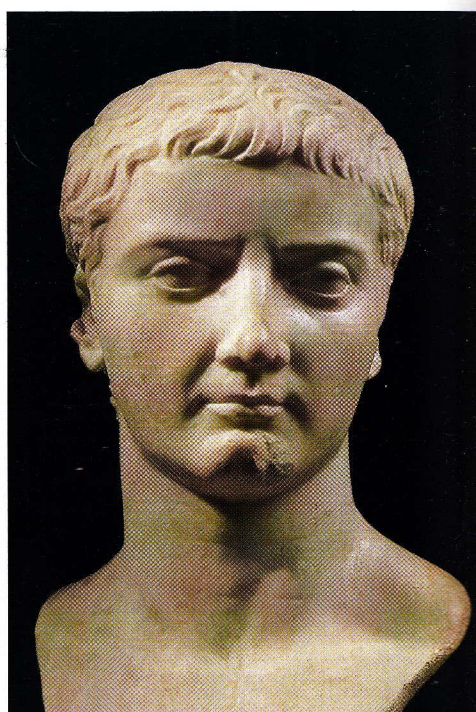
31. jobbra lent Az aranypénzen Kleopátra egyiptomi királynő arcmása látható. A Ptolemaidák e hírneves leszármazottja elbűvölő asszony lehetett: a nagy Caesar is szerette, Marcus Antonius pedig eltaszította érte hitvesét, Octaviát, és a királynő érdekeit teljesen a Rómáé elé helyezte. Mindez elegendő okot szolgáltatott arra, hogy Octavianus háborút indítson egykori triumvirtársa ellen.

32. balra fent Caius Octavius Caesar, később Augustus, Julius Caesar unokahúgának fia, akit a dictator végrendeletében fiává fogadott, ifjan emelkedett a hatalom csúcsaira. Művelt, tehetséges, irodalomban és retorikában járatos ifjú volt. Caesar jó érzékkel választotta ki rokonai közül az egyetlent, aki méltó utódja lehetett.

32. jobbra fent I. sz. 14. augusztus 14-én meghalt Augustus. Egy hónapi interregnum után Tiberius lett az imperator. Vele átalakult az uralkodó karaktere: aequalis civis, polgár a polgárok között, az övéikkel azonos jogokkal és kötelességekkel. Tiberius még a haza atyja és az imperator címet is visszautasította. Megtiltotta, hogy kultuszának templomokat és papokat szavazzanak meg.

32-33. A hagyomány szerint Nero gyújttatta fel Rómát. Egyéb rémtettei azonban történelmi tények. Nemcsak számos előkelőt végeztetett ki, hanem tulajdon anyját, Agrippinát és feleségét, Octaviát is megölette. Uralma alatt, i. sz. 64-ben kezdődtek a könyörtelen keresztényüldözések.

M. Aemilius Lepidusszal együtt létrehozták a nép által is jóváhagyott triumvirátust. Együttesen győzték le a macedoniai Philippinél Brutust és Cassiust (i. e. 42.). A hatalmat és a provinciákat felosztották egymás között, s Antonius nőül vette Octaviát, Octavianus nővérét.

Három évi házasság és a parthusokkal folytatott háború után Antonius elküldte magától, majd eltaszította feleségét, mert Kleopátra bűvkörébe került. A sikeres hadjáratok során meghódított tartományokat Kleopátrának, tőle született gyermekeinek és szövetségeseinek ajándékozta. A háború elkerülhetetlenné vált. Antonius és Kleopátra döntő vereséget szenvedett az actiumi csatában (i. e. 31.), s a következő évben mindketten öngyilkosságot követtek el. Octavianus római provinciává tette Egyiptomot.

Mindezzel egyidejűleg Augustus a köztársaság kései korszakában mellőzött ősi vallási kultuszok, kultikus testületek és szertartások újjáélesztését is célul tűzte ki, mégpedig erősen hazafias jelleggel. Templomok sokaságát állíttatta helyre, s újakat építtetett (pl. Mars Ultor, a Bosszúálló Mars templomát annak tiszteletére, hogy Caesar valamennyi gyilkosán bosszút álltak). Ekkor építtette a Pantheont is Marcus Vipsanius Agrippa, aki a princeps ifjúkorától fogva barátja és híve. S tulajdonképpen ekkor kezdődött Rómában az uralkodók istenként való tisztelete is, és a római vallás ekkor fonódott össze véglegesen az állammal.

Augustus 76 éves korában, i. e. 14-ben hunyt el. Fogadott fia, Tiberius (felesége, Livia első házasságából) követte a hata-

I. e. 27-ben Octavianus hetedszer lett consul. Jogot kapott hadüzenetre és szerződések kötésére, a senatustól az Augustus előnevet kapta hálából, hogy „életre kelt a köztársaság őseredeti formája”.

S valóban helyreállították a Caesar előtti kor valamennyi intézményét, ténylegesen azonban a principatus, a császárság kora kezdődött el.

Augustus a birodalmat consuli és senatusi provinciákra osztotta, az előbbiek fölött tíz évre ő kapta meg a hatalmat (imperium), ezt aztán meghosszabbították. Örökös néptribunusi megbízást is kapott. Az apparátus nagy részét fizetett alkalmazottakkal cserélte fel. I. e. 19-től a nép és a senatus megbízta, hogy „korlátlan hatalommal legyen a törvények és erkölcsök felvigyázója”.

33. fent Caius Julius Caesar Germanicus császár fia. A Caligula (Csizmácska) nevet apja katonáitól kapta, mert a táborban kisfiúként is katonai viseletet hordott. I. sz. 37-ben, Tiberius halála után került hatalomra. Imperatorrá közfelkiáltással a hadsereg választotta meg, s a senatus ezt megerősítette. Tiberius minden igyekezete, hogy az állam vezető személyétől távol tartsa a kultuszt és mitizálást, hiábavalónak bizonyult: Caligula kormányzása Iuppiter földi képmásaként az uralkodó vallási kultuszára épült.

33. jobbra A kép a keresztények temetkezését ábrázolja a katakombákban. Krisztus vallása gyorsan terjedt Tiberius uralkodása alatt. Caligula idejében kemény korlátozó rendelkezések kényszerítették a keresztényeket arra, hogy rejtekhelyeket válasszanak összejöveteleikhez, és földalatti temetkezőhelyeket, katakombákat alakítsanak ki.

34. balra fent A lex de imperio Vespasiani sűrített összefoglalása a Flavius-dinasztia első császára, Vespasianus kormányzati programjának. Erős jellemű és akaratú ember volt, polgári származású: nagyapja centurio volt, atyja pedig lovag. Uralkodásának idejét (69–79) elsősorban az agrárreformnak szentelte, és igyekezett feltölteni a szinte teljesen kiürült államkasszát.

34. balra lent Vespasianus a kisbirtokosok tiltakozását váltotta ki azzal, hogy az államra ruházta a ius subsecivorumot, a meghódított földterületek birtokba adásának jogát. Ennek értelmében az állam annak adhatta el a földet, aki a legjobb árajánlatot tette.

34. jobbra Titus, Vespasianus fia i. sz. 70-ben leverte a zsidók felkelését és lerombolta Jeruzsálemet. Politikai pályafutása azonban magánéletének eseményeivel is összefonódott. Júdeai tartózkodása alatt beleszeretett Berenikébe, aki II. Heródes Agrippa nővére volt. Bizonytalan a legenda, amely szerint a hercegnő Szent Pál hatására a keresztény hitre tért volna: tény azonban, hogy Titus türelmet tanúsított a keresztényekkel szemben. Bereniké négy évig élt Titusszal Rómában, de Titus nem merte nőül venni a tiltó római törvények ellenében.

34-35. Traianus oszlopának e részletén a császár, mielőtt a dákok ellen vonulna, áldozatot mutat be az isteneknek. A hispaniai származású Traianust a legjobb császárnak tartották Augustus ideje óta.

lomban, aki megkapta minden előjogát, újabbakkal is bővítve. Tiberius személyiségéről meglehetősen sötét képet hagyott ránk a nagy Tacitus (nem szólva Suetonius pletykáiról), az igazság azonban az, hogy Tiberius kiváló politikus és hadvezér volt, nem kívánt isteni egyeduralkodó lenni, gyűlölte a hízelkedést és mértéktartóan gyakorolta hatalmát. Uralkodása idején végeztek ki Judaea provinciában egy szelíd prófétát, Jézust, József fiát, aki egy igaz Istent hirdetett.

Tanítása gyorsan terjedt, ami nem volt ritkaság abban az időben, amikor a keleti vallások is népszerűvé lettek a birodalomban. Ám amikor Jézus tanai Rómába is elérkeztek, ugyanolyan veszélyesnek ítélték őket az államra nézve, mint a görög filozófiát.

Róma főhatalma i. sz. 37-ben, Tiberius halálával a Caligula néven ismert Caius Julius Caesarra szállt, aki négy évig uralkodott. A legenda azt tartja, hogy

kezdetben mértékletes és bölcs volt, ám egy betegség következtében véres, kegyetlen zsarnokká változott.

Valójában Caligula hellenisztikus típusú, a római szokásjogtól és törvényektől idegen monarchiát akart kialakítani, ezért gyilkolták meg. Utódjául Tiberius Claudius Nerót választották, aki i. sz. 41–54 között uralkodott. Második felesége, Agrippina mérgezte meg, hogy a trónt első házasságából való fia, a méltán hírhedett Nero számára biztosítsa.

Két olyan esemény fűződik uralkodásához, amely befolyásolta a birodalom jövőjét. Őt vádolták azzal, hogy felgyújttatta Rómát abból a célból, hogy saját elképzelései szerint építtesse újjá. S ő indította az első kemény irtóhadjáratot a kereszténység ellen, amelynek követői között immár gazdag, előkelő családok tagjai is voltak.

A tűzvész utáni újjáépítés a Flavius-dinasztiára maradt, bár az ő uralkodásuk alatt is két súlyos tűzvész pusztított: 69-

35. fent Marcus Ulpius Traianus (i. sz. 98–117) széles látókörű uralkodó volt. Igyekezett rendbe tenni a birodalom zilált gazdaságát, és fontos társadalmi reformokat vezetett be.

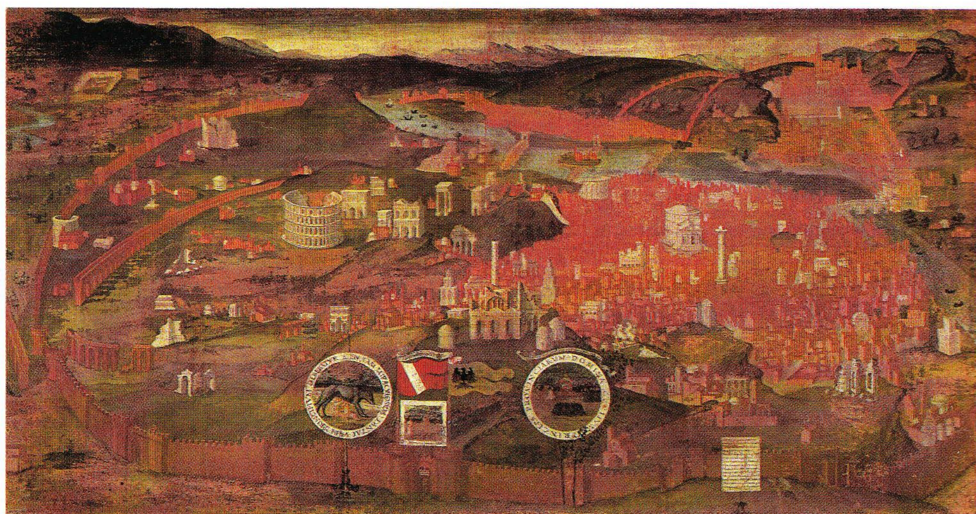
35. középen Hadrianus „humanista" műveltségű császár és kiváló katona volt. Politikájával a békét, valamint Róma gazdaggá és széppé tételét szolgálta.

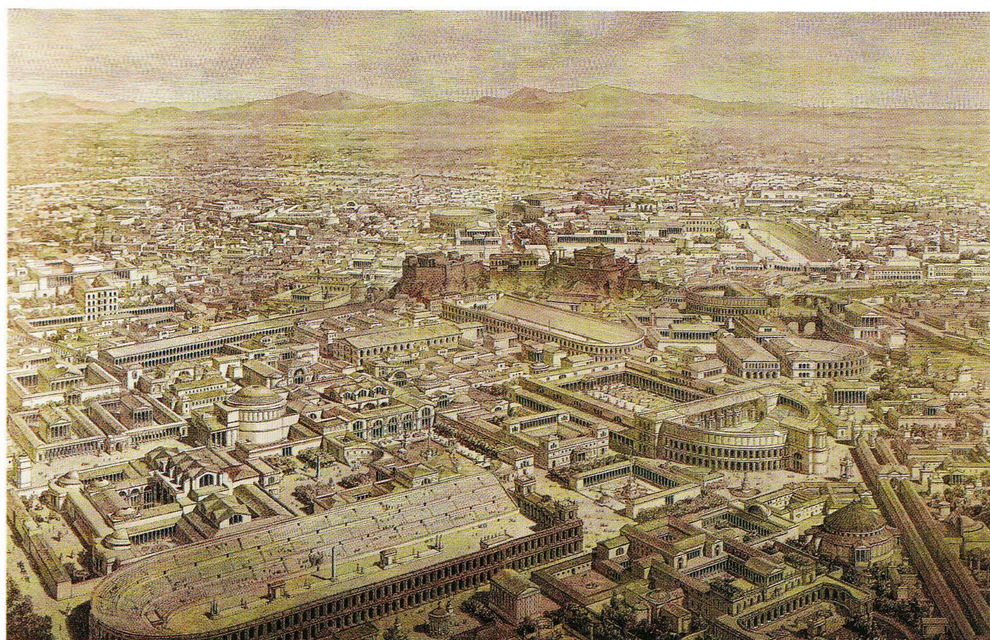
35. lent A Traianus-oszlop reliefjeinek e részlete a dák fegyverekből összeállított győzelmi jelet (trophaeum) ábrázolja a dáciai hadjárat emlékére.

36. fent Róma látképe a mantovai Palazzo Ducale egyik ékessége. Rajta jól felismerhetőek az ókori Róma legfontosabb középületei.

36. középen Ez a XIX. századi metszet Róma látképét mutatja Aurelianus császár korában. Az előtérben Alexander Severus színháza.

36. balra lent A Caracalla-termák belső terének rekonstruált képe. Csodálatunkat érdemli az építészeti megoldások eleganciája és az impozáns méretek: az épület kb. 1660 személyt tudott befogadni. Valóban az Örök Város egyik legnagyszerűbb műemléke.

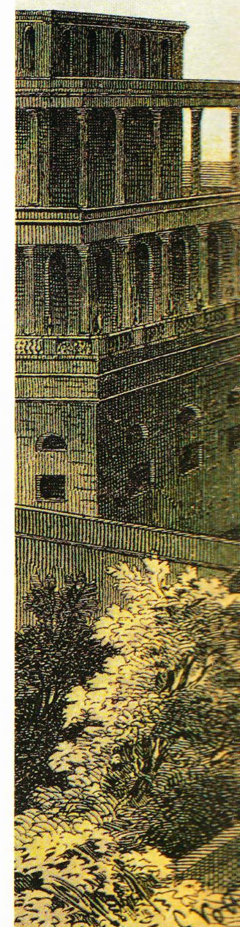

36. jobbra lent Ezt a Róma-térképet, Taddeo di Bartolo (1361–1422) művét a sienai Palazzo Pubblicóban őrzik. Fellelhetjük rajta valamennyi jelentős antik és keresztény műemléket, s jól felismerhető az Isola Tiberina is.

36-37. A fametszet a Forum Romanumot és a Capitoliumot ábrázolja.

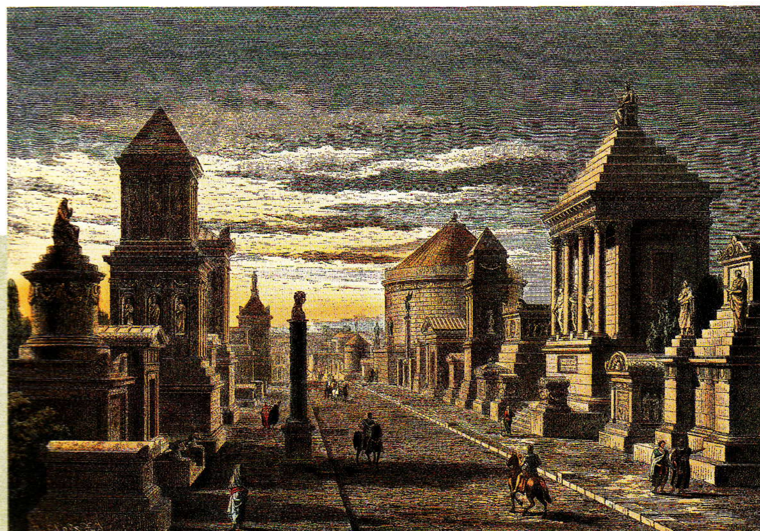

37. balra fent A Via Appia eredeti képe. Regina Viarum, minden utak királynője: így nevezték el az út mentén sorakozó pompás mauzóleumok és fényűző villák miatt. I. e. 32-ben nyitotta meg Appius Claudius Caecus censor azt az útvonalat követve, amely egykor az Albanus-heggyel kötötte össze Rómát.

37. fent A Forum Romanum nemcsak Róma politikai hatalmának látható jelképe volt, hanem Róma életének központi helye is. A rómaiak itt intézték üzleti ügyeiket, itt vitáztak csoportokba verődve a politikáról, sőt egyszerűen azért is idejártak, hogy szabadidejüket társalgással és sétával eltöltsék.

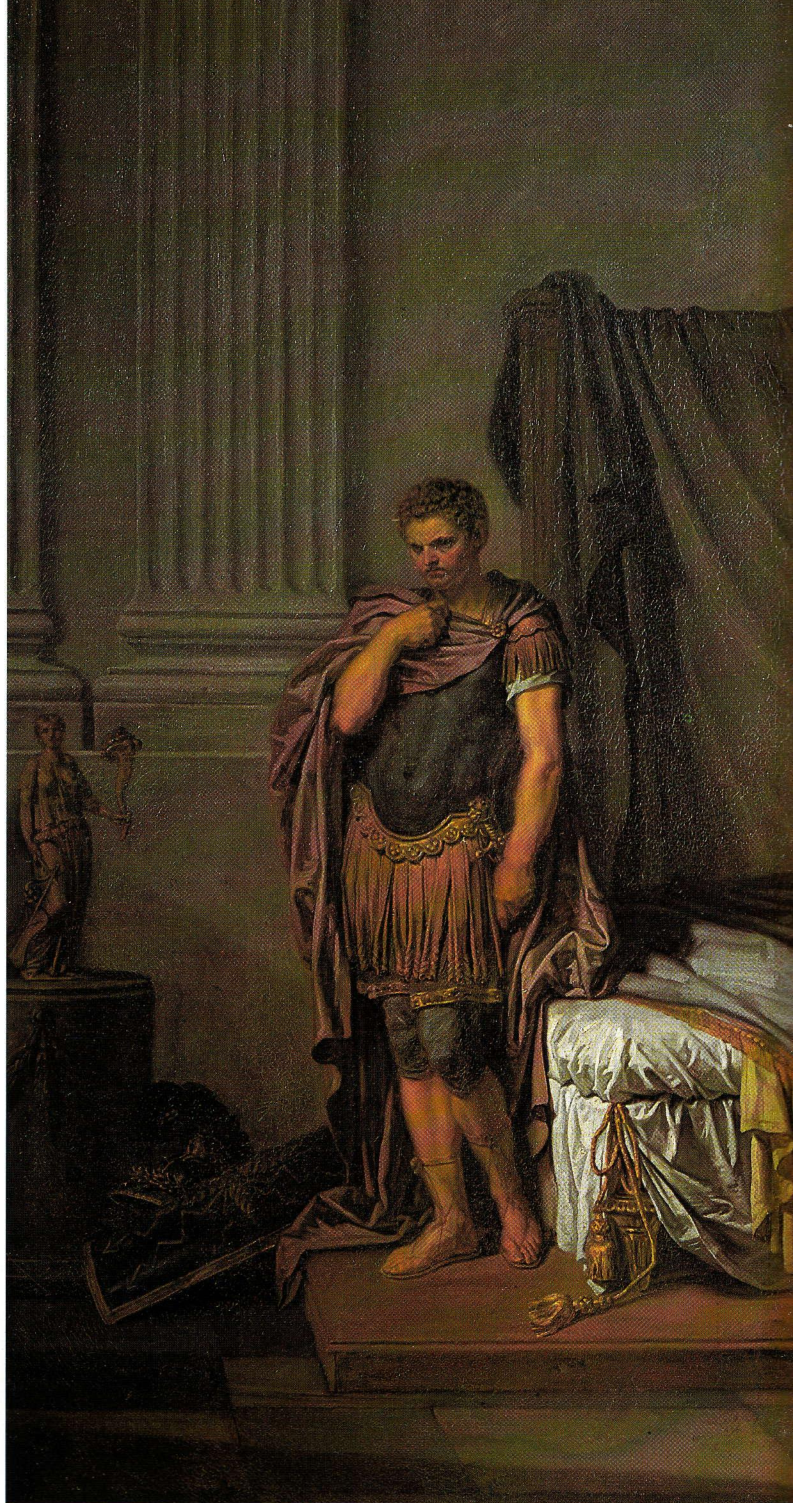

38. fent A Galliából származó Antoninus Pius (138–161) igazságos és emberséges uralkodásával a legkiemelkedőbb császárok közé tartozott.

38. lent Marcus Aurelius (161–180) áldozatot mutat be a capitoliumi Jupiter-templom előtt. Az író és sztoikus filozófus-császár társuralkodóként kormányzott fivérével, Lucius Verussal, annak 169-ben bekövetkezett halála után egyedül uralkodott.

38-39. A festményen ábrázolt jelenetben Septimius Severus császár szemére veti fiának, Caracallának, hogy az életére tört. Britanniai hadjárata során halt meg. Fia, aki a Marcus Aurelius Antoninus nevet vette fel, már egy ideje társuralkodója volt atyjának. Hatalommániás, kegyetlen ember volt, társuralkodó testvérét, Getát meggyilkoltatta.

39. jobbra A vatikáni Museo Pio-Clementinóban őrzik azt a porfíroszlopot, amelyen összeölelkezve látható Diocletianus és Maximianus. Diocletianus a roppant birodalmat két részre osztotta: a keleti rész Nicodemia székhellyel az ő kormányzása alá került, míg a nyugati részt (székhelye Mediolanum-Milano) Maximianus kormányozta.

39. lent Ez a Commodus császárt ábrázoló mellszobor az Esquilinus körzetéből származik. Marcus Aurelius fia semmiben sem hasonlított bölcs és felvilágosult atyjához. Lucius Aurelius Commodus a Római Birodalom legvéresebb zsarnokai közé tartozott (rögeszméje volt, hogy Herculesnek képzelte magát: e mellszobor is a hérósz oroszlánbőr díszében ábrázolja). Imádta a cirkuszi játékokat, mint Nero. Összeesküvés végzett vele.

ben a Capitoliumon és a Campus Martiuson, és 80-ban ismét a Capitoliumon.

Vespasianus és Titus visszaadta a Nero által elfoglalt telkeket a rómaiaknak, fejedelmi lakóhelyük nem terjedt túl a Palatinus területén. Akkor emeltették az Amphitheatrum Flavium (Colosseum) impozáns építményét, az ókori Róma egyik leghatalmasabb műemlékét. Még Vespasianus császársága idején vetett véget Titus a zsidó háborúnak, és rombolta le Jeruzsálemet (i. sz. 70). Titus korai halála után (mindössze 40 éves volt) Domitianus került a trónra, aki nemcsak kegyetlenségével, hanem a minden eddiginél könyörtelenebb keresztényüldözésekkel is gyászos hírnevet szerzett. Meggyilkolása után új törvényt hoztak az utódlásról. Többé nem a leszármazás, hanem az érdemek alapján történt a választás: az öregedő imperator megnevezte a véleménye szerint legalkalmasabb személyt, akiben megbízott. A senatus által választott Cocceius Nerva (18 hónapig uralkodott) után Ulpius Traianus következett, Róma vele lépett át a II. századba. Uralma idején épült a legnagyobb császári fórum, amely az ő nevét viseli, valamint a történelem első „bevásárlóközpontja". A Római Birodalom ekkor érte el legnagyobb kiterjedését. Dacia meghódításának emlékét őrzi Traianus oszlopa, amely a császár fórumán emelkedik. Ugyancsak Traianus hódította meg és tette római provinciává Armeniát, Mezopotámiát és Assiriát. Utódjául

Hadrianust nevezte meg. Ő építtette újjá a Marcus Vipsanius Agrippa által emeltetett és két ízben is leégett Pantheont (az eredeti építtető nevét megörökítve az oromzaton), és ő emeltette önmagának a mauzóleumot, amelyet Angyalvárként ismerünk.

Hadrianus Antoninus Piust nevezte ki utódjául, aki kegyes uralkodó volt, s egyéb érdemei mellett a keresztények üldözését is betiltotta. Utódjául Marcus Aureliust választotta.

A császár a sztoikus filozófia követője volt. Könyve, az *Elmélkedések,* legnagyobb részt akkor készült, mikor Pannoniába, illetve a Duna-Tisza közére vezetett hadjáratot. A filozófus-császár ural-

kodásának idejét jórészt táborban töltötte, ott is halt meg. Tiszteletére emeltette a senatus az Antoninus-oszlopot, amely a császár haditetteit örökíti meg.

Fia, Commodus méltatlan utód volt, 193-ban meggyilkolták. A Severus-dinasztia a birodalmat a politikai anarchia állapotában vette át, amelyet északon a barbár, keleten a perzsa hódítások (Armenia, Mezopotámia, Szíria) is súlyosbították. 284-ben került trónra Diocletianus, eredeti nevén Diocles, aki a dalmáciai Salonaeben (Split) született, állítólag felszabadított rabszolga gyermekeként. Közigazgatási reformjai, a központi hatalom megerősítése, a hadsereg fegyelmének, a törvények tekintélyének helyreállítása, gazdasági intézkedései megszilárdították a birodalmat. A pénzérmék és feliratok tanúsága szerint a „dominus et deus" címmel illették. Jóllehet, egynek és oszthatatlannak tekintette a birodalmat, közigazgatásilag jobbnak látta részekre tagolni. Az első felosztás egy keleti (a bithyniai Nicodemia székhellyel) és egy nyugati (Mediolanum-Milano székhellyel) részre osztotta a birodalmat: az előbbit Diocletianus, utóbbit Maximianus igazgatta (mindketten az Augustus címet viselték). Majd újabb két társural-

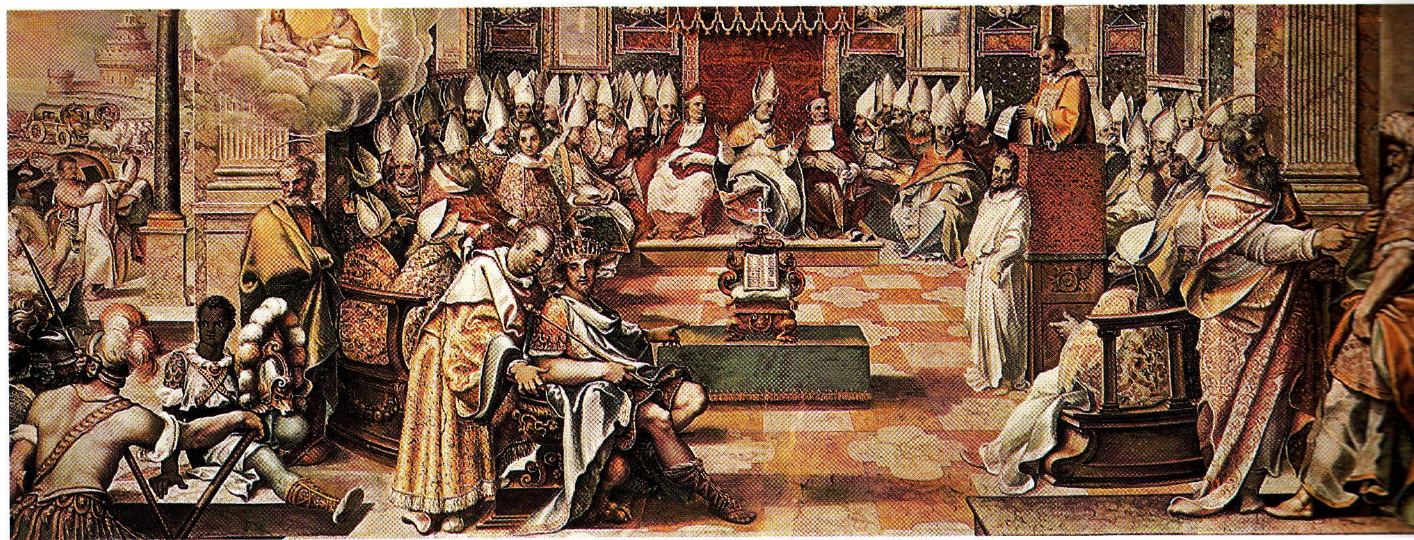
kodót vettek maguk mellé Caesar címmel: Galeriust, aki Sirmiumból kormányozta Illyriát, Pannoniát és Achaiát (Görögország), valamint I. Constantius Chlorust, aki Treviri (Trier) székhellyel igazgatta Galliát, Hispaniát és Britanniát. „A világ négy ura" 395-ig uralkodott együtt: ekkor Diocletianus lemondott, és az Adria-parti Salonaeba vonult vissza. Példáját követte Maximianus is. A két Caesar, Galerius és Constantius Chlorus, két új utódot jelölt ki, ám az, amit Diocletianus szeretett volna megakadályozni, elkerülhetetlenül bekövetkezett: több hadvezér is caesarrá nyilvánította magát, és hatalmi harcok törtek ki. Ketten kerültek ki győztesen: a kereszténységgel rokonszenvező Constantinus, Constantius Chlorus fia, akit a galliai legiók kiáltottak ki Augustusnak, és a régi vallás híve, Maxentius, Maximianus fia, aki a római senatus és nép támogatását élvezte. Constantinus Itáliába vonult, és 312-ben a Milvius-híd mellett győzelmet aratott Maxentius fölött. A legenda szerint a csata előtti éjjelen álmot látott: az égen megjelent a Krisztus-monogram (más változat szerint a kereszt), s egy hang szólt hozzá: *In hoc signo vinces*, e jelben győzni fogsz. Constantinus a keresztény Isten segítségének tulajdonította győzelmét, s 313-ban kiadta a nevezetes milánói ediktumot, amely szabad vallásgyakorlást biztosított a keresztényeknek. 325-ben pedig összehívta Niceában (Nikaia) az első ökumenikus zsinatot, amely eretnekséggé nyilvánította az arianizmust, és megfogalmazta a keresztény hitvallást (Credo).

Constantinus, akit az utókor a Nagy jelzővel tüntetett ki, Diocletianus politikáját követve megerősítette és kiteljesítette a császári főhatalmat, saját jogköré-

40-41. Ez az 1246-ban készült freskó, amely a római Oratorio San Silvestróban látható freskósorozat része, Nagy Constantinust ábrázolja I. Szilveszter pápa előtt. Constantinus volt az első keresztény császár, s ő költöztette a birodalom székhelyét Bizáncba.

40. lent Pieter Paul Rubens festménye Szent Ambrust és Theodosius császárt ábrázolja. Az uralkodó hivatalos tanácsadójául kérte fel Milano püspökét. A thesszaloniki dekrétummal Theodosius a kereszténységet a Római Birodalom hivatalos vallásává nyilvánította.

41. fent Ez a miniatúra Nagy Constantinusnak a Milvius-hídnál vívott győztes csatáját (az égen a csodajellel) és a császár megkeresztelkedését ábrázolja. A császár atyjával, Contantinus Chlorusszal és anyjával, a később szentté avatott Helenával együtt vált a keresztény tanok követőjévé.

41. középen Constantinus hívatta össze Niceában az első ökumenikus zsinatot (325). Ekkor fogalmazták meg a Szentháromság (Atya, Fiú, Szentlélek) dogmáján alapuló keresztény hitvallást (Credo), és alakították ki az egyház püspökségekre épülő szervezetét.

41. lent Az érmén II. Constans, Constantinus egyik fia látható, aki hosszas utódlási harcok után győzte le fivéreit, és szilárdította meg hatalmát.

42. fent I. Adorján (Colonna) pápa, aki 771-től 795-ig uralkodott (a pápai méltóság halálig tart). A Szent Péter-templom lépcsőin találkozott Nagy Károllyal.

42. lent A Raffaello iskolájában készült festmény azt a jelentős eseményt ábrázolja, amikor III. Leó pápa megkoronázta Nagy Károlyt. A császár egyezséget kötött a római egyházzal: uralmának támogatása és szentesítése fejében számos területet rendelt a pápa fennhatósága alá.

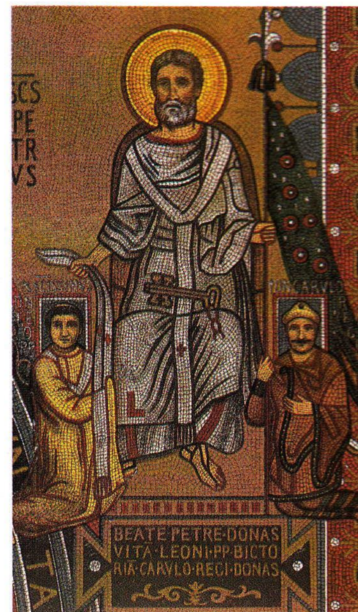
be vonva a legfontosabb államügyeket. Megtartotta a birodalom négyes területi felosztását (Italia, Gallia, Illyricum és a keleti birodalomrész), de ezeket csak közigazgatási egységként (praefectura) kezelte. Székhelyét a keleti társcsászár, Licinius legyőzése után Bizáncba tette át, azt Constantinopolisnak nevezte el, s e „második Róma" felvirágoztatásának szentelte magát.

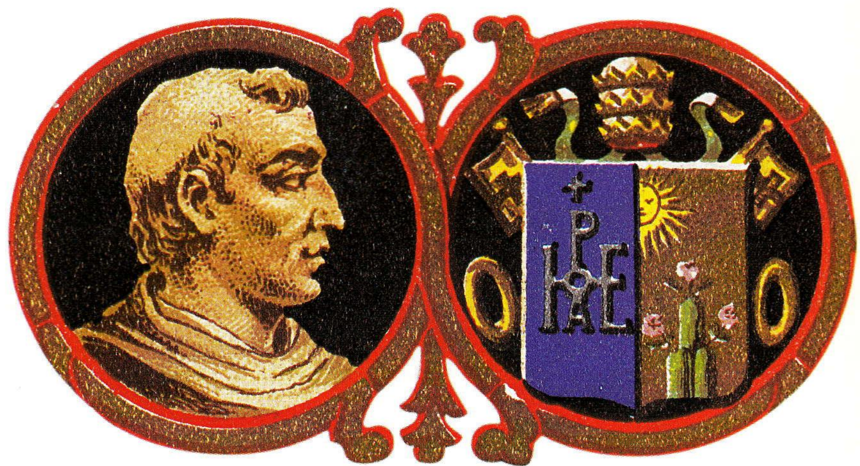
Róma ókori urbanisztikai és építészeti fejlődése véget ért: Constantinus és közvetlen utódai az új vallás később monumentálissá fejlesztett építményeinek alapjait vetették meg. A *caput mundi* arculata oly módon változik, hogy a centrum urbanisztikai szerkezete megmarad, míg a győzelmes kereszténység igényeit kielégíteni hivatott vallási építmények az akkori periférián, vagy éppenséggel a városfalon kívül emelkednek, a pogányság

42-43. A müncheni Alte Pinakothekban látható táblakép két egyházatyát ábrázol, Szent Ágostont és Szent Gergelyt.

monumentális építményeitől szándékosan távol. Róma immár nem a birodalom fővárosa, de már készül arra, hogy egy új világhatalom: a pápaság székhelye legyen, s ez az elv vezérli fejlődését a következő századokban.

Constantinus halála után fia, Constans, majd Julianus (Apostata) uralkodott. Őket követte Róma utolsó nagy császára, Theodosius. 380-ban bocsátotta ki a thesszaloniki ediktumot, amely a kereszténységet államvallássá nyilvánította. Halála után a birodalom fiaira szállt: a keletinek Arkadiosz, a nyugatinak Honorius lett az uralkodója. Ezzel a birodalom végleg kettévált. A nyugati részt egymást követő hullámokban érték a barbár inváziók. Gót, majd longobárd uralom

következett. Romulus Augustulus lemondatása (476) a Nyugat-Római Birodalom végleges megszűntét jelentette, a keleti rész még majdnem egy ezredéven át fennmaradt.

A császárkorból a középkorba való átmenet Róma számára a hihetetlen méretű pusztulást és a meg-megszakadó újjáépülést jelentette. Az államszervezet politikai, gazdasági és közigazgatási válságával párhuzamosan fejlődött ki és szilárdult meg a város egyházi kormányzatának rendszere. A pápa a városnak is egyeduralkodója és védelmezője, javainak és építészeti örökségének bizományosa lett a századok során. Felépültek az első monumentális méretű templomok. Csak a VI. századtól kezdve engedélyezték a pogány kultikus helyek keresztény templomokká való átépítését, aminek kö-

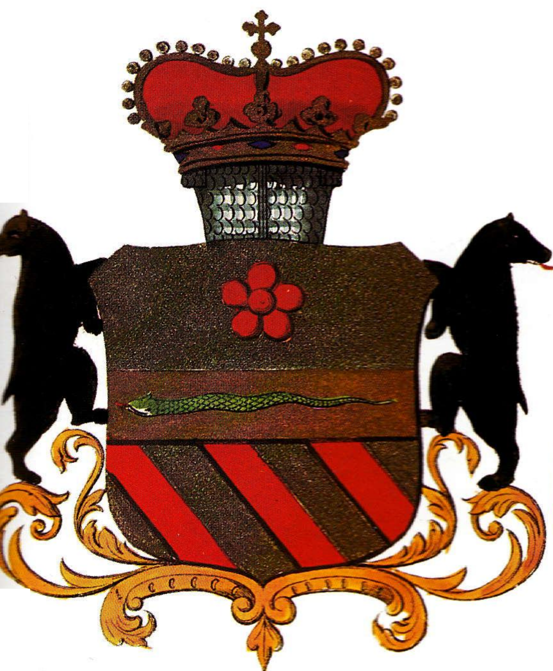
43. fent A Szent Péter-templomban látható ez a mozaik, amelyen Szent Péter megáldja III. Leót és Nagy Károlyt: a pápának a palástot, a császárnak Róma zászlaját adja át.

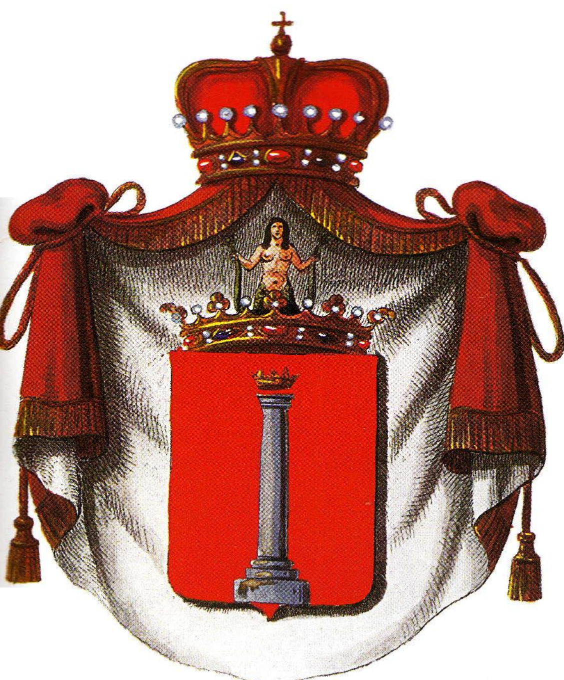
43. lent A később szentté avatott IV. Leó 847-től 855-ig uralkodott. Ebben az időben égett le a Borgo Sant'Angelo.

44. Az Orsini család címere (fent) és a Colonna családé (lent). Róma leghatalmasabb dinasztiái közé tartozott e két család, amely életre-halálra vívott egymással hatalmi harcot. A nagy családok rivalizálása a városképre is rányomta bélyegét: míg Európa-szerte a gótika élte virágkorát, Róma jellegzetes építményei a csipkés pártázatú, magas tornyok és a bevehetetlen erődítménnyé kiképzett főúri lakhelyek voltak, mint pl. a Frangipane családé a Circo Massimo mellett, az Orsiniaké a Marcellus Színházra építve és a Colonnáké Róma északi részén.

44-45. Amikor Lotario de'Segni II. Ince néven elfoglalta a pápai trónt, már nemcsak Péter helytartójának, hanem immár Krisztus helytartójának és a Királyok Királyának nevezte magát. Kijelentette, hogy a világi fejedelmek mintegy feudumként kapják birodalmukat a pápától.

A XII–XIII. sz. fordulóján vagyunk: a pápaság egyre nagyobb világi hatalomra tör. Ez az egyházon belül a püspökök hatalmának hanyatlását jelenti: a pápa közvetlenül, legátusok révén gyakorolja a főhatalmat.

vetkezményeképpen a pápaság a kereszténység számára kisajátította a történelmi városközpontot. Róma ettől fogva fokozatosan elveszíti az ókorban kialakult arculatát. A hatalmas császárkori középületeket vagy átadták az enyészetnek, vagy lakóépületként használták. Díszítőelemeiket, nemes építőanyagaikat (márványdíszek és burkolatok, oszlopok) templomok és emlékművek építésénél hasznosították. (Nagy) Szent Gergely pápa (uralk. 590–604) nevéhez fűződik az első tényleges és sikeres közigazgatási reform, amely egyben a város urbanisztikai újjászületésének kezdetét jelentette. I. Adorján (772–794) idejében pedig az antik Róma épületein is végeztek restaurálási munkákat. Az ő uralkodása alatt született meg a pápai Róma és a Karoling Császárság közti szövetség. Ennek legfontosabb eseménye 800 karácsony éjszakáján volt, amikor III. Leó pápa Nagy Károlyt a Szent Római Birodalom császárává koronázta a Szent Péter-templomban, amely a leendő pápai állam eszmei központjává lett (bár a lateráni bazilika maradt névleg a mater et caput, minden templom anyja és feje). A IX. sz. második felére datálható a római pápaság első nagyszabású városépítési vállalkozása. A 846-os szaracén betörés, a San Pietro és a San Paolo fuori le Mura kifosztása után IV. Leó (847–855) hozzáfogott a Tevere jobb partján fekvő városrész erődítési munkálataihoz. Létrejött a Civitas Leonina, a jelenlegi Vatikánváros, amelyet erős falakkal vettek körül: a nagy mérnöki mű teljesen nyilvánvalóan egy nem pusztán vallási, hanem világi politikai hatalomnak is látható kifejeződése volt. A pápa egyben „imperator", akinek hatalmát a leggazdagabb családok védik és támogatják.

1100 és 1200 között a római előkelők lakóházai valóságos várszerű erődítményekké épültek ki. Ebben az időszakban lépett Róma szövetségi kapcsolatra a környező városokkal.

Róma községtanácsa saját jogköre védelmében és Róma polgárainak támogatásával fellépett mind a pápaság világi hatalomgyakorlása, mind az arisztokrácia öntörvényű, önérdekű túlhatalma ellen.

45. fent V. Kelemen (uralk. 1305–1314) nyitja meg a francia pápák sorát a XIV. században. Vele került át a pápai székhely Avignonba 1209-ben.

A községtanács és a pápaság közötti feszültségek azonban nem akadályozták Róma városvédő erődítményrendszerének kiépülését. Stratégiailag különösen fontosak voltak a XIII. sz. elején III. Ince pápa által a Forum és a Quirinale között emelt tornyok, a Torre dei Conti és a Torre delle Milizie. A községtanács pedig a Campidogliót választotta székhelyéül.

Közben kiéleződött a hatalmi harc a két legerősebb nemesi család, az Orsiniak és a Colonnák közt. A pápapárti Orsiniak a Tevere mentén stratégiai pontokat (pl. az Angyalvárat) tartották kézben, míg a császárpárti Colonnák az Augustus-mauzóleum és a Laterán közötti északi és keleti területeket vonták ellenőrzésük alá. A megosztottság rendkívül kedvezőtlenül hatott a városközpont fejlődésére egészen a XVI. századig. Mégsem mondhatjuk, hogy Róma vonzereje a császárkorral megszűnt volna. Akkor az Urbs nagysága és szépsége volt az idelátogatók bámulatának tárgya, most viszont a pápák hatalmának megerősödésével Róma ismét a világ főváro-

45. középen VIII. Bonifác a pápaság teokratikus törekvéseinek tán legerőteljesebb képviselője. Az 1302-ben kibocsátott „Unam Sanctam" bullával Bonifác meghirdetve a „két kulcs és két kard" tézisét, a pápaság felsőbbségét hangsúlyozza a világi fejedelmekkel szemben.

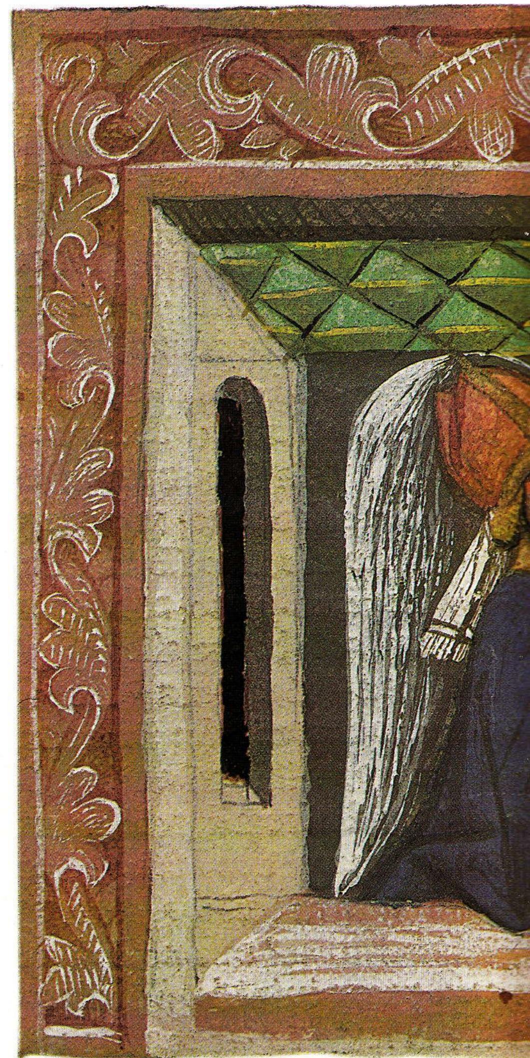
45. lent VIII. Bonifác képe egy pénzérmén. A pápa kihívására válaszul IV. Fülöp zsinatot hívott össze, amelyen „simoniákusnak és eretneknek" bélyegezte a pápát. Kancellárja, Nogaret pedig parancsot kapott a pápa bebörtönzésére: az eset az „anagni arculütés" néven vonult be a történelembe.

46. fent A Sacco di Roma (Róma kifosztása) 1627-ben a város történetének egyik legnagyobb katasztrófája. Egy keresztény fejedelem, V. Károly császár vonult a kereszténység fővárosa ellen; zsoldosai példátlan pusztítást végeztek. VII. Kelemen az Angyalvárban keresett menedéket. A császári hadat pestisjárvány késztette visszavonulásra.

46. lent V. Károly (1500–1558) anyja, Őrült Johanna révén örökölte a spanyol trónt, atyja, Habsburg Fülöp révén pedig a Franche-Comté, Flandria és a Habsburg-örökség ura lett. A bolognai kongresszus alkalmából 1529-ben császárrá koronázta ugyanaz a VII. Kelemen, aki 1527-ben a Sacco di Roma szenvedő alanya volt.

46-47. V. Miklós pápa a Rosarium Decretorum egyik miniatúráján bíborosok és püspökök körében. A humanista, művészetpártoló pápa alapította a Vatikáni Könyvtárat.

sa lett. Ennek legimpozánsabb megnyilvánulása volt 1300-ban a VIII. Bonifác által (a történelem során először) meghirdetett Jubileum, a Szentév, amelynek időtartama alatt több mint kétmillió zarándok özönlött a városba. Köztük volt Giotto, aki a Szentév alkalmából kapott megbízatást egy szárnyasoltár megfestésére: ezt most a Vatikáni Képtárban őrzik. 1303-ban VIII. Bonifác egyetemet alapított Rómában.

Ugyanez az év hozta a katasztrófát is. A pápa, akinek teokratikus törekvései összeütközésbe kerültek IV. (Szép) Fülöp francia király politikai érdekeivel, vesztesként került ki a kettejük közt kitört konfliktusból; ennek egyenes következménye volt a pápaság „avignoni fogsága" (1309–1377). A francia pápák a francia király érdekeit szolgálták, Róma pedig a feudális anarchia és önkény prédája lett.

A visszatérő pápák szinte romhalmazt vettek át. A császárság fénykorának 400 ezer lakosával szemben a XVI. századi Rómának alig több mint 20 ezer lakosa volt. A Quattrocento Firenzéje fénykorát élte, Rómának történelmi mélypontról kellett újrakezdenie.

V. Miklós pápa (1447–55) a rosszul védhető (és omladozó) lateráni palotából végleg a jól erődített Vatikánba helyezte át a pápai rezidenciát. Ő kezdte el a 349-ben felszentelt, immár romladozó régi Szent Péter-bazilika újjáépítését (bár a munkálatokat csak egy évszázaddal később fejezték be, a teljes átalakítás jegyében), mivel azt az egész kereszténység vonzási központjává akarta tenni, ehhez méltó köntösben. A reneszánsz nagy pápái (II. Pius, IV. Sixtus, II. Gyula, X. Leó) hatalmas energiát fordítottak a városépítésre és városrendezésre. Az így kialakuló Róma azonban a pápaság hatalmát volt hivatott reprezentálni.

47. balra A miniatúra a tridenti zsinat (1545–1573) egyik ülését ábrázolja. A zsinatot III. Pál pápa hívta össze a vallás és az egyház egységének helyreállítása céljából.

A XVI. században két súlyos, fizikai és szellemi csapás éri Rómát: a Sacco di Roma (1527), amikor V. Károly német zsoldosai feldúlják. A másik csapás a lutheri reformáció.

A hosszan elhúzódó tridenti zsinat, amely 1563-ban fejeződött be, Rómát véglegesen a pápaság és a katolicizmus fellegvárává teszi. A pápaság (kénytelen-kelletlen) visszavonul az európai politikából. A nyugalom és a stagnálás időszakában az arisztokraták, a magas egyházi méltóságok dinasztiái kiköltöznek városi palotáikból, és a dombokon építenek villákat, parkokat (a Borghese, Boncompagni-Ludovisi, Sacripanti, Medici családok villái és mindenekelőtt a Quirinale-palota és parkja).

A legnagyobb urbanisztikai vállalkozás azonban V. Sixtus (1585–90) nevéhez fűződik: rendbe hozatta a vízvezetékeket, új utakat nyitott, palotákat építtetett.

47. jobbra V. Sixtus pápa (uralk. 1585–90) minden elődjénél többet tett Róma kulturális és urbanisztikai megújulásáért. Ötéves, intenzív tevékenységének nyomai nemcsak a látható dolgokban fedezhetők fel: képzett tanácsadók segítségével a pápai állam gazdasági életét is korszerűsítette.

Egyenes vonalban futó utak építését is tervbe vette, amelyek a város halmainak tetején áthaladva összekötnék a bazilikákat a Piazza del Popolótól a Colosseumig.

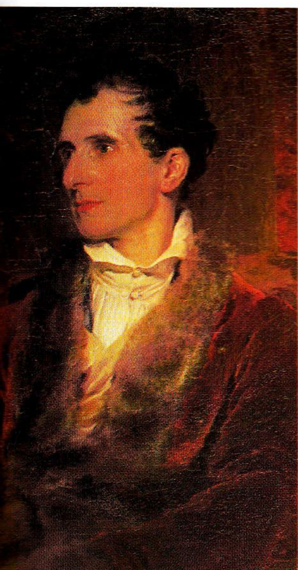
A pápaság történetének kiemelkedő fontosságú eseménye volt az új Szent Péter-bazilika felszentelése 1626-ban, VIII. Orbán uralkodása alatt.

A barokk Róma többi pompás pápai, főúri, főpapi építménye is a pápaság és az Ecclesia triumphans, a diadalmas egyház dicsőségét hirdeti.

Mintegy két évszázaddal később Bonaparte Napóleon kijelentette, hogy Róma „a birodalom második városa". Ő maga ugyan ritkán fordult meg Rómá-

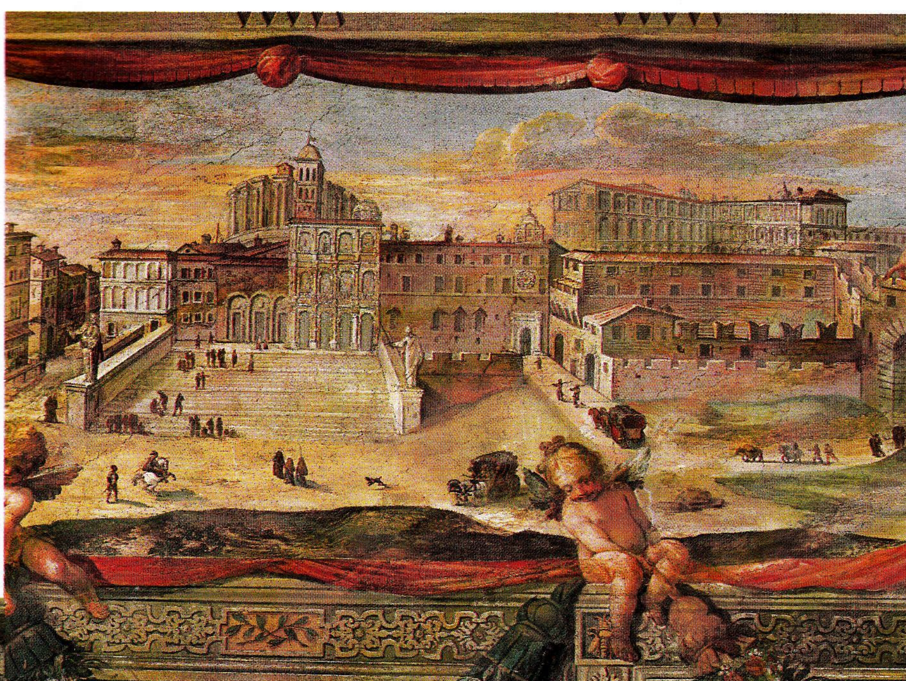
48. fent Napóleon hadai 1797-ben foglalták el Rómát. A császár uralma újabb fordulópontot jelentett Róma urbanisztikai fejlődésében. Ekkor kezdték el a Piazza del Popolo kialakítását is. A francia prefektus, Pierre de Tournon egy hatalmas régészeti park megteremtését fontolgatta; Traianus fórumán mindenesetre megkezdődtek a restaurálás munkálatai.

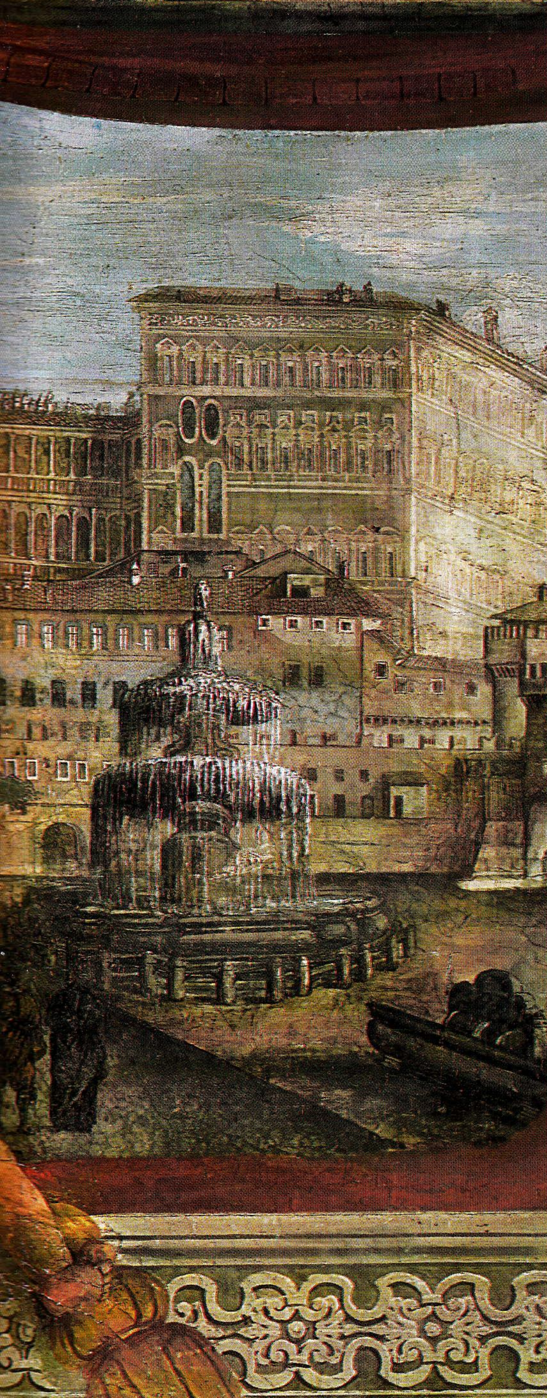

48. lent A venetói Antonio Canova (1757–1822) egy kőfaragómester fia volt. Velencei tanulóévei után, 1779-ben Rómába utazott. Első művei, két síremlék elnyerte Napóleon csodálatát. A művész a császárt és családtagjait is megmintázta, és számos más híres alkotás is fűződik római korszakához. Ő volt az olasz neoklasszicista szobrászat legnagyobbja.

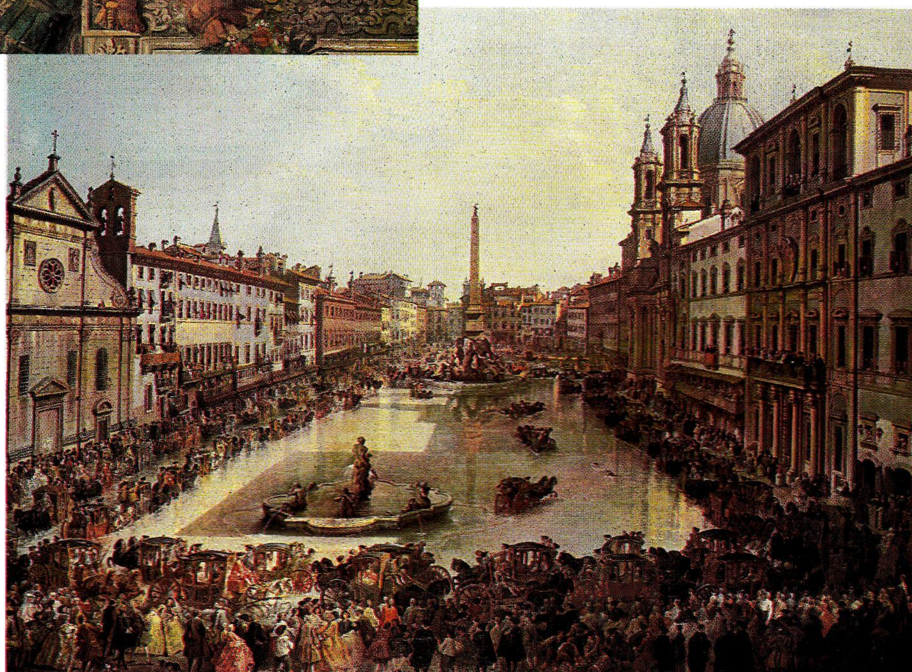
48-49. A festmény a Szent Péter-bazilikát és az előtte lévő teret mutatja, amikor még nem készült el Bernini híres kolonnádja.

49. fent A Szent Péter-bazilika hátsó nézetből. Carlo Maderno után Gian Lorenzo Bernini lett a bazilika főépítésze, aki két oldalsó harangtornyot tervezett. Csak az egyik épült fel, de öt évvel később az alatta lévő falon repedések mutatkoztak, így a tornyot lebontották. A Szent Péternek szentelt templomot Nagy Constantinus parancsára kezdték el építeni azon a helyen, ahol az apostol sírja van. V. Miklós restauráltatta és bővítette a bazilikát, II. Gyula ellenben a radikális átépítés mellett döntött.

49. középen Giovanni Paolo Pannini festménye a Piazza Navonát mutatja a XVIII. században. Jól láthatóak Bernini művei és a többi pompás építmény, valamint a téren sétálgatók sokasága: az emberek már akkor is szívesen keresték fel Róma leghíresebb terét.

49. lent A Szent Péter-templom belső terének kialakítása Giovanni Paolo Pannini műve. A képen jól megfigyelhető az építőművész által létrehozott tökéletes perspektíva. A bazilika alapterülete mintegy 22 ezer m^2, hosszúsága 186, magassága 137 m.

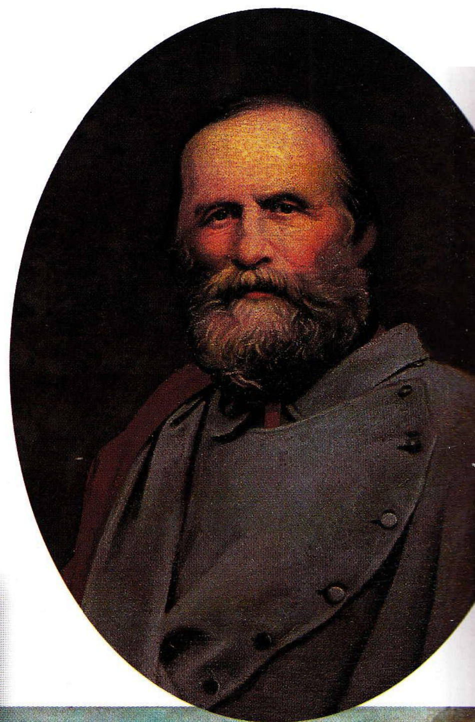

ban, de megbízásokat adott Antonio Canovának és a korszak többi jeles művészének, hogy dolgozzanak ki terveket az ősi főváros modernizálására. Napóleon idejében kezdődtek meg a rendszeres ásatások, amelyek feltárták az antik Róma romjaikban is fenséges építészeti emlékeit, a Maxentius-bazilikától a Caracalla-termákig, a Palatinustól a Via Appia Anticáig.

A bécsi kongresszus után, amikor VII. Pius újra birtokba vette a pápai államot, mozgalmas időszak következett Róma történetében: a Risorgimento eseményei a várost is elérték. Oudinot tábornok intervenciója semmivé tette ugyan Mazzini és Garibaldi álmát a Római Köztársaságról, de 1859-ben a függetlenségi harc újra megindul. Dicsőséges haditettek során Itália felszabadul, és 1861-ben, Cavour beszéde és a torinói parlament döntése Rómát az Olasz

50. balra fent Giuseppe Mazzini (1805–1872) arcképe ismeretlen festő műve. Mazzini volt a történelem első igazi erőszakmentes forradalmára. Az Ifjú Itália, majd az Ifjú Európa mozgalmának alapítója, a rövid életű Római Köztársaság triumvirátusának egyik tagja volt.

50. balra lent Camillo Benso, Cavour grófja (1810–1861), aki életét az egyesített Olasz Királyság megteremtésének szentelte. A liberális Il Risorgimento *napilap alapítója. Az egység létrejöttekor elmondott beszédében adta ki a jelszót: „Szabad államban szabad egyházat." Pár hónappal az egység létrejötte után halt meg.*

50. középen Victor Oudinot tábornok, Reggio hercege volt a parancsnoka annak a hadjáratnak, amely a Mazzini, Saffi, Armellini triumvirátusa által irányított Római Köztársaság ellen vonult 1849 márciusában. A köztársaság védői, Garibaldi vezetésével, győzelmeket arattak, az ezeket követő fegyverszünetet azonban Oudinot megszegte, s hősies védekezés után júliusban Róma elesett.

50. jobbra Giuseppe Garibaldi (1807–1882) a Római Köztársaság segítségére sietett 1849-ben. A Porta San Pancrazio mellett, Palestrinánál és Velletrinél aratott győzelmet. A Köztársaság bukása után kétezer önkéntessel San Marinóba vonult, és tengeri úton Velencét akarta elérni. Osztrák hajók támadták meg, így partra kellett szállnia Ravennánál. Az itt vívott ütközetben életét vesztette felesége, Anita. Az Ezrek diadalmas hadjárata (1860) után 1867-ben megpróbálta visszafoglalni Rómát. Monterotondót bevette, de Mentanánál vereséget szenvedett az egyesített pápai és francia hadaktól.

50-51. 1870. szeptember 20-án a lövészek (bersaglieri) Cadorna tábornok parancsnoksága alatt behatolnak Rómába a városfalon ütött résen át a Porta Pia mellett. IX. Pius a Vatikánba vonul vissza. Az 1871. május 13-án alkotott törvény értelmében II. Viktor Emánuel garantálja az egyházfő spirituális funkcióinak szabad gyakorlását, valamint a Vatikán, a Laterán és a Castel Gandolfó-i pápai nyári rezidencia területen kívüli státusát. IX. Pius azonban nem ismerte el a törvényt.

51. fent Amikor IX. Pius a pápai trónra lépett (1846-ban), a liberálisok nagy reményeket fűztek személyéhez, mert amnesztiában részesítette a politikai foglyokat, és 1848-ban alkotmányt léptetett életbe. A Római Köztársaság idején Gaetába menekült, és visszatérése után immár a liberális eszmék ellenségévé lett. Az Olasz Királyság létrejötte, kivált Róma felszabadítása után élete végéig politikai fogolynak tekintette magát a Vatikánban.

52. balra fent 1922. október 24-én Benito Mussolini a Fasiszta Párt nápolyi kongresszusán meghirdette a Rómába vonulást (Marcia su Roma). A menet október 27-én érkezett Rómába a párt „quadrumvirátusának" vezetésével. Október 28-án III. Viktor Emánuel kormányalakítási megbízást adott Mussolininak.

52. jobbra fent 1922. november 4. Ezt a dátumot viseli a híres felvétel: III. Viktor Emánuel kezet szorít Mussolinival, aki éppen megalakította első kormányát. Kezdetét veszi a két évtizedes fasiszta uralom.

52-53. Benito Mussolini és Róma kormányzója, Francesco Boncompagni-Ludovisi herceg (ő tartja a szalagot) a Viale Regina Margherita ünnepélyes felavatásán (1932. május 24).

53. balra Mussolini látogatást tesz a Fori Imperiali ásatásainál 1932. április 5-én. Ebben az időszakban tárták fel a Basilica Fulvia-Emilia maradványait.

Királyság fővárosává nyilvánítja. IX. Pius pápának azonban nem állt szándékában lemondani a világi hatalomról, jóllehet, II. Viktor Emánuel többször is békés megegyezést javasolt.

1870. szeptember 20-án a Cadorna tábornok parancsnoksága alatt álló lövészhadosztály a városfalnak a Porta Pia mellett áttört szakaszán át behatolt Rómába. A pápa pedig bezárkózott a Vatikánba.

Megkezdődött Róma mint főváros eseményekben gazdag története, amely néhány évtized és egy világháború után a fasizmushoz vezetett. Amit nem rombolt le a háború, azt a fasizmus két évtizede tette tönkre. Mussolini szentül meg volt győződve arról, hogy az igazi Róma története Diocletianusszal véget ért, és a későbbi értékeket nem kímélve leromboltatott számos negyedet, velük együtt 15 templomot, számos középkori és XVII. századi épületet. Egyik hírhedett műve (amelyet ugyan nem láthatott készen, mivel a munkálatok 1950-ben fejeződtek be) a Via della Conciliazione, az a széles út, amely egyenesen torkollik a Szent Péter-bazilika előtti térbe. Ezzel semmivé tette az eredeti elképzelést, amely keskeny utak sorát akarta volna a térig vezetni, hogy annak látványa meglepetésként, mintegy a kinyilatkoztatás erejével táruljon fel az isteni és pápai hatalom megtestesüléseként.

A fasiszta diktatúra idején épült fel az EUR új városnegyede, amelyet az 1941–42-es világkiállítás színhelyéül szántak, de a rendezvény a II. világháború kitörése miatt nem valósult meg.

Szintén a fasizmus évtizedei alatt épült fel Róma egy másik jellegzetes új negyede a Cinecittà. „Az olasz film független kisállama" az 1935-ben leégett Cines Filmstúdió hamvai fölé épült a Via Tuscolanán. Sietősen dolgoztak, és

53. jobbra fent Mussolini beszédet tart a Piazza Venezián összegyűlt tömegnek. A Palazzo Venezia szolgált egy ideig a Duce lakóhelyéül és a fasiszta Nagytanács székhelyéül. E palota erkélyén tartotta a diktátor legfontosabbnak ítélt beszédeit, és e helyen jelentette be Olaszország háborúba lépését is.

53. jobbra lent Maria José di Savoia királyné meglátogatja a Római Világkiállítást (EUR). Az EUR felépítésével Mussolini mintegy a fasizmus építészeti szimbólumát akarta megteremteni, egyben pedig az Etiópia fölötti győzelmet megörökíteni. Az 1942-re tervezett világkiállítás nem valósult meg Olaszország háborúba lépése miatt.

54. balra fent Audrey Hepburn és Gregory Peck, a Római vakáció *felejthetetlen főszereplői. William Wyler filmjének e jelenetét a Piazza di Spagna híres lépcsősorán vették fel. Ez a film nyitotta meg a romantikus történetek hosszú sorát, amelynek Róma egyszerre volt színhelye és szereplője.*

54. balra lent Giulietta Masina, Federico Fellini és a forgatókönyvíró Pinelli most érkezik New Yorkból, hírnevük csúcspontján: az Országúton *c. filmjük most kapta meg az Oscar-díjat.*

54. jobbra Az olasz film tán máig leghíresebb, legérzékibb jelenete: Anita Ekberg a Trevi-kút zuhataga alatt Marcello Mastroianni vágyakozó pillantásától kísérve, Fellini Édes élet *című filmjében, amely 1960-ban készült.*

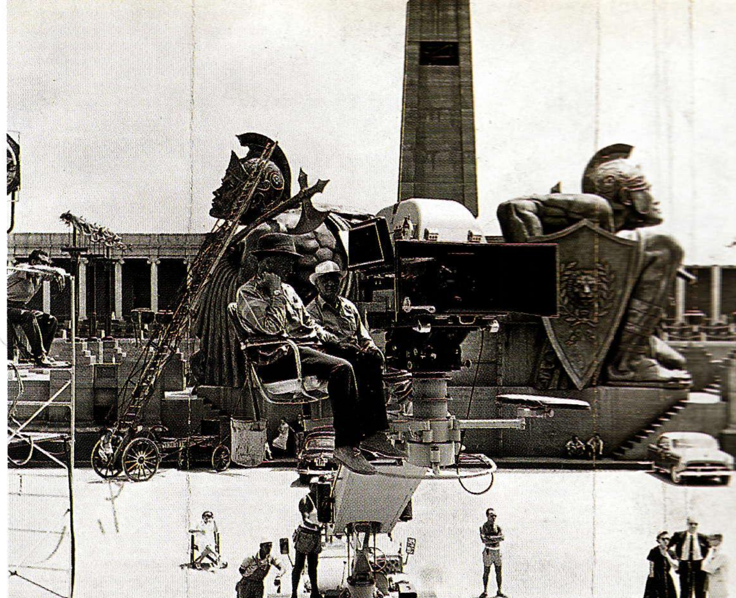
1937-ben már fel is avatták. A Cinecittà akár a XX. századi olasz történelem rövid összefoglalása is lehetne. A stúdióknak szánt, a rezsimmel összhangban álló szerepkört igen hamar a megújulás vágya változtatta meg, főleg a háborús idők utáni eltökélt szándék, hogy új életre keltse a háború által feldúlt, súlyos válságot élő Olaszországot.

Aztán eljött a felejtés, a vidámság ideje is az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején, az olasz „gazdasági csoda" korszakában. A neorealizmus kimerülése után a Cinecittà stúdiói mintha Hollywood kihelyezett részlegeivé lettek volna. A *Quo vadis* és a *Kleopatra* forgatásával az amerikai producerek idehozták legvonzóbb férfi és legszebb női sztárjaikat, új technikáikat és főleg dollárjaikat, amelyek közvetve lendületet és anyagi lehetősége adtak az új olasz filmművészet kibontakozásához. Akkoriban nem volt ritkaság az olasz főváros utcáin olyan színészekkel összefutni, mint Liz Taylor, Richard Burton, Tyrone Power, Ava Gardner, Humphrey Bogart, Orson Welles, Rock Huson, Audrey Hepburn, Gregory Peck, a film égboltjának akkori csillagai, akiket munkájuk lekötött ugyan, de legalább ugyanúgy vonzotta őket a város a háború utáni újjászületése teljében.

De Sica és Rossellini után, vagy már mellettük, a Cinecittàban megjelentek az új filmművészet fiatal, zseniális rendezői: Michelangelo Antonioni, Francesco Rosi és Federico Fellini, akik a hatvanas években jelentkeztek új irányzataikkal. Fellini már az ötvenes évek elejétől dolgozott rendszeresen a Cinecittàban. Kivételes tehetsége ezen a helyen, és főleg a Teatro 5. stúdióban hozta létre egy egész korszakot megfogalmazó, s egyben arra visszaható

55. balra Elizabeth Taylor Joseph L. Mankiewicz Kleopatra *c. filmjének egy forgatási szünetében. A szereplőgárda tagjai voltak még Richard Burton, Rex Harrison és Martin Landau. A szuperprodukció forgatását, amely csődbe vitte a 20th Century Foxot, Londonból telepítették át a Cinecittàba. A filmnek nem annyira a meséje maradt meg az emberek emlékezetében, mint inkább pompázatos kiállítása, a rá költött csillagászati összeg (45 millió dollár 1963-ban), valamint a főszereplőt kísérő balszerencsék és botrányok: Liz Tayloron gégemetszést kellett végrehajtani, és a film forgatása közben szeretett bele Richard Burtonbe.*

műveit: *Édes élet*, *Az interjú*, *És a hajó megy*, a *Nyolc és fél* és a többi. Ugyanebben a stúdióban (Európában ez az egyik legnagyobb) forgatta Sergio Leone a *Volt egyszer egy Vadnyugat* belső felvételeit, és a francia Annaud *A rózsa nevét*. A stúdiókon kívül maga a város is tökéletes színhelyeket kínált tereivel, utcáival. A Piazza del Popolo Luigi Magni rendezőhöz és *Az Úr esztendejében* c. filmjéhez kötődik. Fellini a Via Venetón forgatta az *Édes élet* és a *Cabiria éjszakái* jónéhány jelenetét. A Trinità dei Monti és a Via Margutta a *Római vakáció*ban kapott jelentős szerepet, amikor Audrey Hepburn, a bájos hercegnő Gregory Peck mögött ült a Vespa nyergében. A Trevi-kút az *Édes élet* leghíresebb jelenetének színhelye: vizében mártózott meg a csábos Anita Ekberg, Marcello Mastroianni egyszerre mohó és gunyoros tekintete előtt. Jennifer Jones és Montgomery Cliff szerelmi története a Termini pályaudvaron ért véget, és a Via Montecuccoli 17. előtt forgatta Rossellini a *Róma nyílt város* legdrámaibb jelenetét, Anna Magnani halálát. A Colosseum szolgált hátteréül a mitikus Nando figurájának, akit Alberto Sordi játszott az *Egy amerikai Rómában* c. filmben. A Testaccio népi negyedében forgatta Pasolini első filmjét, *A csórót*.

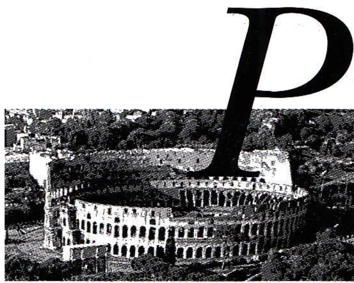

A hatvanas években az építészeti spekuláció mértéktelenül felduzzasztotta, helyenként zsúfolt kőrengeteggé változtatta a várost. A centrum hivatali negyeddé lett. A közlekedés kaotikus, a dugók mindennaposak. Építészeti stílusok egyvelege; hárommillió lakójával az ország legnépesebb városa; politikai és bürokratikus centrum, amelynek vezető szerepét ma támadják és elvitatják.

Olaszország fővárosa mindezek tudatában a javulás eltökélt szándékával menetel a kétezredik év felé (a szennyezettség csökkentése, a közlekedés ésszerűsítése, a történelmi városrészek helyreállítása). A kétezredik évben a város nagy és szimbolikus eseményre készül: meghirdetik a Jubileumot, hétszáz évvel ama első után, amelyet (a Dante által pokolra szánt) VIII. Bonifác hirdetett meg: ez az első „keresztény világtalálkozó" talán a középkori Róma első tétova lépése volt egy remélt új korszak felé.

55. jobbra fent A Ben Hur *egy jelenetét kísérő munkálatok. Cinecittà lett az amerikai rendezők számára az új Hollywood. A rendezőket és a színészeket egyaránt vonzotta a Róma által kínált dolce vita, és minden alkalmat megragadtak, hogy ide jöhessenek forgatni.*

55. jobbra lent Anna Magnani, Alberto Moravia és Pier Paolo Pasolini a Via Veneto egy kávézójában 1964-ben. A hetvenes évek Rómáját a kulturális pezsgés, az önfeledt szórakozás jellemezte. A Via Veneto mindkettőnek szimbólumává lett.

56. Marcus Aurelius II. századi bronz lovasszobra 1981-ig állt Michelangelo tervezte talapzatán a Piazza del Campidoglio közepén. Gondos restaurálás után a szobrot a Museo Capitolino földszintjén helyezték el, a téren pedig az eredeti másolatát állították fel.

Paloták, terek, műemlékek. És templomok. Annyi van, ahány napja az évnek, talán még több, és bennük a vallásos hit látványossággá válik a legmagasabb fokon. Róma maga a sűrített művészet, történelem és építészet, amelynek ízeit fokozatosan kell magunkba szívnunk, utcáin bolyongva, császárkori oszlopok és múlt századi szobrok között. Attól fogva, hogy mintegy véletlenül, egy pásztorkodó közösség településéből várossá kezdett növekedni és az antik világ politikai és civilizációs központjává lett, majd a `középkorban lehanyatlott, és pogány múltjának emlékeit annyi pápa átengedte a rombolásnak, majd az utánuk jövő mecénás pápák jóvoltából új életre kelt, hogy végül a XIX. sz. végétől Olaszország fővárosa legyen, hosszú utat járt be a város, és történelmének minden korszaka nyomot hagyott rajta. Aki Rómába látogat, időgépbe száll, és a legrövidebb útszakasz megtételével is évszázadokat jár be.

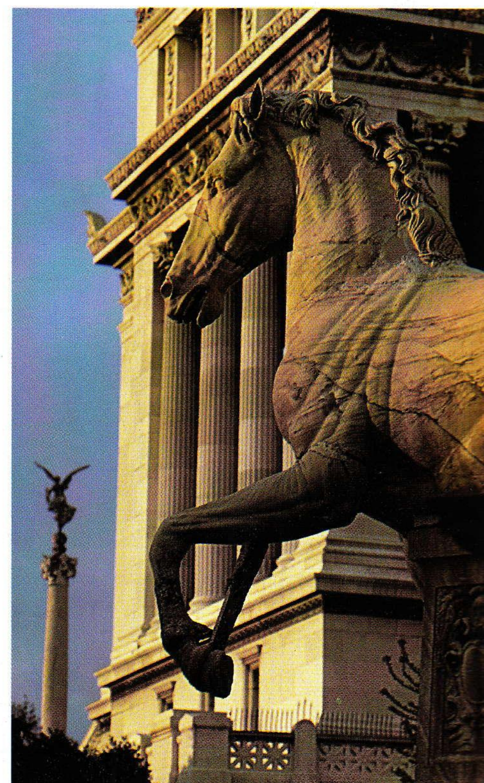
56-57. A Piazza del Campidogliót Michelangelo alakította ki, és ő tervezte a Palazzo Conservatoriót és a Palazzo Nuovót is, amelyek a teret jobbról és balról határolják. A tér centrifugális rajzolatú kövezete 1940-ben készült: Antonio Muñoz egy 1567-ből származó metszet alapján tervezte meg.

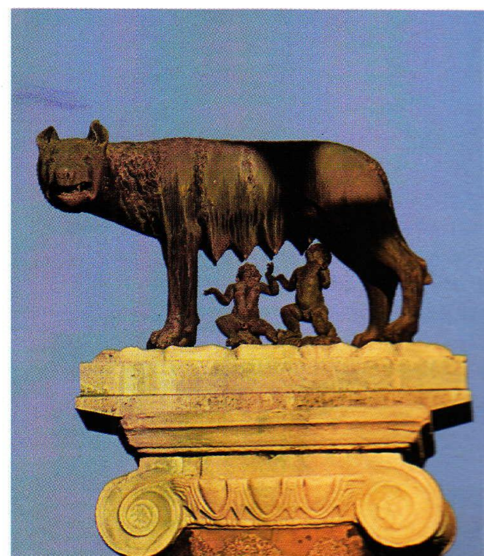
Csak engedje át magát képzeletének.

Az évezredeket felfedező kíváncsiság feltétlenül elvezet minket az oszlopokhoz, magányos ívekhez, domborművekhez, amelyek a Capitolium és a Colosseum közötti parkok zöldjéből emelkednek ki. Íme a császári fórumok, jobban mondva az, ami megmaradt ezekből a csodálatos építményekből, amelyeket felépítettek, lerombolták, majd újjáépítettek, hogy darabjait ismét széthordják újabb műemlékek és új istenségek templomainak építéséhez. Ez a hely volt az antik Róma politikai, jogi, kereskedelmi

57. fent A kép a Viktor Emánuel-emlékművet mutatja a Campidoglio felől nézve. Az egyesült Itália első királyának, Savoiai II. Viktor Emánuelnek emléket állító építmény munkálatait 1885-ben kezdték el Giuseppe Sacconi terve alapján, de a hatalmas és rendkívül munkaigényes építmény csak 1935-ben készült el véglegesen. A Haza oltára, amelyet 1911-ben avattak fel, magában foglalja az Ismeretlen katona sírját is. Az emlékmű stílusának ihletője a klasszikus görög és római építészet volt.

57. lent A capitoliumi nőstényfarkas, amely a Rómát alapító ikreket, Romulust és Remust szoptatja, a város jelképe. Eredetije, az i. e. V. sz. elején készült bronzszobor, a Museo Capitolinóban látható. Az ikrek figuráit Pollaiuolo alkotta a XV. században.

központja, „ügyvédek és peres felek, bankárok és ügynökök, kereskedők és szajhák, csavargók és koldusok” találkozási helye, a komédiaíró Plautus szavaival. Ez volt a város eleven szíve, és természetesen a császárok nagyságának, hatalmának szimbóluma is, akik mind kihasítottak és megterveztek itt maguknak egy-egy saját fórumot, amely nagyságban, építményeinek pompájában lehetőleg meghaladta az elődökét. Hogy fogalmat alkossunk az antik Róma központjának urbanisztikai szerkezetéről, ajánlatos felmenni a Campidogliónak a Palazzo Comunale mögötti részére. Erről a magaslatról jól belátható a Via Sacra, amely a hadvezérek diadalmeneteinek és a vallás ünnepélyes felvonulásainak volt a színtere: látható Castor és Pollux, az isteni ikerpár temploma és Julius Caesaré is, amelyet Augustus emeltetett az imperator halotti máglyájának helyén.

Az antik Róma talán legszebb, legépebben fennmaradt műemléke a Traianus-oszlop. A városatyák figyelmének és hozzáértésének köszönhetően éjszaka is jól láthatjuk ezt a csodát, s az itt tett séta történelmet idéző varázsát a megvilágítás tovább fokozza.

59. jobbra fent Traianus fóruma, amelyet egy diadalív alatt áthaladva lehetett megközelíteni. A téren ott állt a császár szobra, valamint Traianus gigantikus temploma (méreteire az oszlopok alapzatainak 1,80 méteres és az oszlopfők 2 méteres magasságából következtethetünk), és itt emelkedett a Basilica Ulpia is, Róma egyik legnagyobb és legpompásabb építménye.

59. jobbra középen Augustus fórumának közepén emelkedett Mars Ultor, a bosszúálló Mars temploma. A podium tufából készült, erre kerültek a faragott márványtömbök. Két oldalán 8–8 oszlop állt, ezekből a jobb oldalon három 15 m magas oszlop maradt fenn. Az apszisban egykor Mars, Venus és valószínűleg a Divus Iulius, az isteni Caesar szobrai álltak.

59. jobbra lent Traianus diadaloszlopa egyike azon kevés számú ókori műemléknek, amelyek szinte érintetlenül maradtak fenn napjainkig. Rajta gyönyörű domborművek ábrázolják a császár haditetteit a dáciai háborúkban, az alapzat pedig magában foglalta a császár és hitvese hamvait tartalmazó urnát. A majdnem 40 m magas oszlop tetején, ahol egykor a császár szobra állt, 1587-ben helyezték el Szent Péter szobrát, *amelyet Tommaso Della Porta és Leonardo Sormani alkotott.*

58. Traianus üzletháza az ókor első kereskedelmi központja volt. Az i. sz. 107-ben már működő épületegyüttes tervezője Damaszkuszi Apollodórosz volt. Hogy megvalósíthassák a tervet, jelentős nehézségeket kellett leküzdeni: egy darabot ki kellett vágni abból a sziklás dombhátból, amely a Quirinalét a Capitoliummal kötötte össze.

59. balra Marcus Aurelius 30 m magas márványoszlopa i. sz. 180 és 193 között készült. Az oszlopon körbefutó szalagábrázolásokon a császár győzedelmes hadjáratait (a szarmaták és a káddeusok ellen) örökítették meg.

A mintegy tíz évvel ezelőtt restaurált oszlop a Campidogliótól balra, a Via dei Fori Imperialin túl emelkedik. 40 m magas (az alapépítménnyel együtt), 25 darab 3,5 m átmérőjű márványtömbből áll. Teljes egészében domborművek borítják, amelyek egy 1 cm vastagságú csigavonal mentén helyezkednek el, és 2500 figurát tartalmaznak. Traianus dicsőségének e kőbe faragott himnusza a császár dáciai haditetteit meséli el. Két hadjáratot viselt ott a császár, i. sz. 101–103 és 107–108 között. A diadaloszlop 10 m magas alapzatát, amelynek belsejében, aranyurnában elhelyezték a császár és hitvese, Plotina hamvait, kívül barbár fegyverekből összeállított diadaljelek ékesítik. A belső lépcsőhöz vezető ajtó fölött felirat emlékeztet arra, hogy az oszlop annak a dombnak a magasságát is hivatott jelezni, amelyet elbontottak, hogy kialakíthassák a Traianus fórumát és a mellette emelkedő üzletházat *(Mercati Traianei).*

A császár szobrát, amely eredetileg az oszlop tetejét ékesítette, még a középkor elején ledöntötték, helyén V. Sixtus 1567-ben állíttatta fel *Szent Péter szobrát*: az apostol, mint az „első pápa", az egyház minden világi fölé emelkedő, örökkévaló hatalmának jelképe.

Traianus fóruma, amelyhez a szintén a császár nevét viselő diadalíven át juthatunk, s Augustus fóruma mellett helyezkedik el, az antik római kor művészetének talán legjelentősebb alkotása. Az építési munkálatok 107-ben kezdődtek a Damaszkuszi Apollodórosz tervei alapján, és Hadrianus uralkodása alatt fejeződtek be. Az ókor mérnöki és építészeti tudományának e hatalmas mesterműve ez. A 300 m hosszú és 190 m széles terület kialakításához 200 méternyit le kellett vágni abból a dombhátból, amely a Quirinalét a Capitoliummal összekötötte, hogy a „leg" témakörénél maradjunk, ezen a helyen emelték a Basilica Ulpiát is (170x60 m), amelyet három oldalról porticusok fognak körbe: ennek az épülettípusnak legnagyobb, stilárisan leggazdagabb, legfinomabb kidolgozású példánya, amelyet valaha is emeltek az ókori Rómában.

Az üzletház (amelyet valószínűleg szintén Apollodórosz tervezett) csak fokozza az épületegyüttes zseniális megoldásainak hatását. Statikailag az volt a feladata, hogy támasztékul szolgáljon a Quirinale megbontott domboldalának (ezt a munkát, mint láttuk, a fórum kialakítása érdekében kellett elvégezni). Az antik világban ez az építmény világcsodának számított: az ókor legjelentősebb kereskedelmi centruma volt. Százötven üzletében mindent lehetett kapni a keleti selyemtől a kenyérig, a fűszerektől a virágokig, és számos hivatal is helyet kapott benne. Az üzletekhez íves bejárat vagy travertinnel keretezett portál vezetett, főutcája, a Via Biberatica mentén pedig tavernák és fűszerboltok sorakoztak.

1200-ban a pápa akaratából az üzletház fölé épült, védelmi céllal, a Torre delle Milizie.

Az idő és az emberi gondatlanság kártevéseitől leginkább megkímélt műemlékek közé tartozik Septimius Severus diadalíve is. I. sz. 203-ban emelték a császár tízéves uralkodásának megünneplésére.

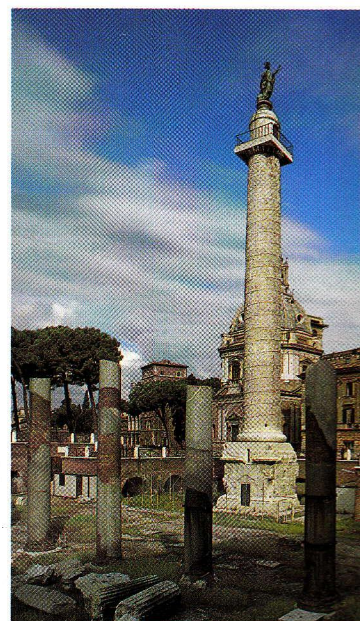
Jóllehet, a domborművek eróziója jelentős, jól kivehető, hogy a császár Parthiában (a jelenlegi Irán és Irak), valamint Arábiában kivívott győzelmeit örökíti meg. A krónikák szerint a középkorban a diadalív középső nyílását egy borbélyműhely foglalta el.

A homlokzati részen a császárnak szóló dedikáció alatt ott állt a két fiának, Caracallának és Getának szóló ajánlás is. Mikor Caracalla megölette öccsét, nevét a diadalívről is töröltette, de a felirat nyomai ma is láthatók.

60-61. A légi felvételen teljes egészükben jól láthatóak a császári fórumok. Ovidius Fasti *c. művében elmondja, hogy ez mocsaras terület volt, amelyet iszapos tócsák borítottak és a Velabrum nevű folyócska szelt át. A rómaiaknak tehát itt igen jelentős talajfeltöltő munkálatokat kellett elvégezniük.*

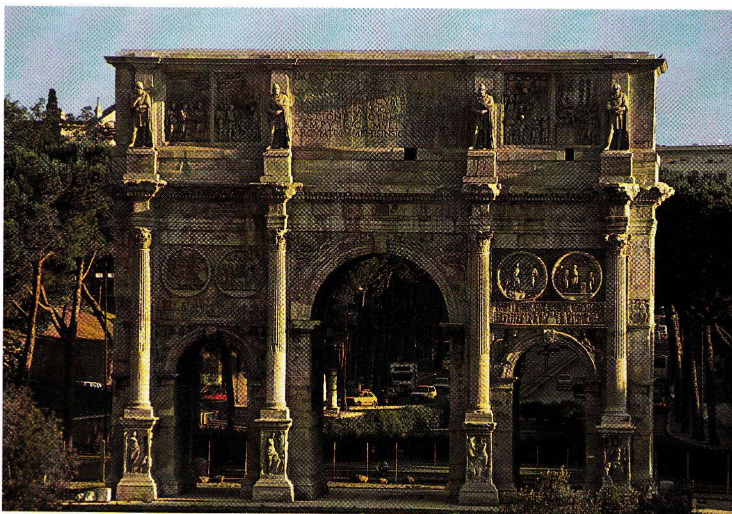

62. fent Constantinus diadalívét 315-ben avatták fel annak a győzelemnek emlékére, amelyet Maxentius fölött aratott a Pons Milvius mellett. A diadalív háromnyílású, és 25 m magasságba emelkedik.

62-63. A Forum Romanum évszázadokon át volt Róma közéletének gyűjtőpontja. A kép bal oldalán megfigyelhetőek a Saturnus-templom oszlopai, középen Antoninus és Faustina, jobboldalt pedig a Dioszkúrok temploma látható.

63. balra Septimius Severus diadalívét a császár uralkodása első évtizedének dicsőítésére emelték. A felirat megörökíti a császár és két fia, Caracalla és Geta által a parthusok, arabok és adiabenusok fölött kivívott győzelmek emlékét. A diadalív közelében láthatjuk a Rostra, a szónoki emelvény maradványait: az Antiumnál zsákmányolt hajóorrokkal díszítették fel a szószéket.

63. jobbra fent A Maxentius-bazilika a római császárkor egyik legnagyobb, legfényűzőbb, legimpozánsabb építészeti alkotása. A bazilika az ókori Rómában az igazságszolgáltatás és a társaslét színhelye volt. Építését Maxentius kezdte el 308-ban, de az eredeti terveknek megfelelő befejezés az egykori barátra, majd győztes ellenségre, Constantinus császárra maradt. Hatalmas méreteinek felfogásához elég szemügyre vennünk a falakat, amelyek 100x60 méteres alapterületet fognak körbe. Háromhajósra alakították, a főhajó magassága 35 m volt.

A fórum műemlékei közül Maxentius bazilikája is magára vonja a figyelmet. A bazilika a római korban mást jelentett, mint ma: az igazságszolgáltatás és az üzleti ügyintézés helye volt.

Az impozáns építményt (hossza 100, szélessége 60, magassága 35 m) az i. sz. IV. sz. elején kezdték emelni, és Constantinus fejeztette be, miután Maxentiust lemondatták a Milvius-hídnál elszenvedett verersége után.

Az első keresztény császár módosította az eredeti tervet, s az épületet háromhajóssá alakíttatta, a bejáratot pedig a déli fal közepén helyezte el.

Az érdekesség kedvéért megjegyezzük, hogy az épületet fedő cserepek aranyozottak voltak, s az első Szent Péternek szentelt templom befedésére használták fel őket.

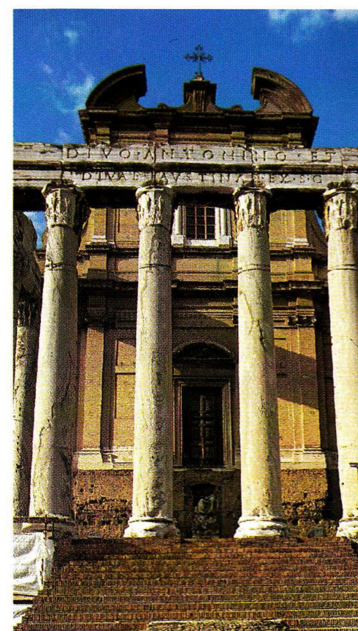

Amikor a fórumot elhagyjuk, két olyan műemlék ötlik szemünkbe, amelyek ma is képesek érzékeltetni a római építészet fénykorának dicsőségét: Constantinus diadalíve és a Colosseum.

A diadalív három nyílású, s mindkét frontális részét numidiai márvány borítja. 315-ben avatták fel Constantinusnak Maxentius fölött aratott győzelmének megörökítésére. Három év alatt készült el, és érdekesség, hogy gyönyörű domborműveinek egyikét sem faragták ennek a diadalívnek a számára: a szobrok és a díszítmények korábbi emlékművekről, Traianus és Marcus Aurelius fórumairól kerültek ide. A diadalív a Colosseum melletti téren áll, azon az eredetileg is mélyebben fekvő területen, amely a Celius, a Palatinus, a Velia és az Oppio magaslatai között volt.

Ennek a területnek pontosan a közepén emelkedik a hatalmas Amphitheatrum Flavium, amely a Szent Péter-bazilika mellett a római képeslapok kedvenc témája. Rómának ugyanaz a Colosseum, mint Párizsnak az Eiffel-torony: mintegy a város névjegye. A „Colosseum” nevet később, a középkorban kapta (arra emlékezve, hogy mellette állt Nero hatalmas szobra, a „colossus”). Ez a leghatalmasabb méretű antik műemlék, amely viszonylagos épségben jutott el a második évezred küszöbére. Vespasianus kezdte el építtetni azon a területen, ahol eredetileg a Domus Aurea parkjához tartozó mesterséges tó volt. Ez volt az első, nem vándorszínészek számára kialakított stabil kőszínház. Titus avatta fel i. sz. 70-ben: a történeti feljegyzések szerint száz napon át ünnepelték ennek az ellipszis alakú arénával ellátott, rendkívül ésszerűen megtervezett építménynek a létrejöttét. 55 ezer nézőt volt képes befogadni, és 80 bejárat biztosította ennek a hatalmas tömegnek rendezett áramlását. Peremén körben cölöpök emelkedtek, ezekhez le-

63. jobbra lent Antoninus és felesége, Faustina templomából fennmaradtak az előcsarnok márványból faragott, 17 m magas oszlopai. A kultikus építmény létesítését a senatus a császár és hitvese halála után határozta el. Hogy a műemlék viszonylag jó állapotban maradt fenn, annak köszönhető, hogy keresztény templommá alakították (San Lorenzo in Miranda).

64. Az Amphitheatrum Flavium (Colosseum) építtetését i. sz. 69-ben Vespasianus kezdte el. Fia és utóda, Titus avatta fel i. sz. 80-ban. Domitianus 81–96 között kibővíttette a föld alatti építményeket (hypogeum), és elrendelte a gladiátorok kaszárnyáinak (ludi) építését a térség keleti oldalán.

64–65. A Colosseum külső részét négy, travertinből emelt körfal alkotta, amelyek magassága 49 m volt. A három első gyűrűt féloszlopokkal tagolt árkádsorok alkotják. A boltíves árkádsorokon az emeleteket eltérő oszloprenddel jelölték: a földszintet dór, az első emeletet ión, a harmadikat korinthoszi oszlopok díszítik. A negyedik, legfelső szintet – amelynek csak északi része maradt meg – korinthoszi falpillérek tagolják: ezek 80 részre tagolták a körfalat, és minden másodikra ablakot vágtak. Minden négyszögben kő tartóelemek sorakoznak. Ezekben helyezték el a cölöpöket, amelyeken rögzítették a velariumot, a nézőtér fölött kifeszített hatalmas ponyvát, amely a nézőket a naptól és esőtől védte.

65. fent balra
A Colosseum belsejében körbetekintve, némi képzelőerő szükséges, hogy magunk előtt lássuk a cavea fából készült páholyait és a föld alatti építmény szobáit, folyosóit, amelyeknek ma csak puszta körfalai láthatóak.

65. fent jobbra
A Colosseum, láthatjuk, elliptikus építmény. Az aréna főbejáratait az axis maior, a hosszabb tengely két végpontján alakították ki. Az első, nyugati kapun át léptek színre a gladiátorok, a másikon át vitték ki az elesett gladiátorokat. A Colosseum által kínált látványosságok két főtípusba tartoztak: a gladiátorok küzdelme (munera) és színlelt vadászat fenevadakra (venationes).

A gladiátorjátékokat legelőször Brutus Pero temetése alkalmából rendezték meg, s aztán olyan méreteket öltöttek, hogy szabályozásukra külön császári rendelet vált szükségessé. Felügyeletüket, szervezésüket az editor látta el, aki meghirdette és finanszírozta a harci játékokat. A császárkor vége felé az editor rendszerint maga a császár volt.

hetett rögzíteni a velariumot, a hatalmas ponyvatetőt, amely a naptól védte a nézősereget. A ponyvát kötelekkel feszítették ki, amelyek végét az amphitheatrum körül ma is látható alacsony kőoszlopokhoz erősítették. Az állatokat úgy léptették színre, hogy megjelenésük minél nagyobb meglepetés legyen a nézők számára: rejtett ajtókat használtak, a ketreceket pedig hatalmas csigák segítségével juttatták fel a harmadik föld alatti szintről a porondra: íme a lift egyik őse.

A Colosseum a képzeletben csakúgy, mint a történelemben, a gladiátorok viadalaihoz kötődik. A gladiátorok, többségükben rabszolgák, igazi „profik" voltak az akkori küzdősportokban. Hadifoglyok és bűnözők köréből kerültek ki (de a vad játékoknak néha női szereplője is volt), a közönség kényeztette és imádta őket. Aki veszített, nemcsak hírnevével, hanem legtöbbször életével is fizetett. Ha a sebesült gladiátor a földre került, élete vagy halála felől a császár és a nép döntött.

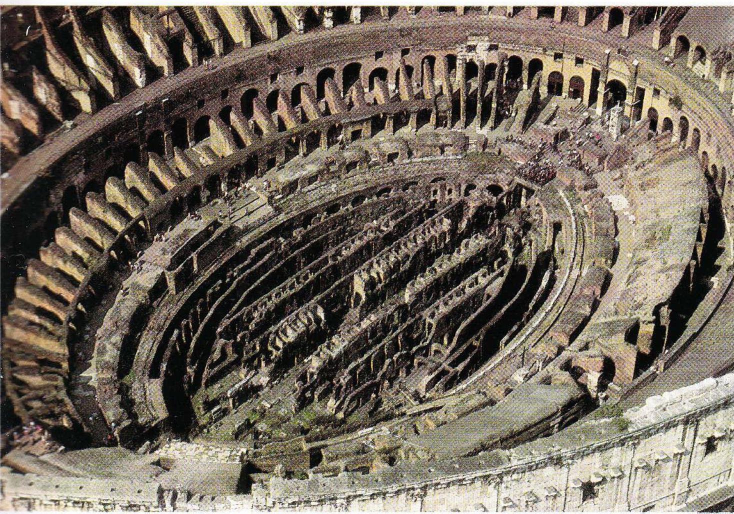

A Colosseum elpusztíthatatlanságának mítosza (a rómaiak azt tartják, hogy amíg áll, Róma is fennmarad) a barbár inváziók idejéből származik. A mondák elmesélik, hogy az egyik invázió során a barbárok lyukakat vágtak az oszlopokba és falakba, amelyeket lőporral tömtek meg: de hiába robbantottak, a hatalmas épület sértetlen maradt. A történet szép, de persze nem igaz, hiszen a puskaport akkor még nem találták fel. Az épületen ma is látható lyukakba azokat a vaskampókat erősítették, amelyeket a rómaiak az épületelemek összekapcsolására használtak.

A császári fórumok felől a tekintet visszatér a Capitolium dombjához, hiszen ez a város legjelentősebb pontja. Ha a Palatinuson vonták is meg azt a bizonyos kört, amely a város első magját fogta be, a Capitolium volt örök időktől fogva a város hatalmi centruma. A Tarquinius Superbus által emeltetett Jupiter-templom, amelyet i. e. 509-ben avattak fel a Capitolium dombján, az antik Róma szíve volt. A fővárost jelentő capitale szó etimológiailag a Capitoliummal azonos gyökű. Ma is ezen az ősi hatalom megszentelte helyen emelkedik a Palazzo Senatorio, ahol Róma városi tanácsa tartja üléseit. A dombra a Cordonata, a Michelangelo által tervezett lépcsősor vezet fel. Lent kétoldalt egyiptomi gránitoroszlánok őrzik, felfelé haladva bal oldalon láthatjuk Cola di Rienzo múlt századi szobrát azon a helyen, ahol a néptribunt legyilkolták. A lépcső tetején kétoldalt a Dioszkúrok, Castor és Pollux szobrai állnak. Ezután a Piazza del Campidoglio tárul elénk, Michelangelo mesterműve, amelynek közepén nemrég újra megjelent a Császár. Marcus Aurelius lovasszobrát néhány éven át nélkülöznünk kellett: anyagát kikezdte a szennyezett levegő. Éppen emiatt az, ami itt

66. fent A Campidoglióról láthatjuk ezt az épületsort: a reneszánsz palota, a Santa Maria in Aracoeli XIV. századi épülete és a Viktor Emánuel-emlékmű *fehér márványoszlopai. Mintha Róma ezredéves történelmének összefoglalója lenne: a domb, amely az első római királyok ideje óta a politikai hatalom gyakorlásának és a capitoliumi Jupiter kultuszának színhelye volt; a középkori templom, amely Juno Moneta templomának alapjaira épült; és az olasz egységet jelképező emlékmű mintha együttesen arra figyelmeztetné-nek, mennyire ráillik Rómára az Örök Város név.*

66. lent a Palazzo Senatorio, ma Róma városi tanácsának székhelye, középkori eredetű építmény. Giacomo Della Porta és Girolamo Rainaldi alakította át Michelangelo tervei alapján, akivel szerződést kötöttek a tér rendezésére. A torony, amelynek tetején Minerva szobra áll, Martino Longhi il Vecchio tervei alapján készült 1678 és 82 között a középkori torony helyén.

67. balra Ez a mosolygó, ifjú Szilénosz-alak, amely szőlőfürtöt emel magasba, Hadrianus korában készült vörös márványból. A Museo Capitolinóban őrzött szobor egy hellenisztikus bronzfigura másolata.

67. fent jobbra A Tövishúzó *késő hellenisztikus bronzfigurája (i. e. I. sz.). Úgy is nevezik: a Capitoliumi Hűséges, mert azzal a Martius nevű ifjú római futárral azonosították, aki nem állt meg küldetése közben, bár gyötörte a talpába fúródott tövis.*

67. lent jobbra A Tensa Capitolina IV. századi, két ló vontatta harci kocsi, amelynek oldalait finom kidolgozású, domborműves bronzlapokkal burkolták. A rajta ábrázolt jelenetek a trójai mondakörből valók. A kocsi valószínűleg arra szolgált, hogy a díszfelvonulások alkalmából az istenek szobrait hordozza. A Palazzo dei Conservatoriban őrzik, a Sala dei Castellaniban.

látható, csupán a tökéletes másolat. Az eredetit, gondos és hosszadalmas restaurálás után, a Museo Capitolino egyik földszinti termében állították ki, ott csodálhatjuk meg.

A Cordonatától balra az Aracoeli gyönyörű lépcsősorát látjuk. A 124 fokú márványlépcső építését 1348-ban fejezték be, valószínűleg az 1350-es Szentévre készült. Innét szólt a néphez Cola di Rienzo, s ez volt annak a tömeggyilkosságnak a színhelye is, amely Róma történetének egyik sötét lapja. A XVII. században történt, hogy Caffarelli herceget, úgy látszik, nagyon zavarta a sok paraszt, akik éjszakára a lépcsősorra húzódtak, hogy másnap a piacra menjenek áruikkal. A herceg hordókat töltetett meg kövekkel, és szolgáival leguríttatta ezeket a lépcsőn. Iszonyú mészárlás volt. Talán ezért nevezik „szentnek" a lépcsőt –, bár a templomnak, amelyhez vezet, vagyis a Santa Maria in Araccelinek, szintén megvan a maga szent, legendás hírneve. A VI. században épült keresztény templom, amelyet a XIII. században átépítettek és kibővítettek, a gyermek Jézus egy faszobrát őrzi, amelyet a legenda szerint a Getsemáni-kert egyik olajfájából faragtak, és csodatevő hírében áll: gyógyítani, halottakat feltámasztani képes. Volt egykor – szól a történet – egy súlyos beteg asszony, aki a Jézuskát őrző ferences barátoktól egyetlen éjszakára kölcsönkérte a szobrot, mert szilárdan hitte, hogy így meggyógyulhat. Csakhogy előtte elkészíttette a szobrocska pontos mását, és azt adta vissza a szerzeteseknek. A mit sem sejtő barátok kolostorának ajtaján a rákövetkező éjjel valaki kopogtatott: az Aracoeli Jézuskája, aki hazajött.

E helyen emelkedett egykor Juno Moneta temploma. A mai épületben is láthatóak a császárkorból származó építészeti elemek, mint pl. a 24 oszlop, közülük balról a harmadikon felirat is olvasható: a cubiculo Augustorum, amely a származási helyet: a császárok hálószobáját jelöli meg. Figyelemre méltó a régi famennyezet, amelyen a hajózásra utaló szimbólumok az oszmán flotta fölött 1571-ben aratott lepantói győzelmet hivatottak megörökíteni: XIII. Gergely pápa rendeletére festették őket. Az egyik kápolnában Pinturicchio Sienai Szent Bernát életét és halálát ábrázoló freskói láthatók.

A Piazza del Campidoglio Michelangelo téralakító művészetének utolérhetetlen tanúbizonysága. A művésznek III. Pál (Farnese) pápa adott megbízást, hogy újítsa meg Róma e kiemelt fontosságú, de enyészetnek indult részét. A toszkán művész egy új épületet tervezett, a Palazzo Nuovót, és felújította a két meglévő palota, a Palazzo Senatorio és a Palazzo dei Conservatori homlokzatát. A Palazzo Nuovo és a Palazzo dei Conservatori alkotja a Capitoliumi Múzeumok együttesét, amely a klasszikus szobrászat és kőfaragó-művészet alkotásait őrzi. A múzeumok anyagát a reneszánsz korban kezdték el gyűjteni, és ez lett a világ első nyilvános gyűjteménye. IV. Sixtus pápa 1471-ben adományozta a római bronzszobor-gyűjteményt, amelynek egyik híres darabja Constantinus császár, eredetileg a Maxentius-bazilikában a IV. században felállított, 12 m magas szobrának hatalmas feje, valamint a még híresebb capitoliumi nőstényfarkas-szobor (Lupa Capitolina), amely az i. e. IV. századból származik (a csecsemő Romulus és Remus figurái jóval későbbi hozzátétel, Pollaiuolo alkotta őket a XV. században). A farkasszobor görög–ión hatásokat őriz, és valószínűleg egy veiibeli szobrász műhelyéből került ki. A múzeum gyarapítója volt X. Leó (Medici) pápa is, aki az ún. capitoliumi *Brutus mellszobrát* és a Foro

1

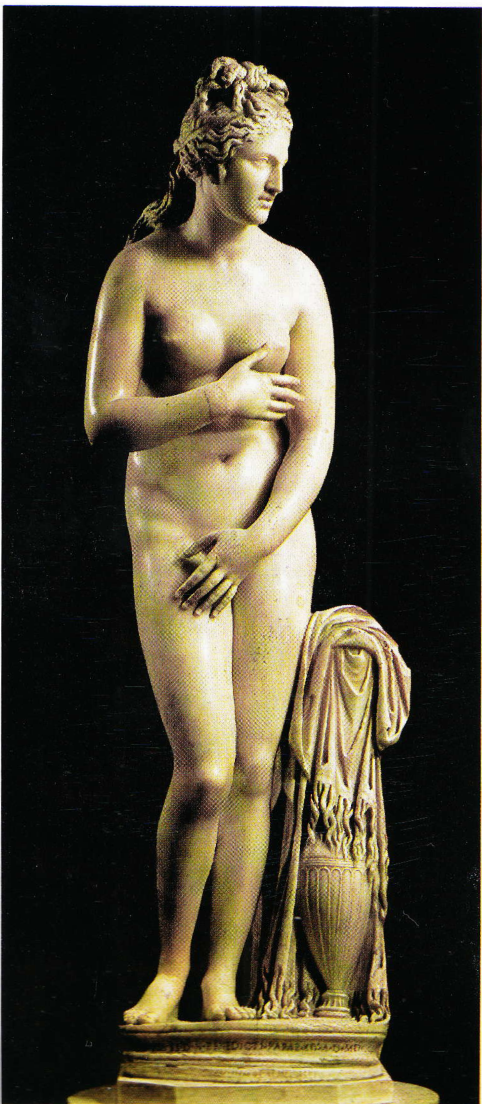

68. fent
Constantinus császár hatalmas szoborfeje, amelyet a Palazzo dei Conservatoriban őriznek egyéb szobortöredékekkel együtt, a Maxentius-bazilikából került ide. A teljes alakú szobor (valószínűleg 19 m magas volt) az első keresztény császárt trónon ülve ábrázolta.

68. lent
A Capitoliumi Venus *az i. e. III. századi, hellenisztikus Knidoszi Aphrodité igen szépen sikerült másolata. A gyönyörű nőalak, telt és hajlékony formáival a Cabinetto della Venere ékessége a Museo Capitolinóban.*

Boarióról származó *Hercules-szobrot* ajándékozta a gyűjteménynek. A Palazzo Nuovo 1734-ben, XII. Kelemen (Corsini) pápa rendeletére vált látogathatóvá: ez a világ első nyilvános közgyűjteménye.

Jelzőkkel nem kifejezhető gazdagság tárul az idelátogató szeme elé. Az antik művek közül megemlítjük azt a domborművet, amelyen Marcus Aurelius látható, amint a Jupiter Capitolinus templomában mutat be áldozatot, majd megkegyelmez a foglyul ejtett ellenségnek. Néhány pápa szobra is áll itt. A Horatiusok és Curiatiusok termében, amelyben a régi idők községtanácsa tartotta üléseit, *VIII. Orbán pápa szobra,* Bernini alkotása látható, valamint *X. Incéé,* amely Algardi műve. A Sala dei Trionfi büszkesége a *Tövishúzó* szobra. Az i. e. II. századi görög munka a ritka, eredeti antik bronzszobrok egyike. Úgy is nevezik, hogy, „a Capitoliumi Hűséges”: azt a Martiust ábrázolná, a legenda szerint, aki római futárként nem állt meg, míg nem teljesítette küldetését, bár gyötörte a lábába fúródott tüske.

A Palazzo dei Conservatori is nagyszerű műveket őriz: ilyen az Esquilinusi Venus bájos lányalakja, amint éppen feltűzi haját (valószínűleg nem Venus,

68-69. A haldokló gallus (helyesen galatai) szobrát, amelyet a Museo Capitolinóban őriznek, a Horti Sallustianiban találták a Villa Ludovisi, ma Palazzo Altemps, alapozási munkálatai közben. Sokáig azt hitték, hogy gladiátort ábrázol, de később bajusza, nyakdísze és fürtökbe rendezett haja alapján helyesen azonosították.

hanem fiatal nő a rituális fürdő előtt), vagy a tensa capitolina, capitoliumi díszkocsi, amelyen diadalmenetek alkalmával az istenségek szobrait vitték; domborműves bronzlapok borítják, amelyek a trójai mondakör jeleneteit ábrázolják. Az új szárnyban talált helyet a Capitoliumi Képtár, amelyet XIV. Benedek pápa alapított 1748-ban. A Sala Ciniben látható Caravaggio ifjúkori *Keresztelő Szent János*a, a Herculesről elnevezett teremben pedig a hérosz aranyozott bronzszobra.

A Gabinetto della Venere a Capitoliumi *Venus szobrá*ról kapta nevét. A szobor a knidoszi Aphrodité római másolata. Az Imperatorok termében 65 római császár mellszobra látható uralkodásuk időrendjében. A Sala del Galata nevezetessége a „haldokló gallus" (valójában galatai) szobra: a földre terített, halálra sebzett, de a halállal még küzdő harcosé.

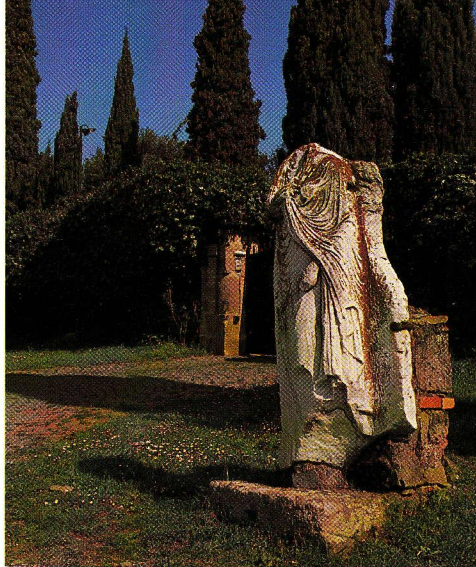
A Capitolium dombjának déli része a tarpéji sziklával végződik. A római korban tragikus hírnévre tett szert, mert erről a szirtről taszították le a haza ellenségeit és az árulókat. Nevét Spurius Tarpeius leányáról kapta. Az apa a Capitoliumot védte a szabinokkal vívott háborúban, a leány viszont elárulta a római ügyet, mert beengedte a szabinokat, akik vissza akarták szerezni a Romulus által elrabolt nőket. Az ifjú Tarpeia látva, hogy a szabinok súlyos arany karpereceket és szép ékköves gyűrűket viselnek bal karjukon és kezükön, árulása jutalmául azt kérte tőlük, ami bal kezükön van. A szabinok „betű szerint" teljesítették a kérést: a bal karjukon hordott pajzsaikat dobálták rá, és halálra zúzták.

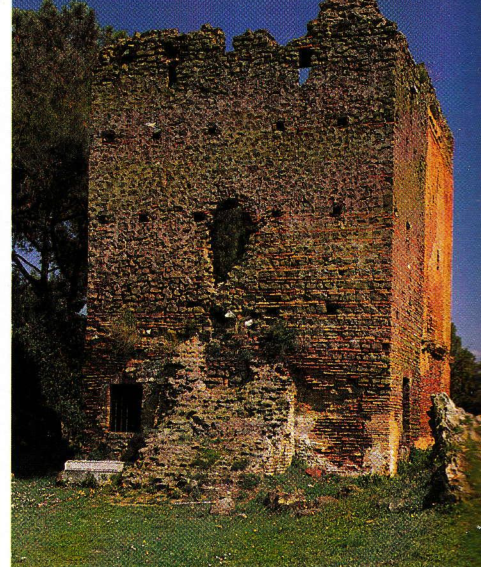
Mintegy a történelmi folyamatosságot megtestesítve, a Capitoliumról és a Forumról indul egy út, amely az évszázadokkal és a modern várossal dacolva tovább él. Nem hiába nevezték így a rómaiak: Regina Viarum, Minden Utak Királynője. Természetesen a Via Appia Antica az, amiről szó van. A híres út dél felé, Campaniába vezet. I. e. 312-ben avatta fel Appius Claudius Caecus censor, és szinte azonnal a legjobban kedvelt úttá lett. Élni, halni tértek ide a rómaiak: nagyszerű halotti emlékművek és fényes villák váltották egymást az út mentén. A római történelem e felülmúlhatatlan becsű darabját most (legalább részben) visszaadták az embereknek. A hétvégeken a Regina Viarumot elzárják a forgalom elől, és a terület a gyalogosok birodalma lesz, ahol nemcsak a régészet és a történelem, hanem a kocogás és a mountain-bike szerelmesei is szabadon „garázdálkodhatnak" egészen a Nagy Körgyűrűig, amely drasztikusan kettévágja az ősi útvonalat.

Minden tíz percben indul egy közvetlen busz a Circo Massimo metróállomástól Cecília Metella mauzóleumáig. Innen kezdve a történelem és a természet kínálja fel kincseit a sétálóknak. A napóleoni korszak politikusának, Camille de Tournonnak szép elképzelése immár nem álmodozás: Tournon ugyanis hatalmas archeológiai park létrehozásán fáradozott, amely a Capitoliumtól a Castelli Romani-

70. fent A Via Appia építését i. e. 313-ban kezdték el Appius Claudis Caecus censor rendeletére, majd tovább folytatták Beneventum és Tarentum (Benevento és Taranto) felé, míg végül i. e. 190-ben elérte Brundisiumot (Brindisi). Első szakaszát számos köztársaságkori és császárkori síremlék szegélyezi, amelyeket a legelőkelőbb római családok emeltettek.

70-71. A Via Appia, amely Porta San Sebastianótól indul. 540 km hosszú. Első szakaszán a már említett síremlékek mellett a leghíresebb katakombák is megtalálhatók. A római jog tiltotta, hogy a halottakat a város határain belül temessék el, így általános szokássá vált, hogy a temetkezőhelyeket a consuli utak mentén alakították ki.

71. fent Ma Casal Rotondo néven ismerik annak az impozáns síremléknek a maradványait, amely egy patríciusi család mauzóleuma lehetett. Az építmény tetején eredetileg egy tumulus (sírdomb) emelkedett. A középkor folyamán a travertin burkolólapok nagy részét elhordták.

71. középen A légi felvétel a Via Appia mentén épült leghíresebb műemlékek közül mutat kettőt. Az előtérben Cecília Metella mauzóleuma, amely a köztársaság utolsó évtizedeiben készült. A középkorban erődítménnyé alakították. A háttérben Maxentius Circusának maradványai láthatók. Az 513x90 m alapterületű építmény 309-ben készült.

71. lent Maxentius Circusa egy nagyobb épületegyüttesnek volt a része, amely a császár palotáját és fiának, a kilencéves korában elhunyt Romulusnak a síremlékét is magában foglalta. Utóbbi építményből fennmaradt annak a porticusnak három oldala, amely körbefogta a tulajdonképpeni síremléket. Ez a Pantheon mintáját követő kör alakú építmény volt.

ig terjedt volna, hogy Róma egyedülálló nagyságát méltóképpen mutassa meg a világnak. Ez az elgondolás másfél évszázad után megsokszorozott erővel éledt újjá. Az Appia gyalogos zónává tétele volt az első lépés e messze tekintő és nagyszerű, bár nehézségek árán bejárható úton.

Az Appia Antica parkjában, 2500 hektárnyi területen, ma már zavartalanul, autóáradattól és bűztől nem fenyegetve járhatjuk körül és csodálhatjuk kedvünkre Romulus és Cecília Metella mauzóleumait.

Utóbbi, a Via Appia legismertebb műemléke, négyszögű alapon álló henger alakú építmény, amelyet travertinnel burkoltak, frízekkel és domborművekkel díszítettek. Egy táblán felirat emlékeztet arra, hogy a köztársasági idők egyik legelőkelőbb családjának sarja, Quintus Caecilius Metellus Creticus (Kréta meghódítója) leánya, Cecília, Licinius Crassusnak, Caesar galliai parancsnokának hitvese nyugszik itt.

Folytatva utunkat, a Regina Viarum újabb látnivalókat kínál, mint a Torre di Capo Bove, és síremlékek hosszú sora, évszázados ciprusokkal és píneafenyőkkel váltakozva, egészen a Quintiliusok hatalmas nyárilakáig, amelyet nagy kiterjedése miatt illettek a Roma Vecchia, régi Róma névvel. A Hadrianus kori épületegyüttest két gazdag Quintilius fivér építtette. Commodus idejében kegyvesztetté váltak, a császár kivégeztette őket és elkoboztatta javaikat, természetesen a villát is.

A Roma Vecchia területéről térjünk most vissza a „Roma Antica” közelébe. A Capitolium mellett találjuk a Piazza Veneziát. Egyik oldalán a Palazzo Venezia emelkedik, amelyet 1455-ben építtetett a velencei bíboros, Pietro Barbo, a jövendő II. Pál pápa, hogy rezidenciául szolgáljon a Velencei Köztársaság követeinek. A fa-

72. fent Drusus egynyílású íve i. sz. 211–16 között épült. A Porta San Sebastiano közelében van, eredetileg arra szolgált, hogy az Aqua Antoniana aquaeductusának vizét a Via Appia felé továbbítsa. Ez a vezeték szolgáltatta a vizet a Caracalla-termák hatalmas tartályaiba is.

72. lent A Porta Maggiore eredetileg egy vízvezeték része volt, amelyet Claudius készíttetett i. sz. 52-ben. Az impozáns, travertinnel burkolt építmény csak a III. századtól lett része az aurelianusi városfalnak.

72-73. A Porta San Sebastiano jelenlegi formáját a VI. századi felújítások során kapta meg. Az aurelianusi városfal legnagyobb, legjobb állapotban fennmaradt kapuja. Aurelianus császár a germán betörések elleni védekezés céljából emeltette a falakat. A kapuépítménynek ma a Museo delle Mura di Roma ad helyet. A gyűjtemény bemutatja a város védelmének történetét Servius Tulliustól a Porta Pia elfoglalásáig.

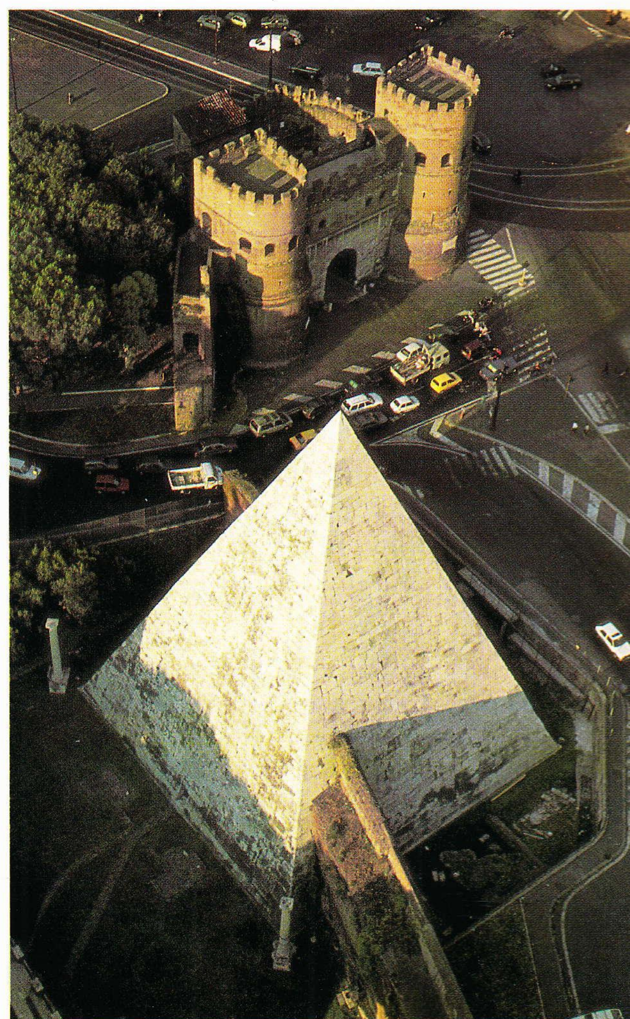

sizmus két évtizedében azt a kétes dicsőséget mondhatta magáénak, hogy Mussolini főhadiszállása lett.

Van ennek a térnek egy másik nevezetessége is, amelyet nem lehet nem észrevenni: a Viktor Emánuel-emlékmű. *Vittoriano* vagy a *Haza oltára* néven is ismerik. Vagy ahogy a rómaiak nevezik, az írógép vagy esküvői torta. II. Viktor Emánuel halála után emelték, annak a királynak a tiszteletére, akinek uralkodása alatt az olasz egység megszületett. A terveket Giuseppe Sacconi készítette, az építkezés 1885-ben kezdődött és majdnem fél évszázadig tartott, jóllehet, már 1911-ben felavatták az emlékművet. Itt van az Ismeretlen katona sírja is. Ez a hatalmas, márványból-bronzból emelt építmény nemigen tetszik a rómaiaknak, hiába a legtöbbet fotografált helyek egyike. Igazat kell adni nekik, mert az emlékmű nehézkes klasszicizmusa igencsak elüt a környezet fenséges nagyszerűségétől. Sőt, kifejezetten tönkre tette a Capitoliumnak, a római civilizáció bölcsőjének szakrális látványát.

Az emlékművel szemben nyílik a Via del Corso, amely a Piazza del Popolóba

73. lent Caius Cestius piramisa, amelyet az aurelianusi falakba beépítettek; 36 m magas, és az alap oldalainak hosszúsága 30 m. Caius Cestius Epulo praetor, az augustusi kor egyik leggazdagabb emberének síremléke volt. A piramis mindössze 330 nap alatt épült fel, és tanúsítja, mennyire elterjedt az egyiptomi művészet divatja az ország elfoglalása után.

74. fent balra Ezek a szárnyas oroszlánok állnak a Viktor Emánuel-emlékmű *lépcsőjének két oldalán. Olaszország első királya 1878. január 9-én halt meg, és négy hónappal később a képviselőház megszavazta a nemzeti hősnek számító király emlékművének felépítését. Kilencmillió lírát különítettek el erre a célra, amely akkoriban csillagászati összegnek számított. Így született meg az emlékmű.*

74. fent jobbra A Piazza Venezia nevét arról a palotáról kapta, amely a tér egyik oldalán áll, és egykor a Velencei Köztársaság követeinek volt a rezidenciája. A fasizmus évtizedeiben ez volt a kormányfői hivatal, valamint a fasiszta Nagytanács székháza.

74-75. A légi felvételen a Viktor Emánuel-emlékmű *látható. A bonyolult és nehézkes építmény, amely teljes egészében márványból épült, a rómaiakat az építkezés kezdetétől fogva megbotránkoztatta. Ennek demonstrálásaképp Róma városi tanácsa a kormánydöntés ellenére sem adott soha engedélyt a monumentális építkezésre a Campidoglio mellett, amely a város szakrális helye, a római civilizáció bölcsője volt.*

75. fent Caravaggio Menekülés Egyiptomba *c. képe, amelyet a Galleria Doria Pamphilijban őriznek. A kép a lombard festő ifjúkori műve, és kompozíciójában, színeiben manierista hatásokat mutat. Ám már megjelenik benne a későbbi nagy művész realizmusa, az emberi élet mindennapi aspektusai iránti figyelem és a szent témák emberközeli ábrázolása. A gyermekét tartó Madonna agyonfáradt, szép fiatal nő, akinek feje és keze ernyedten lehajlik, miközben elalszik az angyal hegedűjének hangjaira.*

75. lent Diego Velàzquez portréja X. Ince pápáról, szintén a Galleria Doria Pamphilijban. Ez a pápa volt az, aki unokaöccse, Camillo javára szóló hitbizomány formájában megvetette az alapját a jelenlegi hatalmas műgyűjteménynek, amely több mint 400 festményt tartalmaz.

torkollik. A Corsóra könyököl ki a Palazzo Doria Pamphilij, de a benne elhelyezett Galleria bejárata a Piazza del Collegio Romanóról nyílik. Ez a legjobb római magángyűjtemények egyike, igazi gyöngyszem. Az itt kiállított remekművek közül említsük meg Caravaggio *Menekülés Egyiptomba* c. képét, és X. Ince pápa portréját, amelyet Diego Velàzquez festett.

Aztán forduljunk vissza a Forum felé. Mellette emelkedik a Palatinus, ahol az ősi Róma megszületett. Hiszen ez az a hely, ahol az anyafarkas tején felcseperedett Romulus ekéje meghúzta a kör alakú barázdát, amely a város első határait jelölte meg. S az archeológusok kutatásai igazolták is egy vaskori emberi település meglétét. A mondák ezen a helyen egyre gyakrabban sietnek a tudomány segítségére. Úgy mondják, erre a helyre Árkádiából görögök érkeztek, Evander (Euandrosz) király és fia, Pallasz vezetésével. Az 1946-os ásatások a vaskorszak elejéről származó kunyhók padlózatát tárták fel, és Romulus, az alapító ittlétének tanúságát vélték megtalálni a Casa Romuli feltárásával: ezt a kunyhót, amelyet restauráltak, már a császárkorban Róma első királya lakhelyének tartották.

Ami vitathatatlan: ezen a helyen az Urbs kiváló személyiségei laktak, Cicerótól Catullusig és Augustusig, aki imperatori kinevezése után ide költözött, hogy hangsúlyozza a hatalom kontinuitását az alapító atyától a saját uralmáig. Utána aztán valamennyi császár lakhelyül választotta ezt a halmot: Tiberius, Caligula, Nero, Domitianusszal és Septimius Severusszal az egész Palatinus fejedelmi lakóhellyé változott: a halom a császár Palatiumává, palotájává lett. A középkorban aztán lakatlan maradt, egészen a XVI. század közepéig, amikor is Alessandro Farnese, III. Pál unokaöccse saját uradal-

76. fent Ez a virágfüzéres falfestmény Liviának, Augustus feleségének a Palatinuson álló házában található. Az épület a triclinium falait díszítő festményekről híres: itt vannak például az álablakok tájképpel a háttérben. Nem kevésbé nevezetesek a tablinum falait ékesítő mitológiai jelenetek. Több kutatónak az a véleménye, hogy a ház valójában Augustusé volt.

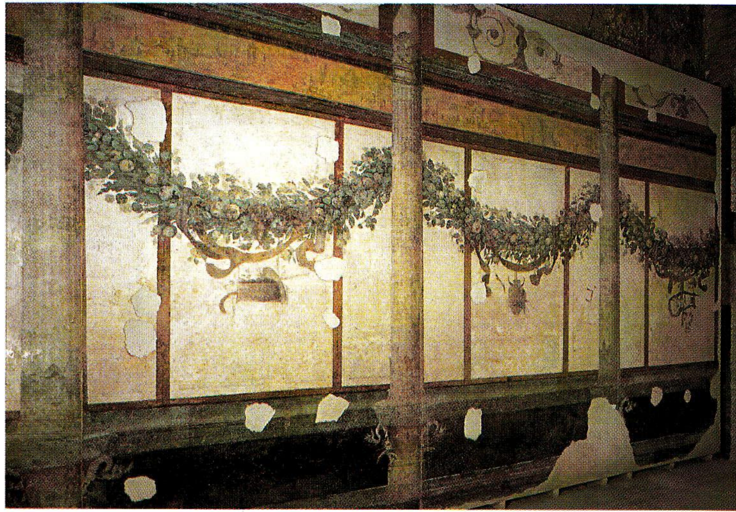
mává tette. Villát építtetett, amelyet a XVII. sz. elején lebontottak, és létrehozták Európa első botanikus kertjét éppen Tiberius palotájának romjai fölött, amelyet ebből a célból betemettek. A kert tervezője Vignola, az az építőművész, aki a Chiesa del Gesù belsőépítésze is volt. Teraszokat alakított ki, amelyeket lépcsők kötöttek össze; Itáliában addig ismeretlen növényeket telepítettek, virágágyakat és mesterséges tavakat létesítettek. Az itt található római műemlékek maradványai közül a legjelentősebbek az impozáns Domus Flavia és Domus Augustana, valamint a Domitianus által épített császári palota két szárnya, amelyek közül az egyik rezidenciául szolgált, a másik a közügyek intézésére. Az épületegyüttes egyes részei két-, más részei háromemeletesek voltak, amint a halom egyenetlen felülete megkívánta.

A császári fórumok, a Forum Traiani, a Colosseum és a Palatinus után az ókori Róma még egy jelentős emlékét kell felkeresnünk: a Pantheont. Minden bizonnyal a római kultúra egyik legimpozánsabb építményével állunk szemben, és valamennyi közül ez maradt fenn a legjobb állapotban. A Pantheon immár kétezer éve trónol a főváros történelmi központjában, pár lépésre a Piazza Navonától, valamint a jelenkori olasz politikai élet három központjától, a Palazzo Madamától, a Montecitoriótól és a Palazzo Chigitől.

A tiszteletet parancsoló épület a Piazza della Rotondán emelkedik. XVIII. századi paloták veszik körül, amelyek még jobban kiemelik az épület szigorú fenségét és régiségét. A négyszögű tér, kávézóinak és vendéglőinek sokaságával, a szabadban elhelyezett asztalkákkal, székekkel, a turisták egyik legkedveltebb pihenőhelye.

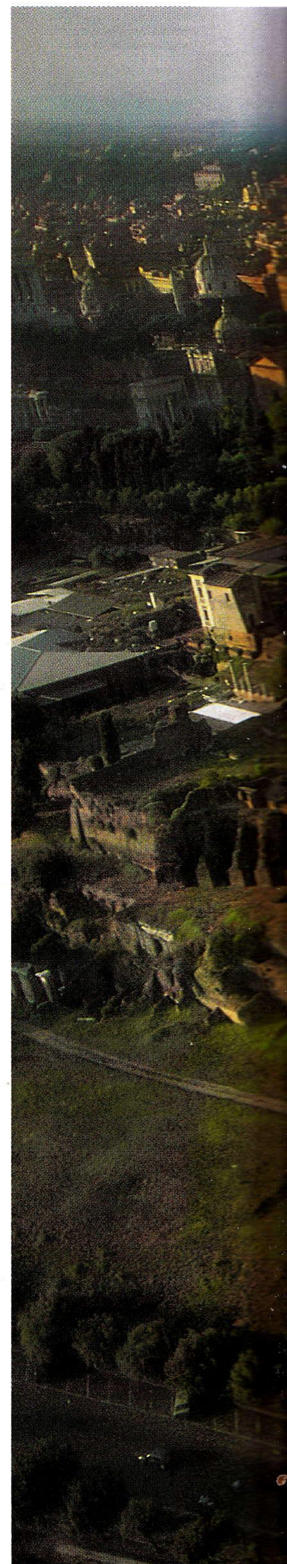
A Pantheon első változatának alapjai két méterrel a jelenleg látható templom padlózata alatt helyezkednek el. Marcus Agrippa, Augustus veje i. e. 27-ben határozta el, hogy egy valamennyi istenségnek szentelt, négyszögletű templomot építtet. Domitianus és Traianus restauráltatta, és Hadrianus építtette újjá i. sz. 118 és 125 között. Antoninus Pius fejeztette be, majd Septimius Severus és Caracalla ismét restauráltatta. E munkálatok után a Pantheon sokáig elhagyatott volt.

Új életre IV. Bonifácnak köszönhetően támadt, miután Phokasz császár 608-ban neki ajándékozta. Ekkor Szűz Mária és a vértanúk templomaként szentelték fel. Attól fogva a szakrális építményt többször

76. középen A Palatinusi Antiquarium, amelynek második szobája ma is látható, azoknak a szobroknak és kőfaragványoknak ad helyet, amelyeket 1870-től napjainkig a császári palotákban és a fórumokon megtaláltak. Ugyancsak itt láthatóak a Domus Praeconum és a Domus Transitoria falfestményei.

76. lent Ezt a töredéket is a palatinusi Antiquariumban őrzik. Ezt a halmot választotta lakhelyéül Augustus, hogy kifejezze az ideális folyamatosságot a valamikor szintén itt lakó Romulus, Róma első királya és önmaga, a divus imperator között. Octavianus Augustus után valamennyi római császár itt építette fel a maga pompás lakóházát.

76-77. A Forumok völgyének építkezései már Romulusszal megkezdődtek. Numa Pompilius emeltette a Regiát, Tullus Hostilius az első Curiát és Ancus Marcius az első börtönt. Tarquinius Priscus elkezdte a mocsaras területek feltöltését, s a munkálatokat Tarquinius Superbus fejeztette be.

77. lent A császári fórumok ásatásainak története 1870-ben kezdődött Castor és Pollux temploma alapjainak feltárásával és egészen az I. világháborúig folytatódott. 1930-ban folytatták tovább az ásatásokat: belső munkálatokat végeztek a Curia Iuliában, hogy elköltöztessék San Adriano barokk templomát. A II. világháború alatt is szüneteltek a munkálatok, de 1946-ban már újrakezdték az ásatásokat a Basilica Fulvia főhajójában és a nyugati oldal teljes hosszában. Az ásatások utolsó éve 1960 volt, amikor napvilágra került a Basilica Sempronia egy része, valamint Scipio Africanus háza.

78. balra fent A Piazza della Rotonda közepén, XVIII. századi palotáktól körbefogva emelkedik a Giacomo Della Porta által tervezett, Leonardo Sarmani által kivitelezett díszkút, amelyen vízköpő figurák és delfinek ontják a vízsugarakat. A tetején álló obeliszk II. Ramses idejéből való, és XI. Kelemen pápa hozatta ide 1711-ben.

78. balra lent A Piazza della Minerván emelkedő obeliszk a barokk szobrászat egyik utolsó jelentős mesterének, Ercole Ferratának a műve, aki Algardi és Bernini mellett dolgozott.

78. jobbra Az i. e. 27-ben Marcus Vipsanius Agrippa által először emeltetett épület funkciója alapvetően megmaradt. A Pantheon, amely az ókorban minden istenség kultuszát szolgálta, a kereszténység idején is templom maradt. Kétezer éve dacol az idővel. Domitianus is, Traianus is restauráltatta, Hadrianus újjáépíttette, Antoninus Pius fejezte be. 608-ban Phókasz kelet-római császár IV. Bonifác pápának ajándékozta.

78-79. A Pantheon kör alakú alaprajzával és kupolájával az égei-tengeri építészet hagyományait folytatja.

átalakították. Egy harangtornyot kapott 1270-ben, újabb két, Bernini által tervezett oldalsó harangtornyot 1626–27-ben (ezeket a rómaiak, a tőlük megszokott iróniával „szamárfüleknek" keresztelték el). A porticus bronz gerendázatát VII. Orbán (Barberini) pápa szedette le, hogy anyagukból 80 ágyút öntessen a Castel Sant'Angelo védelmére. Ez 1625-ben történt.

A nemkívánatos beavatkozás, fosztogatás IX. Pius uralkodásáig tartott: ő részben felújíttatta a padlózatot, de meghagyta az eredeti római mintázatot. 1870-ben a Pantheon, minden isten temploma, az első olasz királyok temetkezőhelyévé vált. A rácsozatot eltávolították, a harangtornyokat lebontották.

A királyokon kívül jeles művészek is nyugszanak itt, közöttük Baldassarre Peruzzi és Annibale Carracci, de a legnagyobb tisztelet a nagy festő, Raffaello Sanzio sírját övezi. A művész görög márványból faragott antik szarkofágban nyugszik, fölötte, végakaratának megfelelően, Lorenzetto szobra áll, a *Madonna del Sasso*. Latin nyelvű sírfelirata Pietro Bembo disztichonja, amely magyarul így hangzik: „Rafael ez, kinek a Természet félte hatalmát: / Tudta, legyőzi, míg él, s holtan a sírba viszi". Az építmény legcsodálatosabb része azonban kétségkívül a kupola. Favázra felhordott, habarcsból készült, amelybe tufát és horzsakövet kevertek. Látszatra négyzet alakú kazettái valójában felfelé keskenyedő rombuszok, ezáltal a kupola alulról nézve magasabbnak látszik a valóságosnál. A középpontban fent található a templom egyetlen, kör alakú nyílása, amelynek kb. 9 m az átmérője. A kupola dobjának falai 6 m vastagok.

A Pantheonhoz közel fekszik a város egyik leghíresebb tere, a Piazza Navona. A tér elnyújtott oválisa annyi csodálatos műalkotást foglal magában, hogy hatása alól senki sem vonhatja ki magát. A tér alaprajza máig őrzi Domitianus stadionjának vonalvezetését. A környező házak a küzdőtér lelátóinak alapjaira épültek (a nézőtér akár 30 ezer embert is be tudott fogadni). A tér látványa semmihez sem hasonlítható. Három gyönyörű szökőkútjával, templomaival és palotáival a barokk művészet egyik csúcspontja. A szökőkutak sorában az első a Fontana del Moro: nevét a delfinnel küzdő etióp szobráról kapta. A vízköpők, tritonok és egyéb díszítmények másolatok, amelyeket Luigi Amici készített a XIX. században, az eredeti darabokat ugyanis a Villa Borghese tavát övező kertbe vitték át. A tér közepén magasodik a Fontana dei Fiumi, a Folyamok szökőkútja, amelyet Bernini tervezett. 1651-ben készült el, tetején egy obeliszket helyeztek el, amelyet a Circus Maxentiusból hoztak ide. Nyolc helyen ömlik belőle a vízzuhatag. A mesterséges sziklák alkotta négy szögleten négy hatalmas figura személyesíti meg a négy folyamot: a Nílust (az alak letakart feje azt jelképezi, hogy a folyam forrásait nem ismerték), a Gangeszt, a Dunát és a Rio de la Platát. A tér másik végében áll a Neptun-kút. A múlt század végéig díszítetlen volt, ekkor helyezték el rajta a polippal küzdő Neptun szobrát (Antonio Della Bitta műve), valamint a néreiszek, puttók és tengeri csikók alakjait, amelyeket Gregorio Zappalà készített. A cél az volt, hogy a Fontana del Morónak szimmetrikusan megfelelő kúttal tökéletesítsék a tér egyensúlyát.

A tér nyugati oldalán a Sant'Agnese-templom vonja magára a tekintetet. Építészeti karakterének jellegzetes vonásait a munkálatokat befejező Borromini adta meg. A Sant'Agnese in Agone első alakjában 700 és 1123 között épült azon a helyen, ahol a legenda szerint Szent Ágnes-

79. fent A Pantheon kupolájának átmérője 43 m, amely azonos az épület magasságával a padlózattól a legmagasabb pontig mérve. Az arányok megfelelése, amely mintegy a gömb tökéletességét idézi, jelentősen hatott a későbbi hatalmas termák és bazilikák építészetére.

ről, a mártír szűzről letépték ruháit, ám csoda történt: a leány haja szempillantás alatt megnőve elborította mezítlen testét.

A jelenlegi épület a XVII. sz. közepén készült, homorú ívű homlokzata, a nehézkedés törvényét megcáfolni látszó, merész tornya Borromini műve. Alaprajza hagyományos görög kereszt. Érdekessége, hogy szintje alatt meglátogathatóak Domitianus stadionjának maradványai. Szomszédságában a Girolamo Rainaldi által tervezett, 1644–50 között emelt Palazzo Pamphilij a brazil nagykövet és az Olasz-brazil Kulturális Központ székhelye.

A Piazza Navonától északkelet felé haladva megtalálhatjuk a Piazza di Spagnát, Róma másik legismertebb terét. Belőle nyílik a Via Condotti, amely butikjaival, a rajta sétálók eleganciájával a „divat utcája" Rómában. A város e részének ismertsége, hírneve, szimbólummá válása az ötvenes-hatvanas évekhez kötődik, a Fellini megörökítette „dolce vitához". Akkortájt Róma úgy élt az emberekben, mint a világ központja, ahol lehet élni, szórakozni, amely mágnesként vonzza a turistákat, ahol olyanok a nyáréjszakai séták, mint sehol másutt. Ezt a Rómát örökítették meg, többféle nézőpontból és többféle értelmet keresve a nagy olasz rendezők csakúgy, mint a sikeres színészek; ennek a Rómának hódoltak a hollywoodi művészek is. S a két tér, a Navona és a Spagna, no meg a Trevi-kút nemcsak szimbólummá, hanem élő szereplővé is emelkedett a háború utáni időszak e dicsőséges, merész és duhaj éveiben.

Ezek a helyek ma is vonzzák csodálóikat a világ minden részéről. A Piazza di Spagna jelenlegi képe négy évszázad alatt, 1400 és 1800 között alakult ki. A Trinità dei Monti temploma uralkodik a tér fölött, amelynek eredeti neve Szentháromság tér volt. Jelenlegi neve onnan származik, hogy a XVII. században itt volt a Szentszékhez akkreditált spanyol követ rezidenciája, és mivel a környező terület egésze spanyol birtok volt, még bejutni sem volt könnyű ide.

A hely barokk színpadi varázsát főleg két műalkotás adja meg. Egyikük a Barcaccia szökőkút, amelyet 1629-ben VIII. Orbán pápa rendelésére készített Pietro Bernini, a másik pedig a lendületes, gyönyörű barokk lépcsősor, Francesco de Sanctis műve XIII. Ince megrendelésére, amely a térről a Trinità dei Monti magaslatára vezet. A Spanyol-lépcső sarkánál szembeötlő az a kis piros ház, ahol John Keats lakott. Itt is halt meg 1821-ben, mindössze huszonöt évesen. Egyaránt szenvedett tüdőbajától és a Fanny Brawne iránti, kétségek kínozta szerelemtől: az ifjú romantikus költő orvosai tanácsára jött Rómába, amelynek levegőjét akkor egészségesnek tartották. Ma a piros házikó az angol romantikus költészetnek szentelt könyvtár és alapítvány székhelye.

80. A Piazza Navona Domitianus egykori stadionjának helyén épült. A teret körbefogó házak vonala pontosan követi az egykori küzdőtér körvonalát.

80-81. A Piazza Navona neve valószínűleg a görög agón, verseny, küzdelem szóból ered, amely jövevényszó volt a latinban. Az „in agone" kifejezésből alakulhatott a „navone, navona".

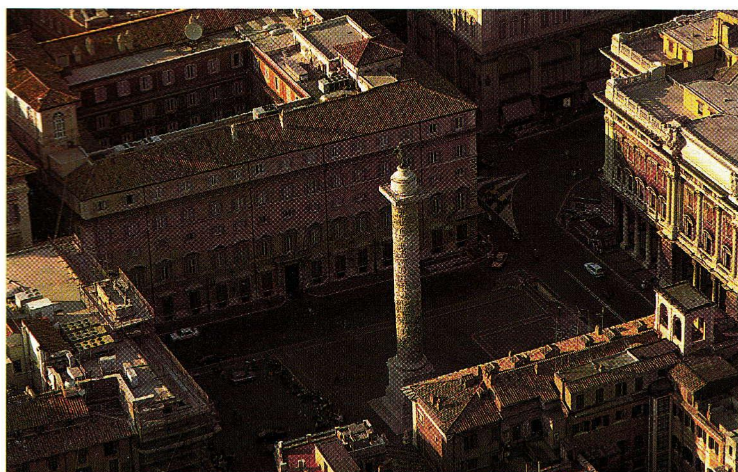
81. fent balra A Folyamok kútjának négy szegletén helyezték el a világ négy legnagyobb folyamának jelképes alakjait. A szökőkutat Bernini tervezte, a Nílus, a Gangesz, a Duna és a Rio de la Plata figurái olasz és francia művészek közreműködésével készültek.

81. fent jobbra A Folyamok kútja, amely a Pamphili család dicsőségét volt hivatott megörökíteni, nemcsak a tervezésben, hanem a kivitelezésben is Bernini keze nyomát viseli. Ő adta meg a végső formát, ő fejezte be a munkálatokat 1651-ben, vagyis egy évvel később a tervezettnél. X. Ince pápa ugyanis szerette volna, ha a kutat az 1650-es szentév alkalmával avatják fel.

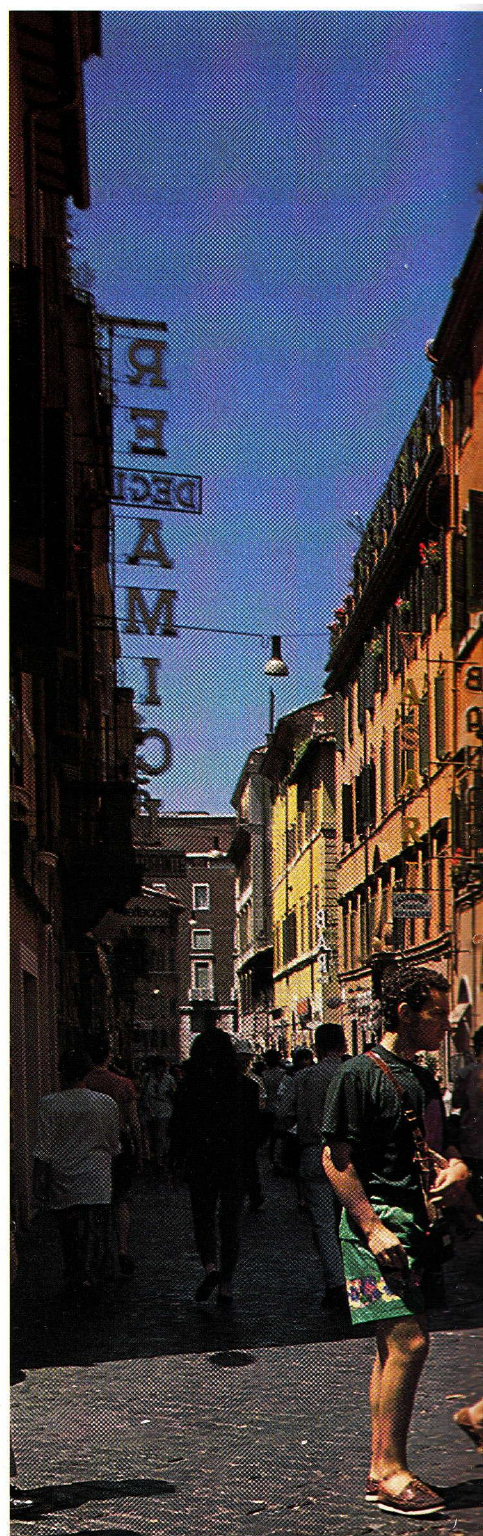
82. fent Marcus Aurelius diadaloszlopa, amelyet 180 és 193 között emeltek; a császárnak a markomannok, kvádok és szarmaták fölött vívott győzelmét és haditetteit örökíti meg.

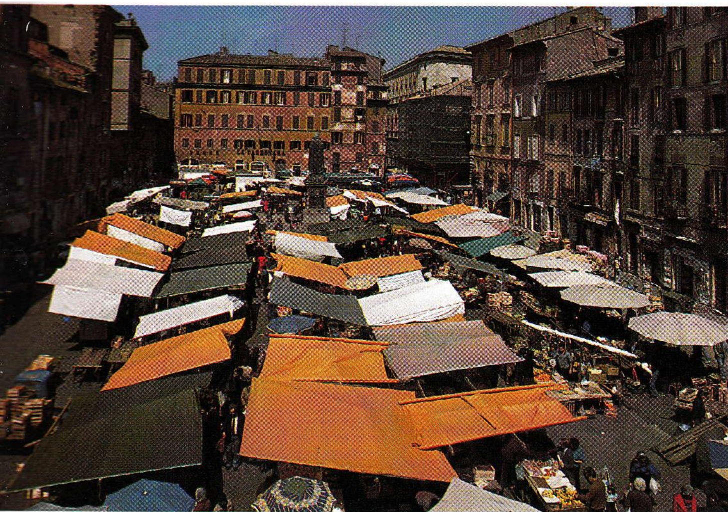
82. lent A Via Sistina köti össze a Trinità dei Montit a Piazza Barberinivel. Itt található a Sistina Színház, valamint Villanovai Szent Ildefonz és Tamás barokk temploma, amelynek homlokzata Francesco Ferrari műve.

82-83. A Via della Croce azoknak az utcáknak egyike, amelyek a Via del Corsót a Piazza di Spagnával összekötik.

83. balra fent Róma legfestőibb gyümölcs- és zöldségpiacát a Campo de'Fiorin találjuk. Eszmei és történeti jelképpé Giordano Bruno kivégzésekor vált. Az eretnekké nyilvánított filozófust 1600. február 7-én égették meg elevenen. Erre emlékeztet a mártír filozófus szobra a tér közepén.

83. jobbra fent A nővérkék éppen bevásároltak a Campo de'Fiorin. A hagyomány szerint a tér Flora, Pompeius kedvese után kapta nevét.

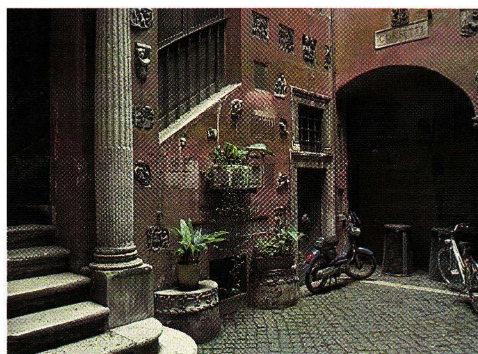

30
31

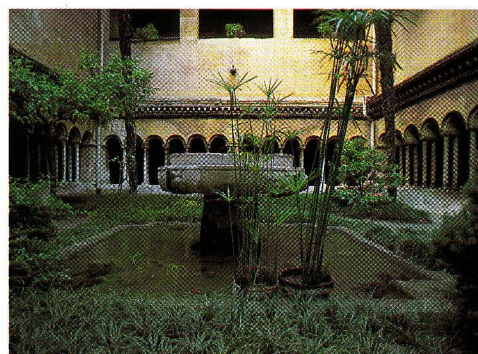

85. jobbra fent A Santi Quattro Coronati templomának kerengő-je (a templomot négy őskeresztény mártírnak szentelték). Középen II. Paszkál pápa labruma (kádja), a falakon pedig ókori római és ókeresztény feliratok. A IV. században épült templomot többször bő-vítették, a normannok felégették, II. Paszkál építtette újjá 111-ben.

85. jobbra lent A Via Margutta egyik kertjének sarka. Az utca arról nevezetes, hogy az 1600-as évek óta olasz és külföldi művészek kedvelt alkotó- és találkozóhelye.

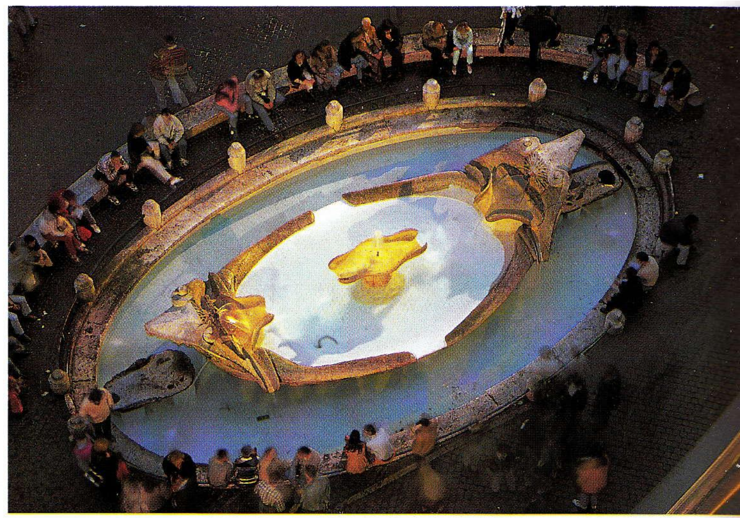
84-85. Róma öreg házai sajátos varázst árasztanak. Számos jeles személyiség lakott Róma mai belvárosá-nak különböző pont-jain: Goethe a Via del Corsón, Mozart a Piazza Nicosián lakott (de az a ház már nincs meg). Raffaello a Via dei Coronari, majd a Piazza Scossacavalli lakója volt, ott is halt meg; Wagner a Via del Babuinón lakott, Bernini pedig a Via Propaganda Fide és a Via della Mercede sarkán.

85. balra fent A San Silvesto in Capite arról kapta nevét, hogy Keresztelő Szent János koponyacsont-jának egy darabját őrzi. A képen a templom kertjének részlete.

85. balra lent A Via di Monserrato egy házának udvara. Az utca a Piazza Farnesébe torkollik, és benne emelkedik a San Girolamo della Carità temploma. Neri Szent Fülöp, aki a közeli rendházban lakott, itt alapította meg intézetét.

86. balra fent
A légi felvétel a Trinità dei Monti templomát és a Piazza di Spagnát mutatja. A tér jelenlegi formája és épületegyüttese a XV. és XIX. sz. között alakult ki.

86. jobbra fent
Kevesen tudják, hogy a Piazza di Spagna híres, hajó formájú kútjának, a Barcacciának vize iható. VIII. Orbán pápa 1628-ban bízta meg építésével Pietro Berninit, Gian Lorenzo atyját. A bárka formájú kút mintegy lebegni látszik a tér szintjénél alacsonyabbra süllyesztett medence vizében: az idősebbik Bernini ezzel a megoldással egyensúlyozta ki az itt meglehetősen alacsony víznyomást.

86-87. Ha végigmegyünk a Via dei Condottin, a világ egyik legelegánsabb bevásárlóutcáján, a Piazza di Spagna nevezetes lépcsősora tetején elénk tárul a Trinità dei Monti temploma. Építését 1502-ben rendelte el XII. Lajos francia király, V. Sixtus pápa szentelte fel 1585-ben, aki két évvel később megbízást adott Girolamo Fontanának a kettős lépcsősor megépítésére.

87. fent Diákok, turisták és környékbeliek szeretnek sétálgatni vagy elüldögélni a Piazza di Spagnán. A pillangó formájú tér eredeti neve Platea Trinitatis volt; később nevezték el egyik oldalát Spagnának, mert itt lakott a spanyol követ, a Via del Babuino felőlit pedig Piazza di Franciának hívták, mert arra volt a francia követ székhelye. Az akkori két szuperhatalom képviselőinek jelenléte is fokozta a tér népszerűvé válását: a XVI. századtól fogva kedvelt találkozóhelye volt Róma értelmiségének. Számos író, költő, művész lakott itt, és szállók, panziók sorát építették.

87. lent A Via dei Condotti („Vezetékek utcája") nevét annak a vízvezetéknek köszönheti, amelyet Agrippa építtetett i. e. 19-ben, hogy az Aqua Virgo kitűnő vizét Rómába vezesse. A világ tán legelegánsabb üzleteinek utcáján áll a SS. Trinità degli Spagnoli temploma, amelyet a hozzá csatlakozó rendházzal együtt 1741 és 46 között Emanuel Rodríguez de Santos épített.

A tértől nem messze, a Via del Corsón a német költőfejedelem, Johann Wolfgang Goethe lakott 1786–88 között, itt vetette papírra az *Itáliai utazás* c. művet.

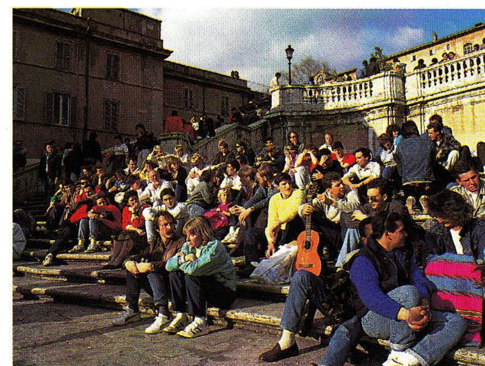
A Piazza di Spagna környékén a XVIII. században számos vendégfogadó volt: költők, művészek és egyéb híres személyiségek, de egyszerű utazók és zarándokok sokasága is megfordult bennük. Ugyanis már a XVI. században kialakítottak a Trinità dei Monti körzetében egy alternatív útvonalat, mert zarándokok egyre nagyobb tömege áramlott a hit és vallás eme szent helyére. Az útvonal kezdőpontja a Piazza del Popolo volt a Santa Maria di Montesanto és a Santa Maria dei Miracoli ikertemplomaival, valamint a mellette emelkedő Pincio kertjei, a rómaiak hagyományos találkozó- és sétahelye. A Vatikán nincs messze innen.

A Tevere partján elénk tűnik az antik Róma egyik kivételes fontosságú műemléke: az Ara Pacis, a Béke oltára. Annak dicsőségére emelték, hogy Augustus a gallok fölött és Hispániában aratott győzelmeivel békét teremtett a Mediterraneum térségében. Az oltár elkészítéséről i. e. 13-ban határozott a senatus, és a mű négy év alatt elkészült.

A műemlék teljes egészét „üvegkalitka" fogja körül, ebbe belépve közelíthető meg maga az oltár. Magas művészi kivitelezésű domborművek borítják: minőségük arra utal, hogy görög mesterek készíthették. Egyik dombormű az oltárhoz áldozatot bemutatni vonulók menetét ábrázolja, az alakok közt felismerhetők a császári család tagjainak kiváló realizmussal megalkotott képmásai.

Ide már egészen közel van a Vatikán és a Szent Péter-bazilika. Ám mielőtt átkelnénk a Teverén, hogy felfedezzük e kicsi állam rendkívüli gazdagságú történelmi és művészeti világát, s mellette a még kisebb Trastevere-negyed egyedi és hetyke proletárvilágát, az innenső part Rómája még visszahív, hogy kincseiből néhányat megmutasson.

A hatvanas évek Rómájának filmekben is megörökített arculatához az eddig említetteken kívül még egy jeles színhely csatlakozik: a Trevi-kút. Pár lépésre a Quirinale-palotától, amelynek terét Castor és Pollux hatalmas (5 méternél magasabb) szobrai őrzik, egy kis utcán át jutunk a kút impozáns építményéhez. Az eddigiekhez képest újnak számít: 1762-ben, XIII. Kelemen pápasága alatt fejezték be. Tervezője, Nicola Poli nem véletlenül építette a Palazzo Poli hátsó falára: itt végződik az Aqua Virgo nagy aquaeductusa, amelyet i. e. 19-ben építtetett Marcus Agrippa, és a nagy humanista pápa, V. Miklós hosszabbíttatta meg idáig. A kútépítmény felső fülkéinek egyikében áll annak a szűznek figurája, aki a monda

88. fent A Piazza del Popolón álló Flaminius-obeliszk *a négy egyiptomi stílusú, fehér márványból faragott vízköpő oroszlánról híres, amelyet Camille de Tournon kormányzósága idejében Giuseppe Valadier készített.*

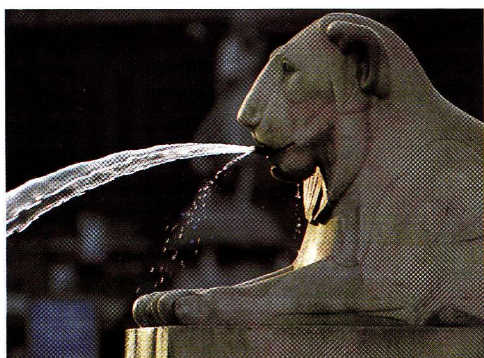
88. középen A Piazza del Popolo, amelyen az európai barokk számos alkotása kapott helyet, urbanisztikailag is jelentős pontja a városnak: benne fut össze szimmetrikusan elhelyezett sugarakban három egyenes útvonal (Via di Ripetta, Via del Corso és Via del Babuino), ezek képzelt meghosszabbítása az obeliszknél találkozik. Ezt a városépítészeti megoldást nevezték „a reneszánsz háromágú szigonyának" (tridente rinascimentale).

88. lent A Piazza del Popolo két ikertemploma, a Santa Maria dei Miracoli és a Santa Maria di Montesanto valójában nem egyforma, csak a nekik biztosított perspektíva láttatja őket azonos nagyságúnak. Egymást követve épültek fel a XVII. sz. végén; a Santa Maria di Montesanto befejező munkálatait Gian Lorenzo Bernini, a Santa Maria del Miracoli, végső kialakítását pedig Carlo Fontana irányította.

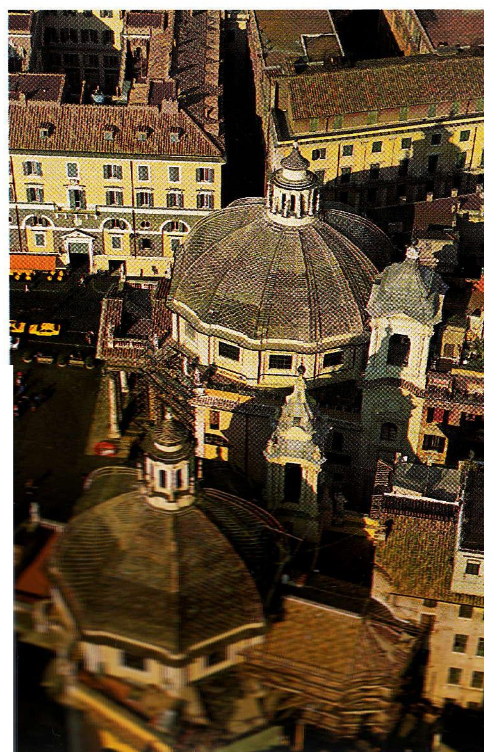
88-89. Az Obeliscus Flaminius a lateráni után a legmagasabb (alapzattal együtt 36,5 m) és a legrégibb obeliszk Rómában. Egyetlen darab heliopolisi gránitból faragtatta II. Ramses és fia, Meneptah i. e. 1200-ban. Augustus hozatta Rómába, és a Circus Maximusban helyeztette el. Jelenlegi helyére V. Sixtus állíttatta 1589-ben.

89. balra Az Ara Pacis Augustae Róma egyik legjelentősebb államférfiának és az általa képviselt aranykornak tanújele. Annak megörökítésére emelték, hogy a római légiók győzelmet arattak Galliában és Hispaniában és megszületett a béke. Az oltárt borító domborművek Augustus haditetteit, díszmenetben vonuló családtagjait és a trójai eredethez kapcsolódó mondákat elevenítik fel. Az oltárt a Via Lata (a mai Via del Corso) mellett találták meg, és mai helyére az augustusi bimillennium, második ezredforduló alkalmából állították fel 1938-ban.

89. jobbra Az Ara Pacis e domborműve azt ábrázolja, hogy az imperator és családja az oltár elé vonul fogadalomtételre.

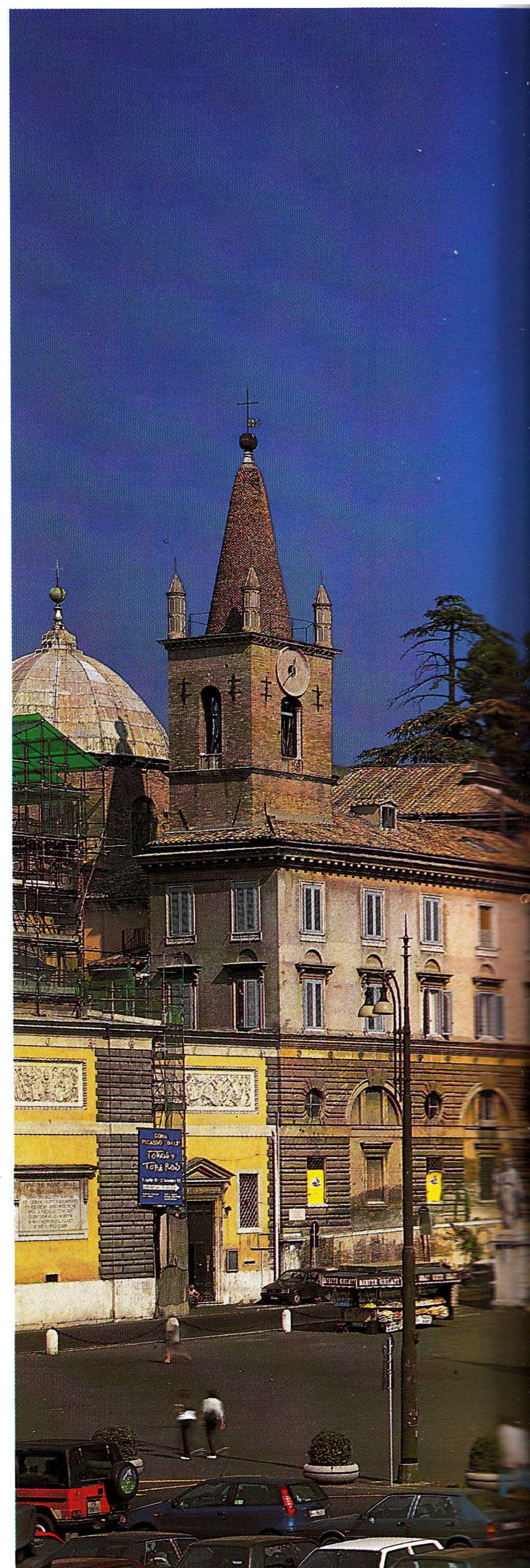

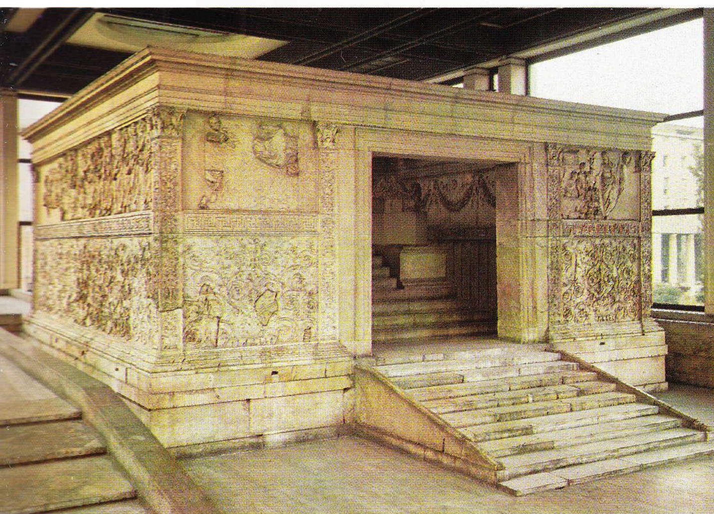
szerint megmutatta Agrippa egyik katonájának a forrást. Az együttes központi figurája Ókeanosz-Neptun tengeristen, kezét parancsolóan előrenyújtja a kocsiját vontató paripák és az azokat fékező tritonok felé. Neptun központi fülkéjének két oldalán, kisebb fülkékben állnak az Egészséget és a Bőséget jelképező szép nőalakok. Immár hagyomány, hogy az utazó pénzdarabot vet a kútba, ezzel biztosítja, hogy visszatér Rómába.

Ezen a helyen forgatta Federico Fellini az *Édes élet* nevezetes jelenetét, amelyben Anita Ekberg, csábító idomait kirajzoló fekete ruhájában megfürdött a kút zuhatagában.

Róma számos jelentős műgyűjteményt mondhat magáénak, több mint hatvanat. Az eddig elsoroltakon és a még ismertetendő vatikániakon kívül meg kell emlékeznünk a Museo Nazionale Romanóról, amelyben a világ legteljesebbnek mondható archeológiai gyűjteményét tisztelhetjük. A múzeum anyagát most már két hely közt osztották meg. A Diocletianus-termák és a mellé épült egykori karthauzi kolostor mellett a Palazzo Altemps is része lett a múzeumnak: itt foglal helyet a *Ludovisi-gyűjtemény.* A végtelenül gazdag anyagból megemlítjük az ún. Ludovisi-trónt, amelyet domborművek díszítenek, és a múlt század végén találták meg a Ludovisi-negyed építési munkálatai alatt; a gallus (galatai) szobrát, amint megöli feleségét és önmagát; a csodálatos Ludovisi *Héra (Juno)-fej*et, az *Ökölvívó szobrá*t és az i. e. I. századból való *Aphrodité*t.

A tér délkeleti sarkából indul ki a Via delle Quattro Fontane, amely elvezet a Palazzo Barberinihez. Mint a legjelentősebb római családok palotáin általában, itt is a kor legjobb építőművészeit foglal-

91. *balra fent*
A Trevi-kútnál forgatták az Édes élet *ama híres jelenetét, amikor Anita Ekberg, a hatvanas évek júnói idomú filmcsillaga megfürdött a kút vizében. Az életet önfeledten és gátlástalanul élvező Róma e képe hosszú évekre az olasz életmód sztereotip kifejezésévé vált.*

91. *jobbra fent*
A félköríves téren, ahol a Trevi-kút áll, figyelmet érdemel Szent Vince és Szent Anasztáz XVII. századi temploma, amelynek mozgalmas homlokzatát számos oszlop ékesíti (ezért keresztelték el „nádasnak").

90. Giacomo Della Porta, Gian Lorenzo Bernini, Pietro da Cortona, Carlo Fontana, Pietro Bracci (aki az Ókeanosz-Neptun figurát alkotta), Nicola Salvi (a tervező) – a korabeli művészet legnagyobb nevei szerepelnek a Trevi-kút megteremtőinek listáján. A trevi név a latin trivium szóból származik: három út futott össze a Piazza dei Crociferiben.

Az impozáns alkotás, amelynek elkészítését XII. Kelemen pápa rendelte el, a Palazzo Poli teljes hátoldalát elfoglalja (hossza 20, magassága 26 m).

90-91. A jól ismert babonás gesztust mindenki megteszi, aki a Trevinél jár, akár külföldi, akár hagyománytisztelő római: egy pénzdarabot dob a kútba. Úgy mondják, hogy a kútnak ajándékozott pénz szerencsét hoz és garantálja a visszatérést az Örök Városba. A híres műemléknek egyéb varázserőt is tulajdonítanak: ha egy szerelmespár iszik a kút vizéből, és poharát széttöri annak szikláin, a szerelem örökké fog tartani.

koztatták, Madernótól Berniniig és Borrominiig. Benne található a Barberini-gyűjtemény és a Galleria Nazionale dell'Arte Antica.

Az itt látható festmények közül meg kell említenünk a híres *Fornariná*t, Raffaello képét, amely a hagyomány szerint a művész kedvesét ábrázolja. Itt látható Caravaggio *Narcissus*a, Tiziano *Venus és Adonis* c. képe, Lotto festménye, a *Szent Katalin misztikus eljegyzése* és Beato Angelico szárnyasoltára, valamint Rubens, Van Dyck és Murillo több műve.

Kiemelkedő gyűjteménnyel rendelkezik a Villa Giulia Etruszk Múzeuma, amely a városfalon kívül található. A sok kincs alig fér el: a zavarba ejtő gazdagságból emeljük ki a *Harcos sírjá*t (a teljes sírlelet anyaga az i. e. VI. sz. második feléből való: pajzs, lábvért bronz sisak); A *Házaspár szarkofágjá*t (i. e. 530), amely a lakomaasztalnál heverve ábrázolja a házastársakat; a Chigi-oinokholét (bortöltögető edény, származási helye Formello), a késői proto-korinthoszi művészet egyik kiemelkedő darabját: a Ficoroni-cistát (tárolóedény, i. e. IV. sz. vége), amelyet Palestrinában találtak 1738-ban, és vésete az argonauták mítoszának egy jelenetét ábrázolja.

Maga a Villa Giulia a manierista építészet klasszikus példája. III. Gyula pápa megrendelésére Bartolomeo Ammannati és Vignola tervezte. Perspektivikus elrendezés, elegáns, színpadias hatásra törekvő díszítőelemek adják meg a palota sajátos jellegét. A kétszintes főhomlokzat terjedelmes előépületét szögletes oszlopok zárják le.

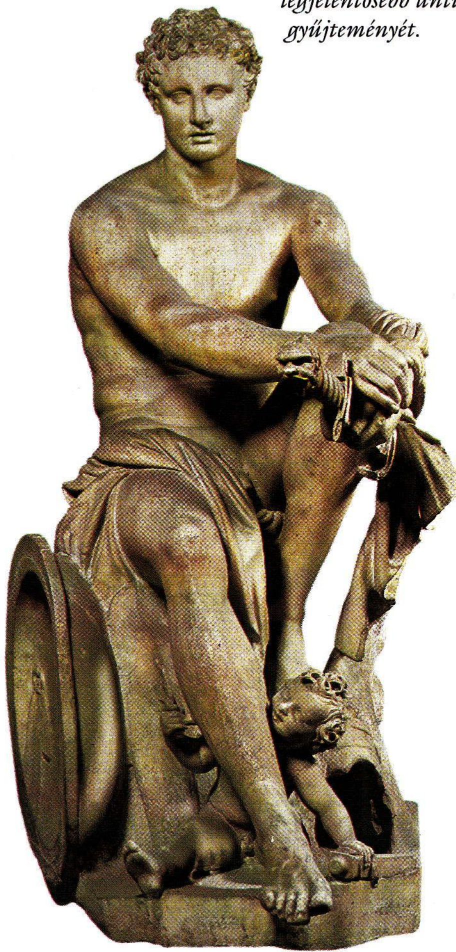
Semmiképp ne mondjunk le a Museo e Galleria Borghese meglátogatásáról. A XVI–XVIII. századi művészet olyan kiemelkedő alkotásai sorakoznak itt, mint Bernini csodaszép *Apollo és Daphné*ja, és a *Parittyás Dávid* (akinek arca a művész önarcképe), Raffaello *Sírbatétel*e, Tiziano

92. fent A Ludovisi Arész szobrát egy hellenisztikus eredeti római másolatának tartják. 162-ben restaurálta Gian Lorenzo Bernini.

92. lent Az Antinosz-fejet a Museo Nazionale Romano első emeletén láthatjuk. Ebben a múzeumban őrzik a világ egyik legjelentősebb antik gyűjteményét.

92-93. A Nagy Ludovisi-szarkofág, a gyűjtemény egyik híres darabja, a Palazzo Altempsben található. A képen látható dombormű a koporsó elülső oldalát díszíti. Az ábrázolt eseményt három fázisban, felülről lefelé haladva mutatja be: jobboldalt felül a győzteseket, oldalt és lefelé haladva magát a csatát, az alsó sávban pedig a legyőzött barbárokat ábrázolta a művész.

Égi és földi szerelem c. titokzatos festménye, Canova híres *Venus Victrixe*, amely Paolina Bonapartét ábrázolja. Caravaggio néhány remekműve is látható itt, köztük a *Madonna dei Palafrenieri:* a Szűzanyát ábrázolja, amint fia segítségével eltiporja a kígyót. Tulajdonképpen egy dogmatikai állásfoglalás ikonográfiai megjelenítése ez: a katolikus aequo par conditio szerint a szűznek és magának az egyháznak kiemelt szerep jut a bűnbocsánat elnyerésében, míg a protestantizmus szerint ez egyedül Krisztustól jöhet.

Városnéző sétánkat a Trevi-kútnál szakítottuk meg. Innét induljunk útnak: a Via della Dataria vezet a már említett Quirinale-palotához.

Az impozáns épületet XIII. Gergely pápa emeltette a város legmagasabb dombján mint nyári rezidenciát, hogy elkerülje az akkoriban igen gyakori maláriás megbetegedést. A munkálatokat 1571-ben kezdték meg, de a következő század nagy művészei is közreműködtek még benne: Bernini tervezte a Via del Quirinaléra néző homlokzatot, Domeni-

93. jobbra fent Szintén a Palazzo Altempsben látható a Ludovisi-trón, *amelynek ez a darabja többek szerint Aphrodité születését ábrázolja (újabb nézet szerint fürdőből kelő istennő). A mítosz szerint Kronosz isten levágta atyja, Uranosz (az égisten) nemzőszervét és a tengerbe vetette. Az így keletkezett tajtékból született Aphrodité.*

93. jobbra lent Mürón Diszkoszvető*jének egy szép római másolata. A Palazzo Altemps a Museo Nazionale Romano része. A palotát Girolamo Riario kezdte el építtetni 1477-ben.*

94. balra fent Beato Angelico triptichonja jobbról balra haladva Krisztus mennybemenetelét, *az* Utolsó ítéletet *és a* Szentlélek eljövetelét *(Pünkösd) ábrázolja.*

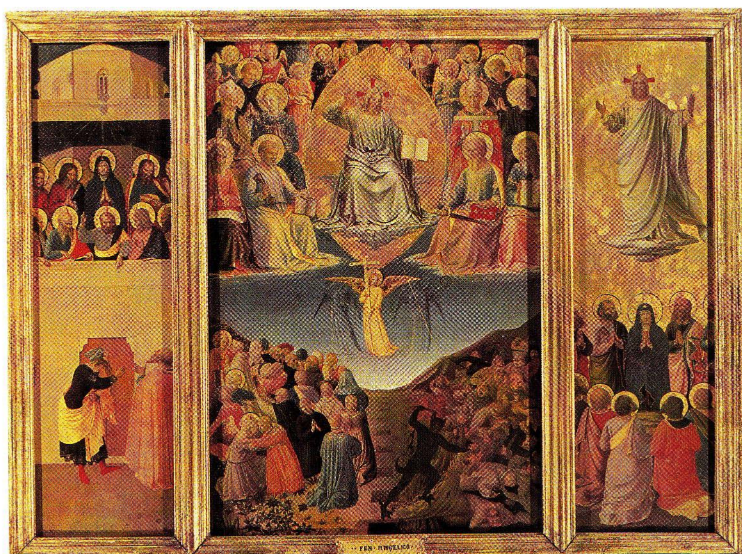
94. balra lent A Farnese-palota fogadóterme, amely perspektivikus freskóiról nevezetes (Francesco Salviati és Taddeo Zuccari művei). Maga a palota a római reneszánsz épületek legszebbike. Építését 1514-ben kezdték el Alessandro Farnese bíboros (a későbbi III. Pál pápa) részére. Tervezői, kivitelezői Antonio Sangallo, Michelangelo és Giacomo Della Porta voltak, benne a leghíresebb freskókat Annibale és Agostino Carracci készítette.

co Fontana a főhomlokzatot, Carlo Maderno pedig a kápolnát.

Az olasz egység létrejötte után királyi palota lett, 1947-től fogva pedig ez a mindenkori köztársasági elnök székhelye.

Capitolium, Palatinus, Quirinale: a római történelem három kiemelkedő jelentőségű helye. A hét halom városának van azonban még egy olyan dombja, amelynek fontos szerepe van a város történetében: ez a Coelius, olaszul Celio. A zöldellő halom nevét Caelius Vibenna etruszk törzsfő adta, aki azelőtt birtokolta a területet, hogy Tullus Hostilius a városhoz csatolta és királyi palotája székhelyéül választotta volna. Tullus az albai előkelőségeket is itt telepítette le. Később is kedvelt rezidenciális terület maradt. Erről tanúskodik a számos ókori épületmaradvány: Claudius templomának romjai, amelynek travertin köveire alapozták a San Giovanni e Paolo harangtornyát; Dolabella diadalíve, amint a régi Porta Caelimontanát elnevezték, amelyet aztán beépítettek Nero vízvezetékébe, hogy a Palatinusra szállítsa a vizet. [Feltétlenül

94. jobbra fent A Fornarina, Raffaello Sanzio festménye a Galleria Nazionale d'Arte Antica egyik leghíresebb darabja. Valószínűleg a festő kedvesét ábrázolja.

94. jobbra lent Az ifjabbik Hans Holbein VIII. Henrik *angol királyt ábrázoló festménye a Palazzo Corsiniben látható. A Galleria Nazionale d'Arte Antica a XII.–XVIII. századig terjedő korszak jeles értékeit őrzi.*

95. fenn A Házaspár szarkofágja, *amelyet a Villa Giulia múzeumában csodálhatunk meg, az etruszk művészet egyik legjelentősebb ránk maradt darabja. I. e. 510-ben készült, Cerveteriből származik. A lakomaasztal mellett heverve ábrázolt házaspár oldott, lágy vonalvezetése a klasszikus ión stílus hatásáról tanúskodik.*

95. balra lent A nagy Ficoroni-cista (nevét az a palestrinai család adta, amelynek birtokán a XVIII. században megtalálták) a Museo di Villa Giulia egyik büszkesége: az etruszk bronzművesség és művészet kifinomult, magas fokának tanúbizonysága. A cista kéziratok, vagy női toalettcikkek tárolására szolgált: ennek a darabnak oldalait vésetek díszítik, amelyek az argonauták mítoszából vett jelenetet ábrázolnak. Fogóján találjuk a mester nevét: a római Novios Plautios.

95. jobbra lent A Chigi-olpé is a Villa Giuliában található. A kerámia oldalain három jelenetet ábrázoltak: a felső sávban csatába induló harcosok, a középsőben a kalüdóni vadkanvadászat és Parisz ítélete látható, míg az alsó sávban kutyákkal vadásznak nyúlra. Az olpé Formellóból (Veii) származik, és a kései proto-korinthoszi kerámiaművészet (i. e. 640–625) egyik legjelentősebb fennmaradt alkotása.

megemlítendő a Santo Stefano Rotondo, Itália legősibb körtemploma, amelyet az V. században emeltek egy Mithras-szentély fölé. Évszázadok óta ez a magyarok nemzeti temploma Rómában.]

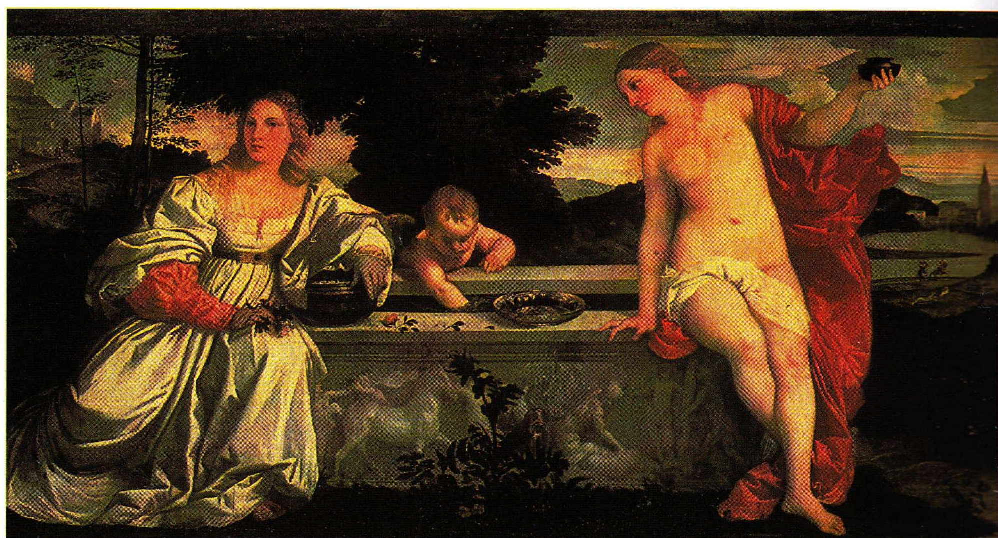
A Caelius mellett emelték az ókori Róma egyik leghíresebb monumentális építményét, Caracalla termáit. A császár i. sz. 217-ben avatta fel. A termák 1500 személyt voltak képesek fogadni, és nemcsak a test ápolására, hanem találkozó-, pihenő- és olvasóhelyül is szolgáltak. Vagyis valódi ókori szabadidőközpont szerepét töltötte be. Három évszázadon át működött, amíg a várost elfoglaló gótok el nem zárták az épületegyüttes vízvezetékét.

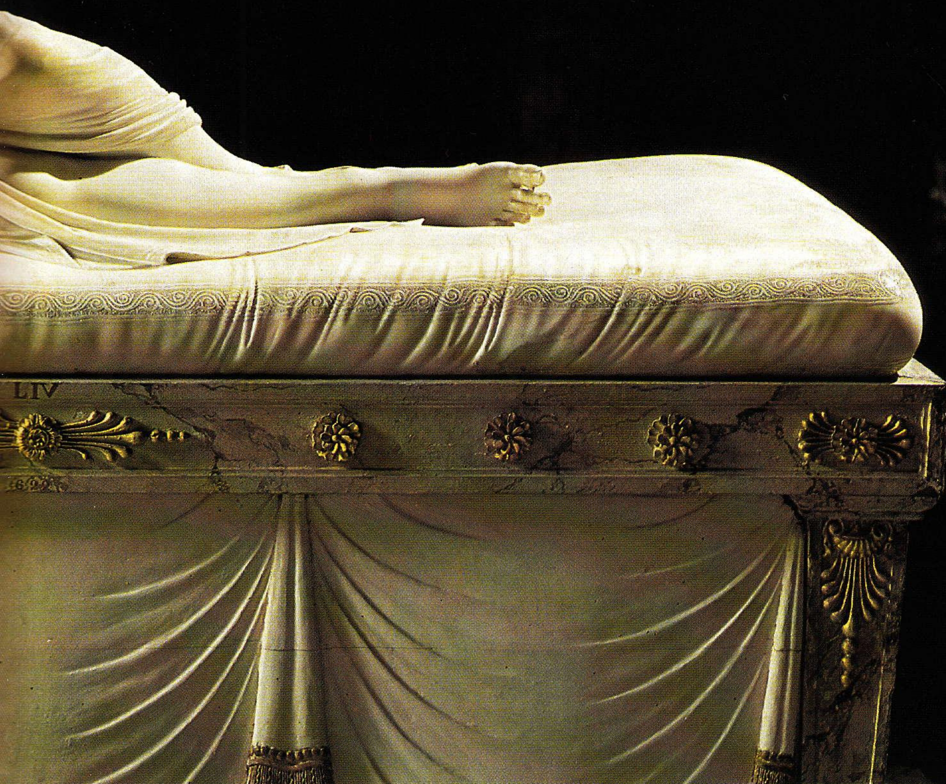
A Caeliusról lejövet most a Circus Maximus felé indulunk az Aventinuson keresztül. Megállunk egy pillanatra a Santa Maria in Cosmedin porticusa alatt álló Bocca della Verità (Az igazság szája) előtt: ez egy folyamistenséget ábrázoló nagy, kerek kőlap, amelyhez az a legenda fűződik, hogy ha egy hazug ember teszi a nagy kőszájba a kezét, azt leharapja. Innét tovább megyünk a Tiberis és a Pons Sublicius felé. Itt állunk a Foro Boarión, amely az ókorban az állatvásárok színhe-

lye volt. Itt találhatók a legjobban konzervált római templomok. Egyikük négyszögletes alapú, amelyet a Fortuna Virilis templomának mondanak, valójában Portunus, a közeli folyami kikötő védőistenségének szentelt hely volt. A homlokzat előtt négy oszlop áll, az oldalsó és a hátsó falakat falba illesztett féloszlopok díszítik. 872-től az Egyiptomi Szent Máriának szentelték (ő volt a megtért kurtizánok védőszentje). A másik kör alakú templomot (i. e. II. sz.) Vesta templomának mondták, a Forumon álló Vesta-templomhoz való hasonlósága miatt, a kutatók azonban a győzelmes Herculesnek szentelt templommal azonosítják. Ez a ránk maradt legrégibb márványépítmény. 1100-ban ezt is keresztény templommá szentelték, és Szent István vértanúról nevezték el. Innen pár lépésre találjuk Marcellus Színházát. Megmaradt ár-

96. balra Az Apollón és Daphné Gian Lorenzo Bernini ifjúkorában alkotott remekműve. A művész Nápolyban született, de hétéves korától fogva Rómában élt. V. Pál pápa, akit a művész szintén megmintázott, azt jósolta, hogy Bernini a „század nagy Michelangelója" lesz. Ez a szoborcsoport bizonyítja, hogy a pápa nem tévedett.

97. lent A parittyás Dávid, *Gian Lorenzo Bernini alkotása, szintén a Galleria Borghesében található. Dávid arcában a művész önmaga vonásait örökítette meg. A Borghese család megrendelésére készült alkotás, csakúgy, mint az* Apollón és Daphné, Aeneas és Anchises, *valamint a* Perszephoné elrablása; *valamennyit a Szent Péter tér kolonnádját és oltárát, és annyi más remekművet teremtő művész munkája.*

96. lent Az 1515–16 között készült Égi és földi szerelem *Tiziano Vecellio egyik legjelentősebb műve. A mű teljes érettségében mutatja a Pieve di Cadoréban született művész klasszicista színvilágát. Ez az utolsó olyan műve, amely még Giorgione hatását mutatja. Csodaszép a két nőalak, amelynek jelentéséről és szimbolikájáról máig vitáznak.*

96-97. Paolina Borghese szobrát Antonio Canova 1805 és 1806 között mintázta meg, a mű a Galleria Borghesében látható. Van ugyan némi kettősség a győzelmes Aphrodité-Venus attitűdje és a triclinium (lakomaágy) merev szabályossága közt, mégis elmondhatjuk, hogy Canova e szoborral remekművet alkotott.

97. fent A Sírbatétel, *Raffaello Sanzio festménye, a Galleria Borghese IX. termében látható. Atalanta Baglioni rendelte meg a művésztől fia emlékére 1507-ben. Eredetileg a perugiai Szent Ferenc-templomban helyezték el. Nem sorolják ugyan az urbinói művész legkiemelkedőbb alkotásai közé, mégis jelentős alkotás, kivált a Krisztus-figura szuggesztív.*

98. fent A légi felvételen a Quirinale látható. A palota építését 1673-ban Martino Longhi il Vecchio kezdte el, 1678–85 között Ottaviano Mascherino folytatta. Eredetileg a pápák nyári rezidenciájának készült, később kibővítették: ekkor Domenico Fontana, Flaminio Ponzio, Carlo Maderno és Gian Lorenzo Bernini is dolgoztak rajta.

98-99. A Quirinale-palota ma az Olasz Köztársaság elnökének székhelye. Nevét a halomról kapta, amelyen épült. A Quirinale tetején előzőleg Oliviero Carafa bíboros, majd Ippolito d'Este bíboros villája állt. A Quirinale-palota homlokzata Fontana műve, a késő reneszánsz szigorú építészeti elveinek megfelelően készült.

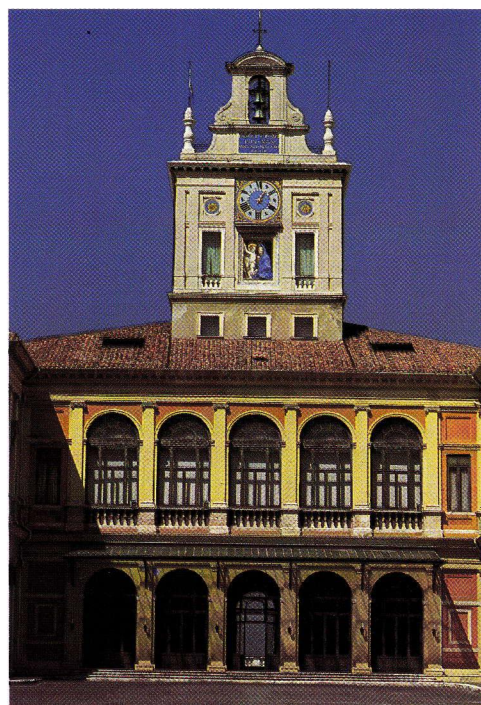
99. balra fent A corazzieri az a fegyveres testület, amely a köztársasági elnök személyes rendelkezésére áll, bár inkább festői keretet alkot, mint valódi testőrséget. A testületbe való befogadást szigorú válogatás előzi meg.

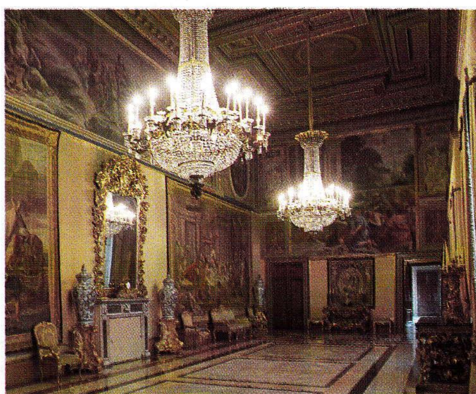

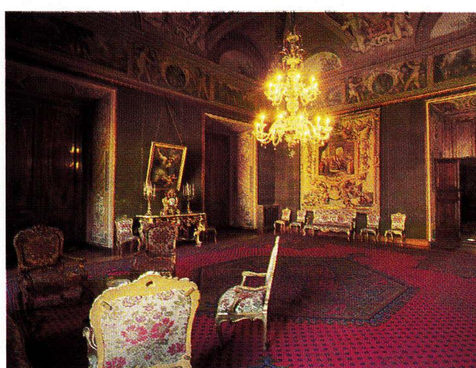

kádjai alapján fogalmat alkothatunk arról, milyen lehetett Róma második legnagyobb színháza (az első, Pompeius theatruma, 15 ezer nézőt tudott befogadni). Építését Julius Caesar kezdte meg, Augustus fejezte be, és Marcellusnak, unokaöccsének és vejének emlékét örökítette meg benne. Tekintélyes építmény lehetett: a 130 m átmérőjű nézőtér külső falát travertinnel burkolták és három oszlopsorral díszítették (csak néhány dór és ión oszlop maradt meg), s nyomokban fellelhetők a lépcsősorok és folyosók, amelyek biztosították a tumultus nélküli ki- és bejutást. Az V. századtól kezdődött romlása: köveit elhordták, majd erődítménnyé s végül főúri lakká építgették át.

Az antik Róma újabb jelentős emlékét az egykori Mars-mezőn találjuk meg: a

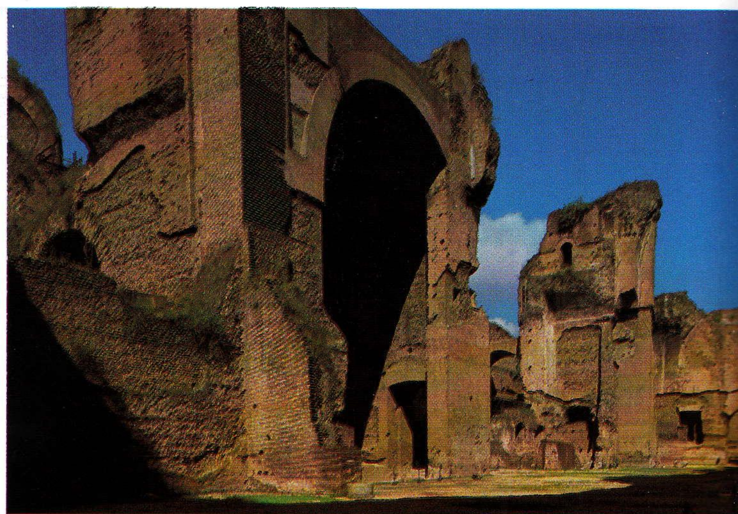
99. középen fent
A Quirinale Sárga termét, ahogy a palota valamennyi reprezentációs helyiségét, a teljes felületet beborító stukkók és freskók díszítik.

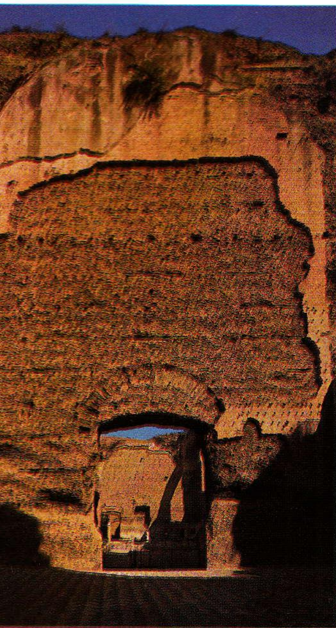
99. középen lent
A kép a Quirinale Nagy dísztermét mutatja. A palotában őrzött festmények között megemlítjük Giulio Romano Keresztelő Szent Jánosát, *Botticelli* Hármasoltárát (Krisztus színeváltozása, Szent Jeromos és Szent Ágoston), *és Lorenzo Lotto* Az erény diadala *c. művét.*

99. jobbra
A Quirinale díszudvara az ellenreformáció rideg szellemének megfelelő kialakítást nyert. A bal szárnyat Fontana, a jobb szárnyat Ponzio tervezte. A háttérben Mascherino XVI. századi Palazzettója áll: kettős loggiája ötíves, és pártázatos szögletes tornyocska ékesíti.

100. balra Caracalla termáinak építési munkálatai i. sz. 212-ben kezdődtek el. Az épületegyüttes Heliogabalus és Alexander Severus idejében készült el, Aurelianus felújíttatta, és egészen 537-ig működött, amikor Vitix gót király lerombolta az Antonius-vízvezetéket, amely a 80 ezer l kapacitású víztárolókat feltöltötte.

100. jobbra A termák szerkezete az i. sz. II. században kialakult építészeti elveket követi, bár számos jelentős újítást is tartalmaz a belső elrendezés funkcionalitása tekintetében. A nagy központi épülettömböt (220x114 m²) falakkal négyszögű terület vette körül, a falak hossza minden oldalon 330 m volt. A főbejárat a Via Appiával párhuzamos Via Nova felől nyílt.

100-101. A légi felvételen jól látszik a termák szerkezete. Az intézmény 1600 személyt tudott egyszerre ellátni, nem véletlenül volt a császárkori Róma leghíresebb fürdőépülete. Ma már csak falai állnak, de talán éppen azért hatnak méretei olyan lenyűgözően. Arról mindenesetre fogalmat alkothatunk, hogyan működhetett.

Torre Argentina szakrális területét. Ez a köztársasági kor ma látható legnagyobb vallási épületegyüttese. A területet századunk húszas éveinek második felében tárták fel: négy, különböző korokból származó templomot (három négyszögű és egy kör alapú épület), egy oltárt, amelyet Postumius Albinus emeltetett consul nagyatyja emlékére: és talán a legfontosabbak azok a tufakő blokkok, amelyek a Curia Pompeia maradványai. Ott ölték meg i. e. 44 március idusán Julius Caesart.

A nagy idők örök tanújának, a szent folyamnak kijáró tisztelettel közeledünk a Tevere felé. Ez a folyó, amely mintegy Itália jelképe, a toszkán-emiliai Appenninnekben lévő Monte Fumaiolóban ered, áthalad Toszkána délkeleti sarkán, átszeli Umbriát, Laziót, majd Róma alá érkezik, itt kényelmes kanyarokat ír le, majd a tenger felé veszi útját és két ágra szakad – Fiumara és Fiumicino –, amelyek az Isola Sacrát fogják közre. A folyó 405 kilométert fut be. A varázslatos folyó az Örök Városban is körbefog egy apró szigetet: ez az Isola Tiberina, amelynek hossza 300, szélessége 80 m. Az ókortól fogva áll itt egy kórház, (mai utódja a Fatebenefratelli), hiszen ezt a szigetet a gyógyítás istenének, Aesculapiusnak (Aszklépiosz) szentelték. A monda szerint i. e. 293-ban Epidauroszból idehozták az istenség szent kígyóját, hogy szüntetné meg a pestisjárványt. Amikor a kígyó meglátta a szigetet, kisiklott az őt hozó bárkából, a szigetre úszott, és ettől fogva ott lakott. Ennek emlékére szentelték a rómaiak a szigetet az istenségnek, és alakították bárka alakúra.

A szigethez közel egy ív emelkedik ki a vízből: ennyi maradt az ősi Pons Aemiliusból, amelyet ma már csak a Ponte Rotto (Eltört híd) néven ismernek. Többször is újjáépítették, egyszer maga

101. balra Aki a főbejáraton belépett, két oldalsó bejáraton át jutott a frigidariumba, a hideg vizes medencékhez. Mögötte volt a vele azonos (hatalmas) méretű tepidarium, a közepes hőmérsékletű medence, amelyből a tornacsarnokokba és birkózók gyakorlótermeibe lehetett jutni. A nagy tepidariumból előre haladva nyílt egy kisebb, ebből pedig a 35 m átmérőjű kör alakú calidariumba, meleg vizű medencébe lépett a fürdőző. A központi helyiségekhez a már említett testedző helyeken kívül kényelmi és kiszolgáló helyiségek kapcsolódtak. Az épület mögött volt a stadion, két oldalán helyezték el a latin, illetve görög könyvtárat. Konferenciatermek, ruhatárak, tágas kert a sétához: test, lélek felüdülhetett. A képen a kert egy részlete látható.

101. jobbra fent A képen a híres Farnese-bika *(avagy Dirké bűnhődése), amely ma Nápolyban található. Az Antonius kori szoborcsoport egy görög eredeti másolata.*

101. jobbra lent A termák padlózatát, falait mozaikok, márványlapok, freskók borították.

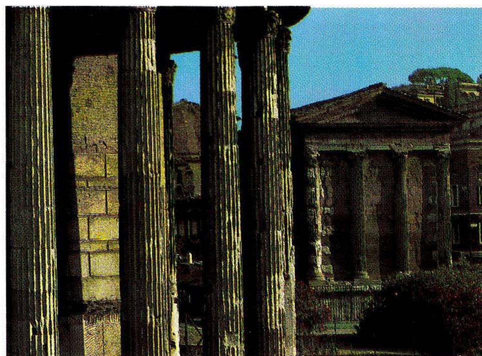
102. fent Augustus mauzóleuma kör alakú építmény, amelynek átmérője kb. 87 m. Az ókor egyik világcsodájának tartott síremlék, Mauszólosz kariai király „mauszóleionjának" mintájára kezdte el építtetni Augustus i. e. 27-ben a maga és leszármazottai részére. A császárság bukása után használták kőbányának, szőlőskertnek, függőkertnek, amphitheatrumnak, táncszínháznak és koncertteremnek (utóbbinak 1936-ig).

102. középen A képen az ún. Vesta-templom és a Fortuna Virilis temploma látható a Piazza Bocca della Verităn. Az előbbi kör, utóbbi téglalap alapú. A körtemplomot a Forum Romanum Vesta templomával való alaki hasonlósága miatt nevezték el így, valójában a Győzelmes Hercules temploma volt.

102. lent Az Area Sacra dell'Argentina, a Piazza Argentinán feltárt „megszentelt terület" kiemelt fontosságú régészeti zóna, mert a köztársasági kor legnagyobb látható épületegyüttese. Az ókori Mars-mező középpontjában van, 1926–29-ben tárták fel.

103. jobbra A Santa Maria in Cosmedin IV. századi templomának porticusa alatt áll ez az ókori kerek kőlap (valószínűleg egy fürdőből való nyílászáró), amely nyitott szájú folyamistenséget ábrázol. Az évszázados hiedelem szerint a száj leharapja a hazug ember kezét, innen kapta nevét: Bocca della Verità, az Igazság szája. Ha ilyen eset történt egyáltalán, inkább emberi jelenlétre kell gyanakodnunk a kő mögött, egy éles karddal...

103. jobbra fent A Fortuna Virilis templomáról e század elején derítették ki, hogy Portunus isten kultuszának szentelt hely volt: ő volt a közeli folyami kikötő védőistensége. Gyakorlatilag érintetlenül maradt fenn, mert csak akkor végeztek rajta némi átalakítást, mikor 872-ben keresztény templomként használták.

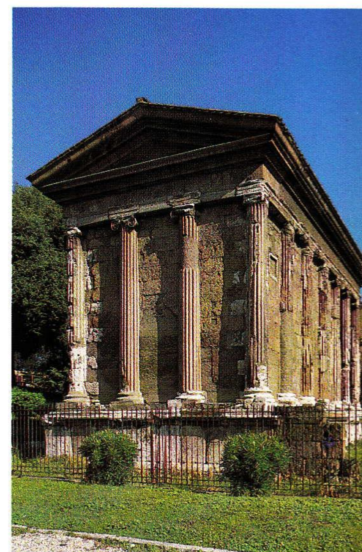
Michelangelo is megpróbálta, de sikertelenül: a Tiberis itt különösen gyors és örvényes folyású. Két ívét fel is használták a Ponte Palatino építéséhez.

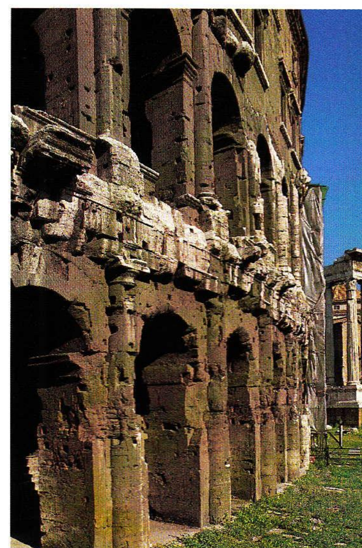
A Tevere másik ősi hídja a Pons Milvius, amelyet a Via Flaminia részeként i. e. 104-ben Marcus Aemilius Scaurus építtetett a régi fahíd helyett. A tufakő blokkokból álló négynyílású híd íveit travertinből alakították ki. 1805-ben Giuseppe Valadier a ma látható formában újította fel VII. Pius Rómába való visszatérése alkalmából. A XIX–XX. sz. fordulóján építették a Corso Vittorio Emanuele folytatásaként az azonos nevű hidat az Olasz Királyság létrejöttének ötvenedik évfordulójára. A híd háromnyílású, pilléreken áll és négy szoborcsoport ékesíti (az Elnyomás legyőzése, az Itália egysége, a Törvény tisztelete és a Szabadság). A hídfők oszlopait bronz győzelemistennő-szobrok díszítik.

Innen valóban csak pár lépés az Angyalvár, a város egyik leghíresebb műemléke. Érdemes a Ponte Sant'Angelón átkelve megközelíteni. A római korban ennek Pons Aelius volt a neve, s Hadrianus építtette éppen azért, hogy mauzóleumát majd meg lehessen közelíteni a Tiberis túlsó partjáról is. Mai formájában a híd a barokk művészet gyöngyszeme: a rajta álló angyalfigurákat, akik a Passio jelképeit tartják kezükben, Bernini rajzai alapján készítették. Gyalogosan áthaladva rajta, egyre nagyobbra nő a szemünk előtt a Hadrianeum: a mauzóleum építését 123-ban kezdték meg. Hadrianustól kezdve Caracalláig ide temetkeztek a császárok és családtagjaik. Aztán erődítmény lett, majd börtön, ma pedig múzeum. 64 m átmérőjű, henger alakú, opus caementicium-technikával épült, tufával és travertinnel burkolták, tetején kisebb henger alakú építmény emelkedik. A császárok idejében a mauzóleumot szobrok díszítették. Belsejében a termek – a temetkezési helyek – három szinten helyezkednek el. Csigavonalban emelkedő lépcső köti össze őket, ennek már csak az alsó szakasza járható. Már 271-ben, Aurelianus idejében erődítménnyé alakították és falakkal vetették körül. Teodorik erődként is, börtönként is használta. Amikor V. Orbán ideiglenesen visszatért Avignonból Rómába, erre csak azzal a feltétellel volt hajlandó, hogy a Castel Sant'Angelo a pápáé legyen (véglegesen Orbán utóda, VI. Gergely hozta vissza a pápai székhelyet Rómába 1377-ben). Az építményt megerősítették, még erősebb falakkal és tornyokkal látták el. Ma a körépítményt négyszög alakú fal veszi körül, sarkán bástyákkal (ezek a négy evangélista: János, Máté, Lukács és Márk nevét viselik), és belsejében kapott otthont a Museo Nazionale di Castel Sant'Angelo.

Mielőtt a Vatikán felé vennénk az utat, ne sajnáljuk a kitérőt Róma hitelesen népi negyedébe, a Trasteverébe. Igaz ugyan, hogy a középkori utcácskákon, ahol kitűnő és olcsó trattoriákat lehet találni, egyre több a rafinált szórakozóhely, jazz-bár és drága vendéglő, és egyre nagyobb divat itt lakást venni (kivált az angolok szeretik), mégis: ez a „legrómaibb" negyed sem veszítette el csípős báját. A kanyargós kis utcák szövevénye nemcsak a nyílt, nagyszájú és harapósan szellemes rómaiakról, hanem csodálatos műalkotásokról is nevezetes. Mindenekelőtt itt van a Santa Maria in Trastevere temploma, valószínűleg az első Rómában, amelyet a keresztény kultusz számára hivatalosan megnyitottak. A hagyomány szerint I. Szent Callixtus pápa alapította az ősi „taberna meritoria" helyén, ott, ahol csodálatos módon olaj tört fel a földből i. e. 38-ban, amelyet a kereszténység később Krisztus eljövetelének előjeleként értelmezett. A templom

103. jobbra lent
A Sant'Angelo-negyedben található a Marcellus Színház. Julius Caesar kezdte el építtetni: i. e. 13–11-ben Augustus fejeztette be, és szentelte unokaöccse és veje, Marcellus emlékének. Az eredetileg két (többek szerint három) 41–41 íves árkádsorból álló színházból két árkádsor 12–12 íve maradt ránk, de méltóságában, szigorú arányaiban még így is mintája lett több

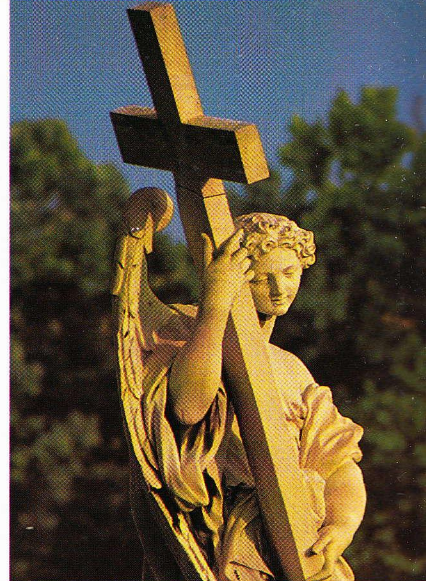

reneszánsz építménynek. Az V. századtól kőbánya, majd erőddé és végül főúri lakóhellyé alakították.

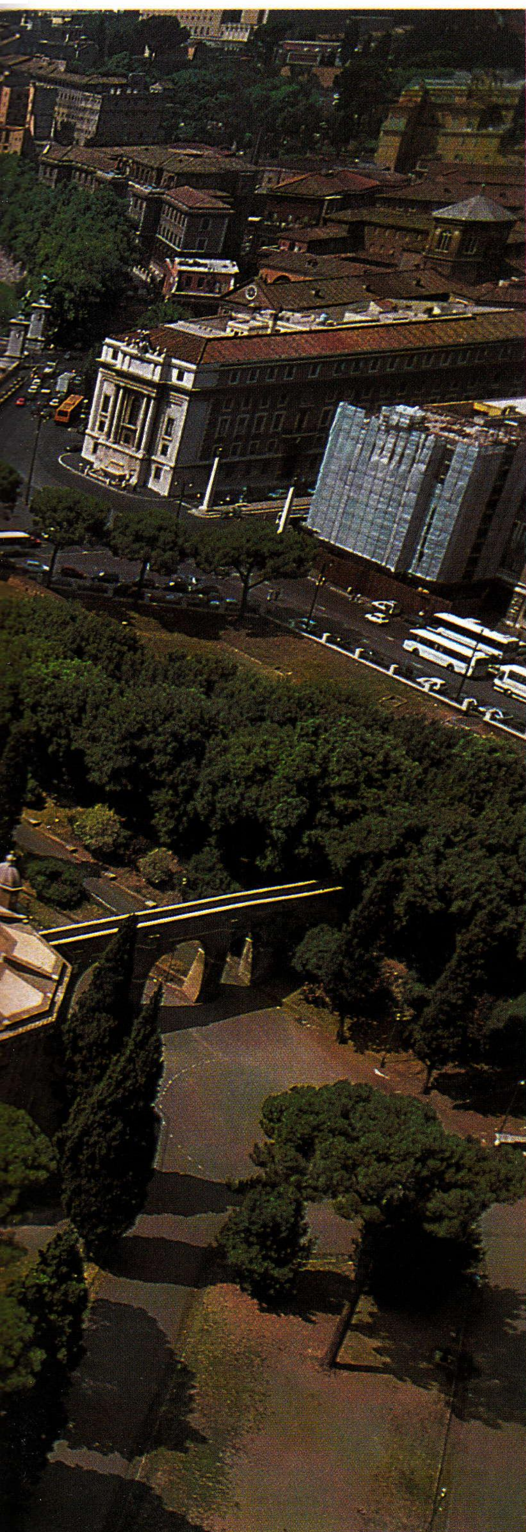
104. fent A Ponte Sant'Angelo angyalfiguráit Bernini tervezte, de tanítványai készítették el őket. Az angyalok a Passio jelképeit tartják kezükben. A ruhát és kockákat tartó figura (balra) Pietro Paolo Naldini, a keresztet felmutató (jobbra) Ercole Ferrata műve.

104-105.
Az Angyalvár elnevezés éles ellentétben áll az épület nehézkes formáival és azzal a szereppel, amit évszázadokon át betöltött. A X. századtól ezt a monumentális építményt a pápai hatalom erődítménynek használta. Rettenetes celláiban Giordano Bruno, Benvenuto Cellini és Cagliostro is raboskodott.

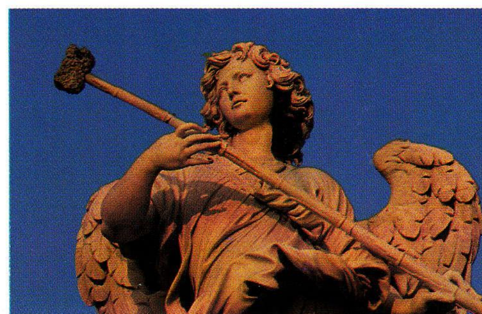
105. A Ponte Sant'Angelo oszlopain álló angyalok Krisztus szenvedéstörténetének további jelképeivel: az angyal a szivaccsal Antonio Giorgetti műve (fent), a töviskoszorút tartó angyalt (középen) Antonio Naldini készítette Bernini egy eredeti szobra után, míg a kereszt szögeit felmutató angyal (lent) Girolamo Lucenti munkája.

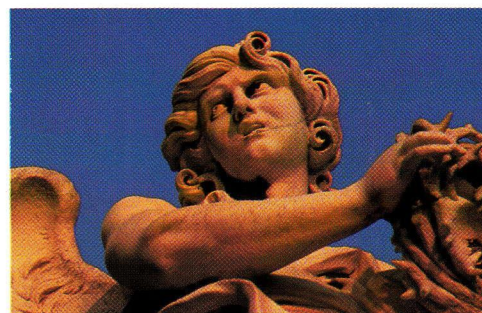

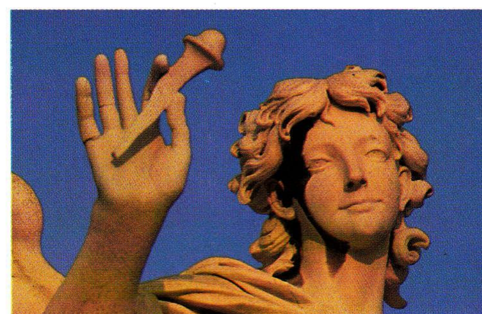
jelenlegi alaprajza később, 337-ben alakult ki I. Gyula pápa idejében. A templomot többször átalakították, szerkezete 1138 és 1148 között, II. Ince pápasága alatt nyerte el mai formáját. Építőanyagának jelentős része a Caracalla-termákból származik.

A kereszténység első templomától a keresztény világvallás jelképéig rövid út vezet: a Tevere partján, a Gianicolo dombja mellett haladva a hatalmas Szent Péter-bazilikához és a kis Vatikán Államhoz érkezünk, amely az 1929-es laterani szerződés értelmében a pápaság birtoka. Ez a kicsiny terület az élet és a művészet olyan sűrítménye, hogy elkábítja az idelátogatót. Nem véletlenül állnak itt hosszú sorok, hogy felkeressék a bazilikát, felmenjenek a kupolába, belépjenek a Vatikáni Múzeumok labirintusába és megcsodálják a Sixtus-kápolnát.

A kis állam névjegye a „világ legszebb tere" (Stendhal), a Gian Lorenzo Bernini által tervezett Szent Péter tér. Bernini a teret ellipszis alakúra építette, amelynek tengelyei 240, illetve 190 m hosszszúak. A teret ív alakban körülölelő hatalmas oszlopcsarnok (kolonnád) elképzelt sugarai a nagytengelyen lévő két középpontban fut össze. Négy sorban 284 darab 20 m magas dór oszlop alkot benne 3 folyosót. Az oszlopsor hatalmas párkányzatot tart, rajtuk 140 szenteket ábrázoló szobor emelkedik, valamint VII. Sándor címere, aki rendeletet adott a hatalmas mű elkészítésére. A tér középpontjában a vatikáni obeliszk áll, amelyet négy bronz oroszlán tart. Az obeliszk Heliopoliszból származik, először az alexandriai Forum Iuliumot díszítette, majd i. sz. 37-ben Caligula hozatta Rómába, hogy a később Nero nevét viselő circus ékessége legyen, így az egész középkor alatt a bazilika mellett állt, míg V. Sixtus pápa meg nem bízta Domenico Fontanát, hogy hozassa a tér

közepére. (Nem volt könnyű feladat.) Helyén maradt azután is, hogy Bernini átalakította a teret. A középkorban azt hitték, hogy a tetején álló bronz gömbben Caesar hamvai vannak; a gömb átkerült a Capitoliumi Múzeumba, a 41 méteres magasban pedig a Kereszt egy darabját őrzik. A tér tökéletessége méltó nyitánya a mögötte kibontakozó kupolának és impozáns bazilikának.

Az első bazilikát 320-ban emelték azon a helyen, ahol a hagyomány szerint az apostolfejedelem mártírhalált szenvedett. Itt van ugyanis a föld alatt az a nek-

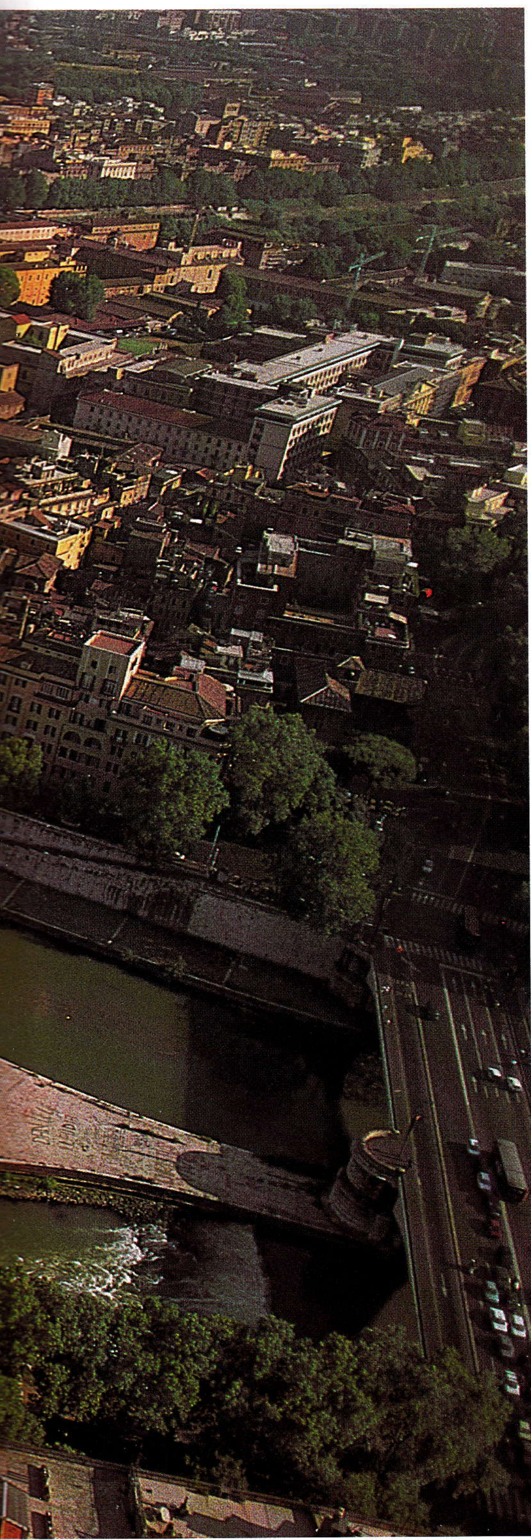

106. balra fent Amikor Hadrianus megépíttette a mauzóleumához vezető hidat, (i. sz. 133–134) Pons Aeliusnak nevezte el. Amikor a mauzóleum pápai lakhellyé és erődítménnyé lett, természetesen a híd funkciója is megváltozott, s az új hatalom szellemiségének megfelelő új arculat kialakítását igényelte. Gian Lorenzo Bernini tervei szerint és irányításával így született a római barokk művészet szuggesztív példája, a szenvedéstörténetet jelképező tíz angyalfigurával.

106. jobbra fent A Lungotevere Vaticanót a Ponte Vittorio Emanuele zárja le. Ha átmegyünk rajta, a Corso Vittorio Emanuelén, a város egyik legforgalmasabb útvonalán találjuk magunkat. A hidat az egyesült Olasz Királyság létrejöttének ötvenedik évfordulóján avatták fel ünnepélyesen. A háromnyílású hidat négy, travertinből faragott szoborcsoport díszíti.

106-107. Történelme során az Isola Tiberina több nevet is viselt: volt Isola dei Due Ponti, Licaonia és Isola di San Bartolomeo. De bárminek hívták, a Tevere kanyarulata által alkotott kis földdarab mindig is a város egyik legszuggesztívebb szöglete maradt. Meghatározó szerepe volt a környező halmok településeinek kialakulásában, mivel természetes gázlót képezett a folyón.

107. fent A Pons Aemiliusból napjainkra nem maradt fenn több, mint a folyó medrében szilárdan álló egyetlen ív. A híd többi részét a Tevere nagy sebességgel rohanó vize és az ember rombolta le. Mai neve Ponte Rotto, Törött híd. A Tevere sodrása ezen a helyen olyan erős és örvénylő, hogy a régi átkelőhely rekonstrukciójára tett valamennyi kísérlet meghiúsult a híd stabilitását előbb vagy utóbb kikezdő áradat miatt. Magának Michelangelónak sem sikerült a feladattal megbirkóznia.

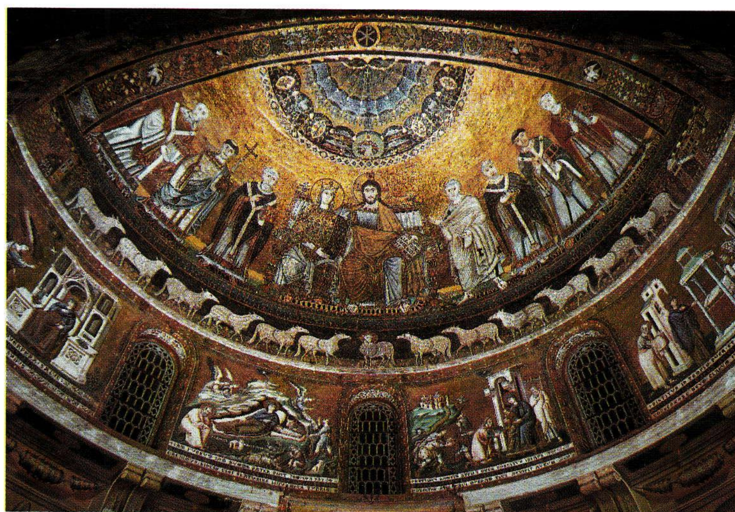
ropolisz, ahová egykor az „elátkozottakat" temették, köztük, úgy tartják, ama Simont, akire a Megváltó rábízta a mennyek országának kulcsait. Péter hamvai fölött először egy kis aedicula, szentély emelkedett; az első templomot I. Szent Szilveszter pápa szentelte fel 326-ban. Az első bazilika, méreteit tekintve, a maival azonos nagyságú alapterületen helyezkedett el, öt hajóját oszlopsorok választották el egymástól, előtte tekintélyes, íves előcsarnok állt, benne középen a kézöblítő edénnyel (kantharosz). A századok során a bazilikát mozaikokkal, freskókkal és egyéb műalkotásokkal ékesítették. Ezer évig állt, de a XV. században már igen rossz állapotba került. 1452-ben V. Miklós pápa, Leon Battista Alberti tanácsára úgy határozott, hogy újjáépíti és kibővíti az apszist, rá is bízta a tervezést és kivitelezést Bernardo Rossellinóra. Mivel azonban a pápa 1455-ben meghalt, a munkák félbemaradtak, csak II. Pál idején végeztek kisebb javításokat. Az átépítés II. Gyula pápára maradt, aki mauzóleumát is itt kívánta felállíttatni. A munkálatokat Bramantéra bízta, aki tekintet nélkül a épület művészi és vallási értékeire az ősi bazilikának több mint felét lebontotta, ezzel a „romboló mester" nevet érdemelte ki. Bramante és a pápa görög kereszt alaprajzot képzelt el, de mindkettejük halálával a terv megváltozott: Raffaello, Fra Giocondo és Giuliano da Sangallo már latin keresztet tervezett. Baldassarre Peruzzi ismét a görög,

107. középen A Ponte Milvio hosszú történetre tekinthet vissza. Valószínűleg az i. e. III. sz. közepén épült meg az első fahíd, amelyet Marcus Aemilius Scaurus censor bontatott le, hogy helyén kőhidat építtessen. A hidat többször átalakították, és az eredeti római konstrukcióból igen kevés maradt meg. Az utolsó jelentős változtatás 1805-ben történt, és Giuseppe Valadier nevéhez fűződik. Ötven évvel később azonban a garibaldisták felrobbantották egy részét, hogy a franciák előnyomulását megakadályozzák. Francesco Azzurri állította helyre a XIX. sz. második felében.

108. fent A Santa Maria in Trastevere apszisának mozaikja a templomot felújító II. Ince pápasága (1130–43) idején és részben halála után készült. Ez volt az első olyan ábrázolás, amelyen a trónoló Krisztust anyja mellett ülve ábrázolták. Kétoldalt szentek állnak, baloldalt a templom modelljét tartó alak maga II. Ince.

108-109. A Santa Maria in Trastevere-bazilika az azonos nevű téren áll, amelyet Carlo Fontana (XVII. sz.) nyolcszögű kútja díszít. A hagyomány szerint a templomot Szent Callixtus pápa alapította azon a helyen, ahol i. e. 38-ban a legenda szerint „csodálatos olajforrás tört fel". Bazilikává I. Gyula pápa (337–41) alakíttatta. A templom jelenlegi formája, mint említettük, II. Ince idejében alakult ki, 1138 és 48 között. Az építőanyag a Caracalla-termákból származott.

109. fent
A Trastevere mindig is Róma leghitelesebb népi negyedének számított. Az itteni trattoriák nem véletlenül híresek hagyományos, kitűnő ételeikről és megfizethető áraikról.

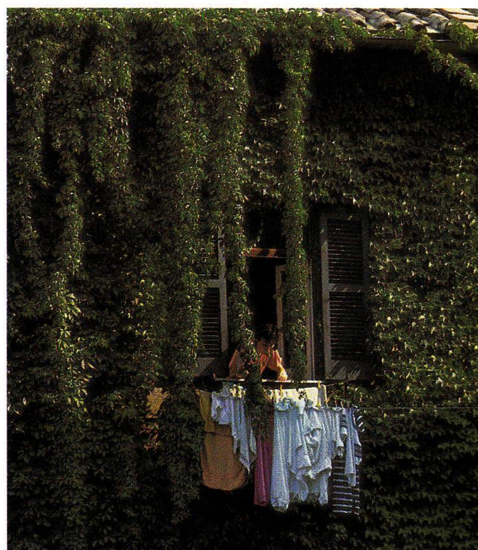
109. középen
Kanyargós, keskeny, kockaköves utcáival, középkori, de legalábbis régi házaival, a kiteregetett ruhákkal és lepedőkkel a Trastevere kisvárosi hangulatot idéz, holott a nemzetközi turizmus által legsűrűbben látogatott római városrészek közé tartozik.

109. lent Műemlékein, öreg házain kívül még egy kincse van a Trasteverének: az itt lakó emberek. Azt mondják, itt élnek a legrómaibb rómaiak, akiknél mindig készen áll a szó, a találó, szellemes, harapós válasz. A „proletárnegyednek" is tartott Trastevere vonzereje a párizsi Saint-Germainéhoz vagy az athéni Plakáéhoz hasonlítható.

aztán Antonio Sangallo újra a latin keresztet képzelte el. A görög kereszt eszméje utoljára Michelangelóval tért vissza, aki kisebb alapterületű, de magasbatörő bazilikát képzelt el teljesen új kupolával. Halála után (1564) Vignola, Pietro Ligorio, a kupolára nézve pedig Giacomo Della Porta és Domenico Fontana az ő tervei szerint folytatták a munkát. V. Pál pápa azonban visszatért a latin kereszt gondolatához, részben liturgikus megfontolások alapján, részben azért, hogy a régi bazilika teljes alapterületét beépítsék. Ennek megfelelően Carlo Maderno három-három oldalkápolnát alakított ki, a templom hajóját pedig a jelenlegi homlokzat vonaláig meghosszabbította. A munkálatok 1614-ben fejeződtek be, jóllehet, a homlokzaton elhelyezett felírás az 1612-es évet jelöli meg. Az új bazilikát VIII. Orbán pápa szentelte fel 1626. november 18-án, az ősi bazilika felszentelésének 1300-adik évfordulóján.

A bazilika méretei elképesztőek: 22 067 m² alapterület, hossza 186 m (a falvastagságot beleszámítva 194), a homlokzat szélessége 114,69 m, magassága 45,4 m. A kupola átmérője 42,4 m, magassága a rajta elhelyezett kereszt csúcsáig 136,5 m. A kereszténység, sőt akkorra már hangsúlyozottan a római egyház hatalmas, jelképes építménye elkészült tehát, megtestesítve az egyház fejének a föld minden uralkodója feletti szakrális hatalmát, amely előtt a koronás főknek is meg kell hajolniuk. Nem hiába vésték a téren

110. balra fent
A kép a Szent Péter téren gyülekezők tömegét mutatja, akik vasárnaponként a pápai Angelusra várnak. A tér közepén emelkedő obeliszket Caligula hozatta i. sz. 37-ben Egyiptomból, hogy Nero circusát ékesítse vele. Ott szenvedett mártírhalált Szent Péter.

110. jobbra fent
A legfontosabb vallási szertartások színhelye a Szent Péter-bazilika vagy az előtte elterülő, elliptikus tér, amelynek nagytengelye 240, kistengelye 190 m.

110-111. Íme a világ leghíresebb képeslapja: a Szent Péter-bazilika Bernini oszlopcsarnokával és Michelangelo kupolájával.

111. fent A svájci gárda már 500 éve alkotja a Vatikánváros fegyveres testületét. A jelentkezés feltételei: 19 és 30 év közti életkor, nőtlen családi állapot, borotvált arc. És persze svájcinak kell lenni. A százfős testőrség egy ezredes parancsnoksága alatt áll. Feladatuk a pápa védelmezése, ha kell, fegyverrel.

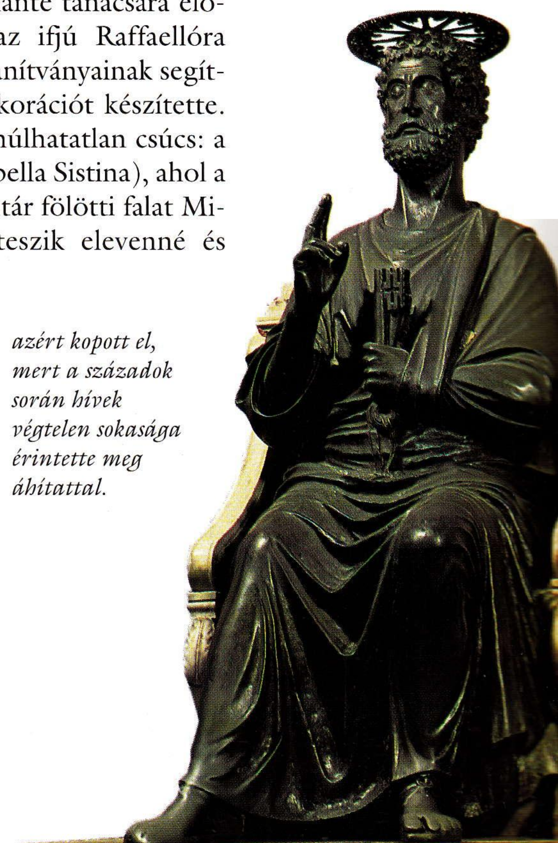

elhelyezett kőtáblára: „Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat". A mindenek fölé emelkedő nagyság eszméjét különös erővel érzékeljük, ha felmegyünk a kupolára, szűk folyosókon és kanyargós lépcsőkön: a lanterna kőerkélyéről nézve, ahol 19 személy fér el, mintha egész Róma a lábunk előtt heverne.

A bazilika belsejében a térélményen kívül a számtalan műalkotás ejti ámulatba a látogatót. Szent Péter bronz szobrát Arnolfo di Cambiónak (XIII. sz.) tulajdonítják, de lehet, hogy még régebbi. A művészek listája Cavallinitól és Giottótól Filaretén, Berninin, Poussinen, Canován keresztül Luciano Mingazziig és Giacomo Manzùig terjed (és ez csak töredék). Michelangelo ragyogó márvány *Pietà*ját egy bálványromboló őrült támadta meg kalapáccsal, de helyrehozták. Bernini óriás bronz- és aranybaldachinja 29 m magasságban emelkedik Szent Péter sírja és a pápai oltár fölé.

A pápai állam műkincseit azonban nem csak a Szent Péter-, nem is csak a lateráni Szent János-bazilikában őrzik. A Vatikáni Múzeumban a műkincsek hihetetlen sokasága látható. Újjáélednek a Forum és a császári Róma kincsei, amelyeket nem emésztett el az idő, az emberi gondatlanság és az évszázadokig tartó kíméletlen rombolás, amely mindent meg akart semmisíteni, ami az akkori meggyőződés szerint nem fért össze a kereszténységgel. A későbbi századok pápái igazi mecénások lettek, akik nemcsak az ókor kincseit gyűjtötték, hanem koruk művészeit is csodálatos műalkotások megteremtésére buzdították, s olykor saját grandiózus elképzeléseik is méltóak voltak a művészet rangjára. A Vatikáni Múzeum IV. Sixtus, VIII. Ince és II. Gyula egykori palotáit foglalja el, de az idők során a múzeum egyre terjeszkedett. A remekművek végeláthatatlan sokasága közül rögtön emeljük ki először Raffaello Stanzáit. Az V. Miklós által lakott, XV. századi művészek által díszített lakosztályok további ékesítését II. Gyula pápa Bramante tanácsára először próbaképpen az ifjú Raffaellóra bízta, aki – később tanítványainak segítségével – a teljes dekorációt készítette. És itt a másik, felülmúlhatatlan csúcs: a Sixtus-kápolna (Cappella Sistina), ahol a mennyezetet és az oltár fölötti falat Michelangelo freskói teszik elevenné és halhatatlanná.

111. lent A trónon ülő Szent Péter nagy valószínűséggel Arnolfo di Cambio (kb. 1245–1302) műve. Hosszú időn keresztül V. századinak hitték, az újabb kutatásoknak azonban sikerült pontosan kideríteniük a keletkezés idejét és a szerző személyét. A szobor jobb lábfeje azért kopott el, mert a századok során hívek végtelen sokasága érintette meg áhítattal.

112. balra fent
A képen a pápaság jelképei láthatók a vatikáni kertekben elhelyezett kőlapon.

112. jobbra fent
A felvétel a Szent Péter teret és a Via della Conciliazionét mutatja a bazilika kupolájának magasából.
A széles utat 1936 és 1950 között építették annak árán, hogy lerombolták két történelmi negyedet,

Itt gyűlnek össze a bíborosok pápaválasztáskor, itt celebrálják a legfontosabb szertartásokat. A kápolnát Giovannino de' Dolci építette IV. Sixtus megrendelésére (1475–81), teljes falfelületét (hossza 40 m, szélessége 13 m, magassága 21 m) freskók borítják. Az oldalfalak és a hátsó fal freskóin számos művész dolgozott, köztük Luca Signorelli, Botticelli, Perugino, Ghirlandaio. Ezt a névsort csak Michelangelo múlhatta felül.

A kápolnát legjobb reggel meglátogatni, amikor a hat ablakon beáradó természetes fény tökéletesen megvilágítja Michelangelo és a Quattrocento nagy művészei által készített freskókat.

II. Gyula pápa megbízásából Michelangelo négy évig (1508–12) dolgozott a mennyezet freskóin: 800 m^2 felületet kellett dekorálnia. Negyedszázaddal későbbi (1536–42) a nyugati falon lévő *Utolsó ítélet*. Míg a mennyezetnél a festői, szobrászati és építészeti elemek együttes megfestésével ért el a művész eddig ismeretlen perspektivikus és kromatikus hatásokat, addig az *Utolsó ítélet* hallatlan erőt és drámaiságot sugároz, a testek mozgása, kavargása szigorú kompozíciós rendet követ, és világos mondanivalót közvetít. A sokat vitatott restaurálások visszaadták a freskók eredeti fényét, tízéves munka után eddig nem látható színeket és részleteket fedtek fel.

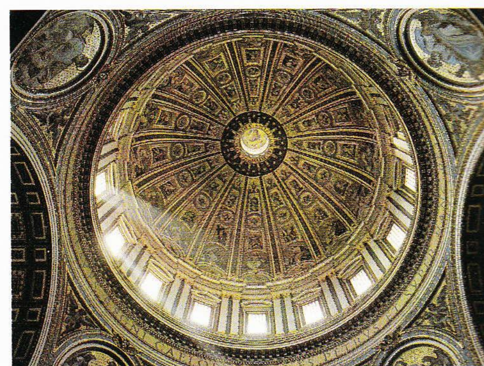
A Vatikáni Múzeumok azonban még sok kilométeres séta során további műkincsek zavarbaejtő gazdagságát kínálják. Egy élet sem elegendő, hogy mindennel értéke szerint megismerkedjünk. A képek, szobrok, büsztök, ékszerek, miseedények, palástok, kódexek, drága bútorok hihetetlen tömege mellett még Egyiptomi Múzeum is van itt. Ha meg csak egyetlen alkalmunk van a látogatás-

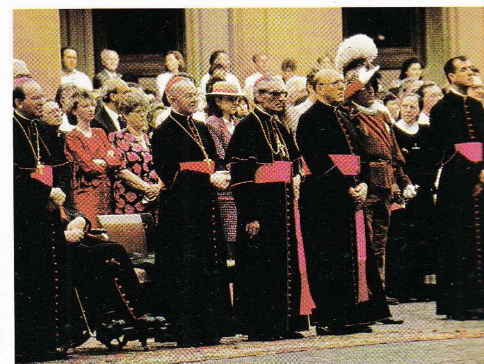
a Sant'Angelót és a Santo Spiritót.

112-113. Ünnepi mise a Szent Péter-bazilikában. Különösen ünnepélyes alkalmakkor, mint pl. a Szentév megnyitása vagy a szentté és boldoggá avatások, a pápa megjelenik a homlokzat középerkélyén.

113. jobbra fent
A Szent Péter kupolája Michelangelo műve, aki haláláig vezette a munkálatokat. A hatalmas építmény 16 gyámpillérrel megtámasztott alapon nyugszik, a pilléreket kettős korinthoszi oszlopok díszítik. A 16 szeletre osztott kupolának kettős fala van. A lanterna alatt elhelyezett körbefutó erkélyre fel lehet jutni: a látogatók számára a külső bejárat a bazilika jobb oldalán van.

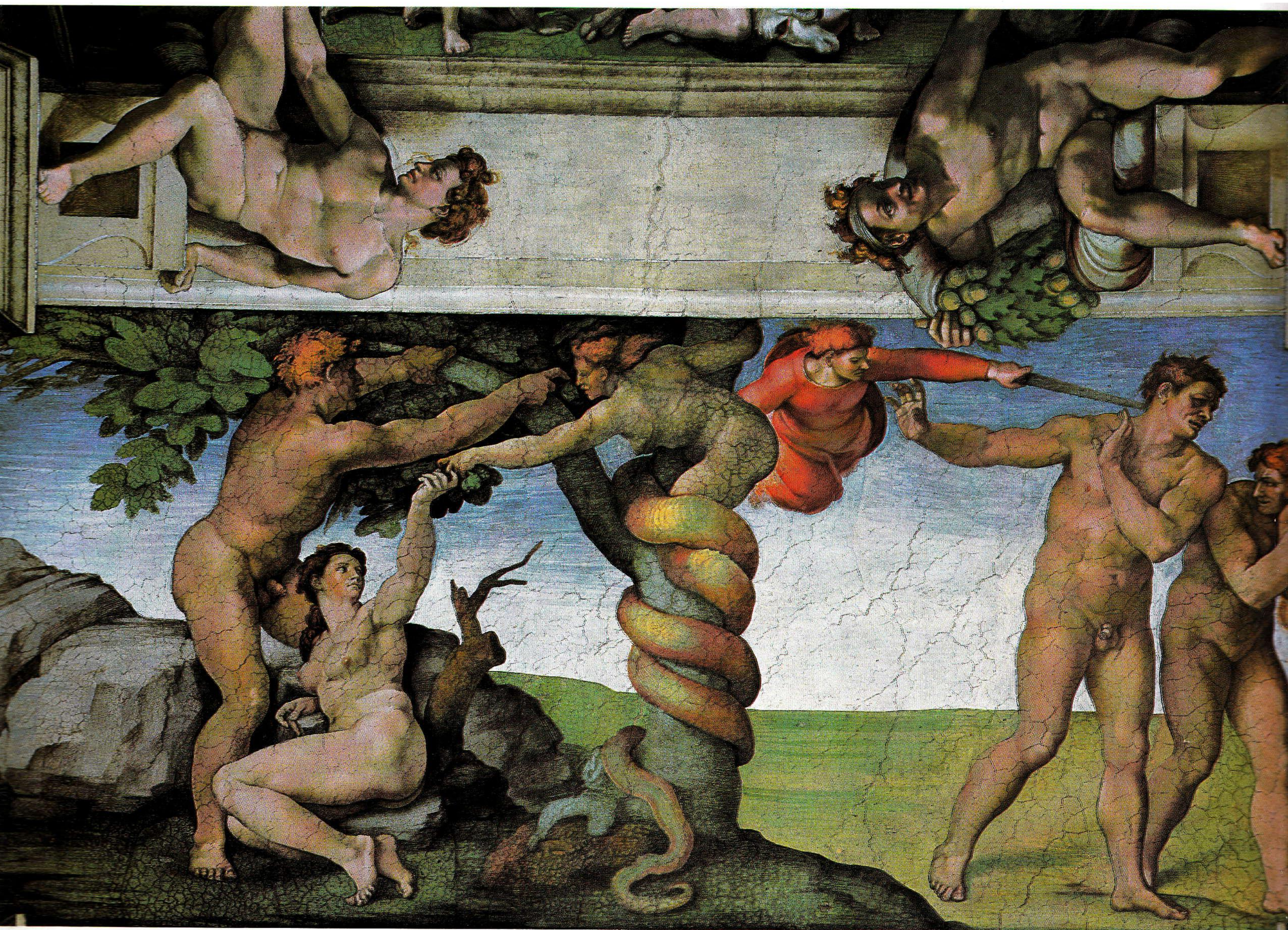
113. jobbra lent
Magas egyházi méltóságok, számos hívőtől és az elmaradhatatlan, festői öltözékű svájci gárdistáktól kísérve, vallási szertartáson vesznek részt.

114. Ádám teremtése
Michelangelo egyik legbíresebb freskója. Annak a sorozatnak a része, amely a Sixtusi kápolna mennyezetét ékesíti. A művész négy évi megfeszített munkával készítette a sorozatot.

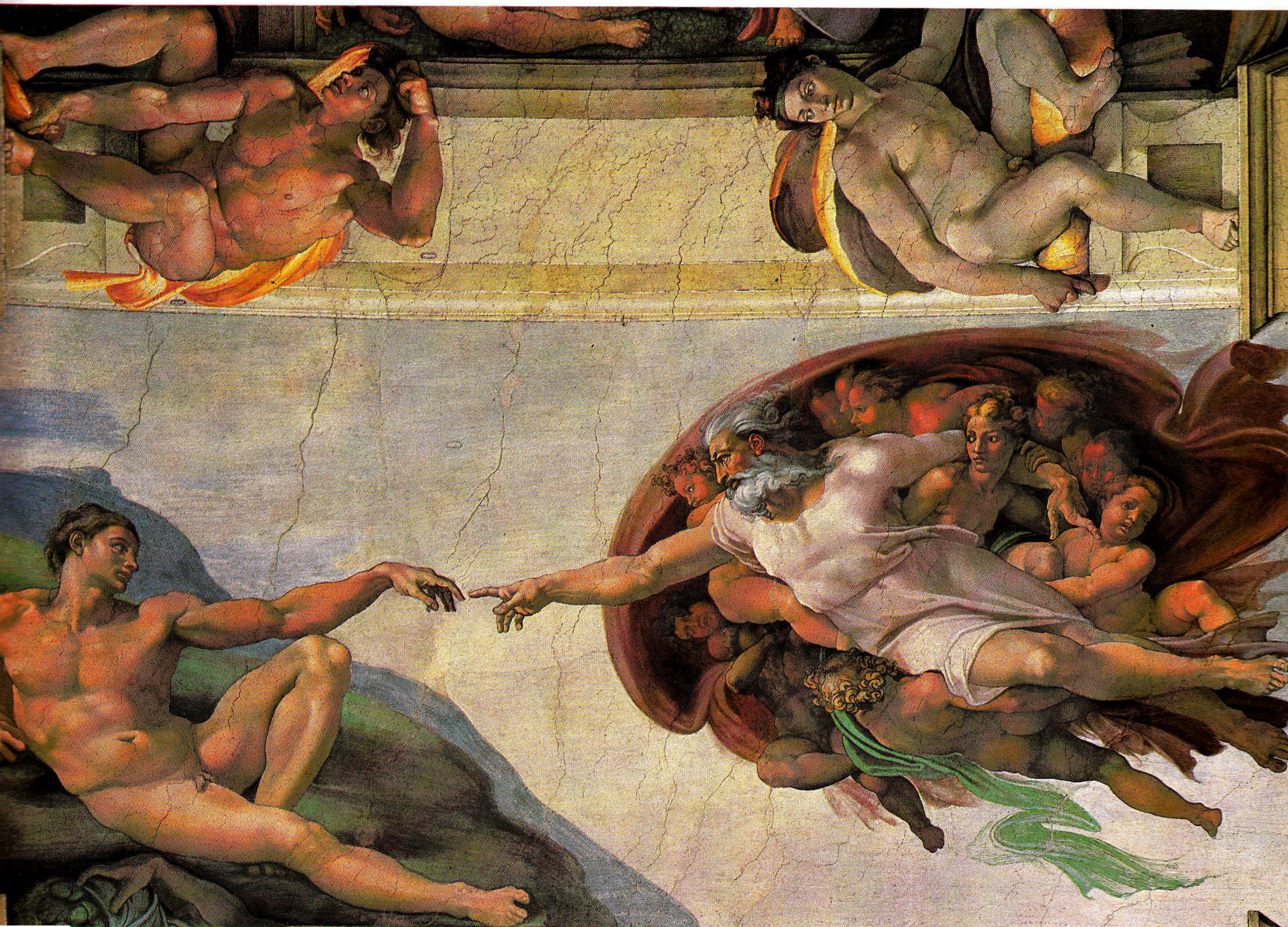
ra, nem is szabad mindent megnézni. Folyosók, termek végeláthatatlan kilométerei után a művészet legkitartóbb rajongója is elkábul, nem véletlenül van itt három elsősegélyhely és egy pihenő-étkezőhely. Hogy megkönnyítsék a látogató dolgát, négy különböző útvonalat rajzoltak fel eltérő színekkel (a programok: A: violaszín, másfél óra, B: beige, három óra, C: zöld, három és fél óra, D: sárga, öt óra). Mind a négy programhoz a belépés azonos, rendkívül impozáns helyről történik. A Balcone Circolare hatalmas, dekoratív, csigavonalban

enyhén emelkedő körlépcső, amely a jegypénztárakhoz vezet. Megemlítendő, hogy nyáron a Cortile delle Corazzén át juthatunk be. Itt áll a Colonna Antonina, Antoninus Pius i. sz. 161-ben emelt diadaloszlopa.

A Museo Pio-Clementino kincsei közt van a márvány *Apoxümenosz*, Lüszipposz eredeti bronzszobrának másolata: az atléta, aki a mérkőzés után az olajat, homokot tisztítja le magáról; Agészandrosz *Laokoón-csoport*ja; és a Leokharésznek tulajdonított *Belvederei Apollón*.

119. A Bűnbeesés, *valamint* Ádám és Éva kiűzetése a paradicsomból *c. freskók a boltozatról.*

115-118. A Sixtus-kápolna dongaboltíves mennyezetén Michelangelo az emberiség történetét festette meg Krisztus eljöveteléig. A művészi program ily módon kapcsolódik az oldalfalak freskóinak tematikájához, amely Krisztus életének történetét örökíti meg. A boltozaton ábrázolt egy-egy eseményt a művész monumentális festett építészeti szerkezet keretébe foglalta, ily módon látszólag megemelve a boltozatot.

120-121. A Kulcsok átadása *Perugino műve, a Sixtus-kápolna oldalain elhelyezett freskósorozat része. A falképek Mózes és Krisztus életének eseményeit örökítik meg. A sorozat alkotói közt ott volt Botticelli, Domenico Ghirlandaio és Cosimo Rosselli is.*

ZACHERIAS
ELEAZAR
MATHAN
DELPHICA

IMENSV SALAMO
TEMPLVM TV
HOCQVARTE
SACRASTI

SIX TE OPIBVS
DISPAR
RELIGIONE
PRIOR

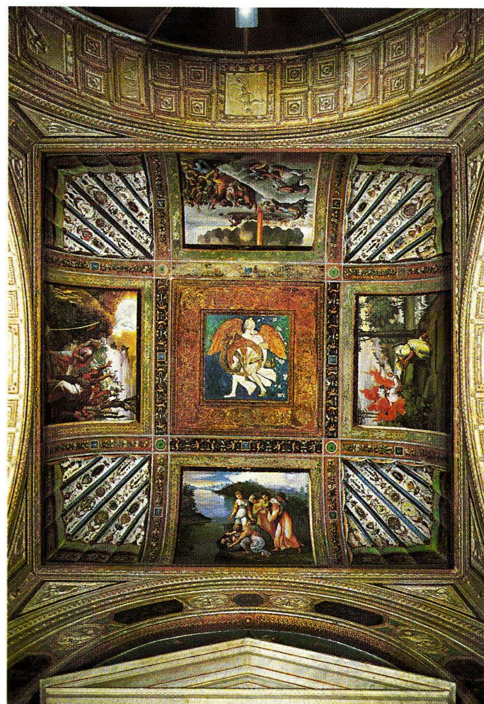
122. balra A Stanzák boltozatainak freskóit Raffaello tanítványai festették. Raffaello megbízója II. Gyula pápa volt, de az ötlet, hogy a pápai lakosztály termeit freskókkal díszítsék, V. Miklós pápától származik. Ő volt az, aki ezeket a helyiségeket választotta lakóhelyül.

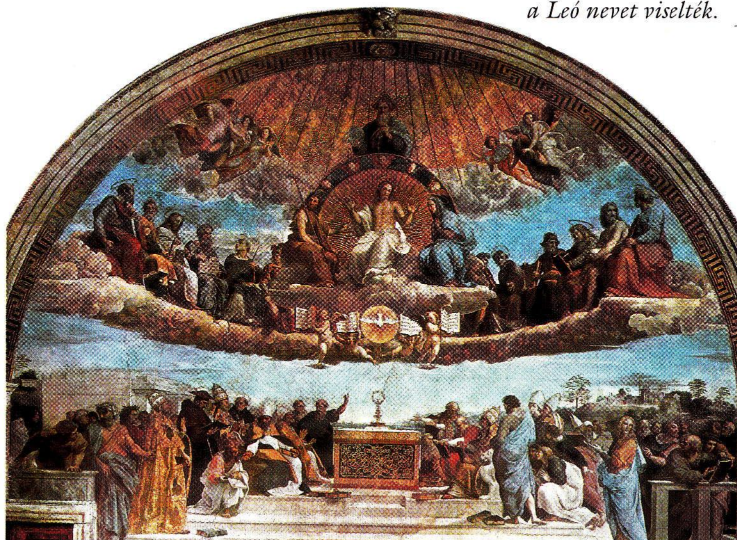
122. jobbra fent A Disputa *néven ismert freskó, amely a Stanza della Segnaturában található, Raffaello művészetének egyik csúcsa. Ennek a helyiségnek a freskóit csaknem teljes egészében Raffaello festette 1509 és 1511 között. A reneszánsz klasszicizmus legtisztább megnyilvánulásait láthatjuk itt.*

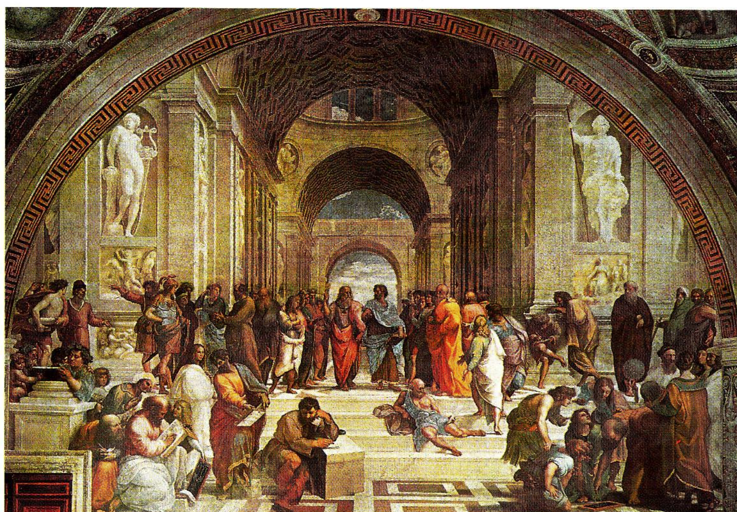
123. balra fent A Sala dell'Incendio freskói már X. Leó pápasága idején készültek. A képen Az ostiai csata *és a* Borgo égése *látható. Ezeknek csak terveit és vázlatait készítette Raffaello, megfestésüket tanítványaira bízta. A terem tematikája azoknak a pápáknak tetteit örökítik meg, akik a Leó nevet viselték.*

A Borgo égését IV. Leó állította meg, pusztán a kereszt jelével.

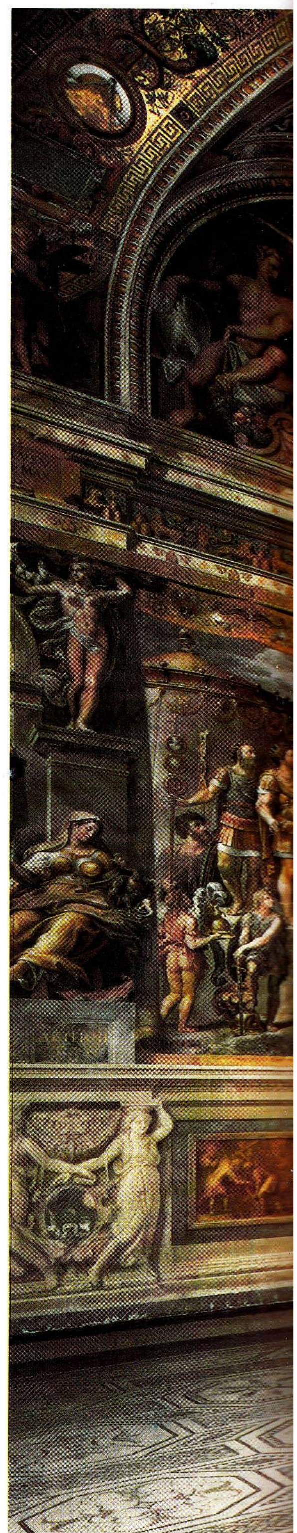
123. jobbra fent A freskó Héliodórosz kiűzését örökíti meg a templomból. A terem erről a freskóról nyerte nevét: Stanza di Eliodoro. Raffaello 1512–14 között dolgozott rajta tanítványaival, Giulio Romanóval és Giovanni da Udinéval.

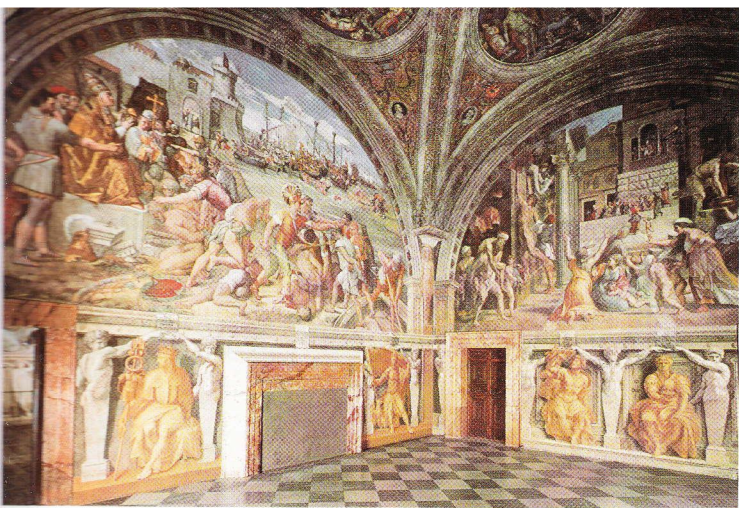

122. középen jobbra Az Athéni iskola *szintén a Stanza della Segnaturában található. A filozófia, természettudomány és művészet halhatatlanjai találkoznak a csodálatos perspektívájú festett építmény boltozata alatt, amely Maxentius bazilikáját idézi.*

122. jobbra lent A loggiát díszítő Az állatok teremtése *1515–18 között készült. A Bramante által elkezdett művet Raffaello és tanítványai: Giovanni de Udine, Giulio Romano, Poilidoro da Caravaggio és Perin del Vaga fejezték be. Az árkádos folyosó 13 félkörívvel zárt falrészét töltik ki a freskók.*

122-123. A Constantinus-termet is Raffaello freskói díszítik. Az urbinói festőművész 1509 és 1517 között dolgozott rajta. II. Gyula pápa, amikor tudomást szerzett a fiatal festő rendkívüli tehetségéről, elbocsátotta a művészeket, akikkel előzőleg szerződést kötött (Perugino, Sodoma, Peruzzi, Lotto, Bramantino), és a munka egészével Raffaellót bízta meg. A Constantinus-terem falfestményeit a mester rajzai után Giulio Romano, Raffellino és Giovan Francesco Penni fejezte be.

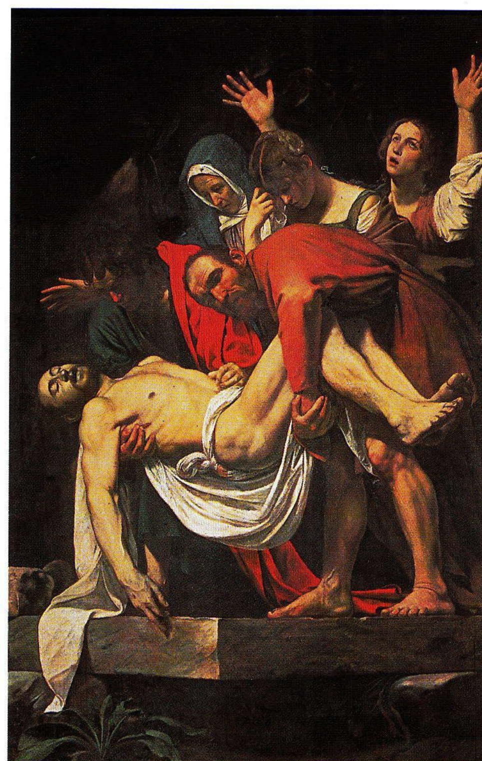
124. balra A Museo Pio-Clementinóban, a Bramante által tervezett Cortile del Belvederében alakította ki Simonetti a nyolcszögű porticust, amelynek sarkaiban állnak az egyes műalkotások: egyikük a híres Belvederei Apollón. *A gyönyörű szobor egy Leokharésznek tulajdonított görög bronz eredeti másolata. Az i. e. IV. századi alkotást a XV. sz. végén találták meg a San Pietro in Vincoli közelében. Az isten valószínűleg íjat tartott az egyik kezében, a másikban pedig lepelbe takart olajágat, gyógyító erejének jelképét.*

124. jobbra fent Caravaggio Sírbatétel *e 2x3 méteres vászonra festett olajkép. A Vatikáni Képtár egyik legszebb darabja. A nagybecsű képgyűjteményt (Raffaello, Perugino, Crivelli, Leonardo, Tiziano stb. művei) 1816-ban avatta fel VI. Pius, miután Antonio Canovának sikerült visszaszereznie és Rómába hoznia azt a 77 képet, amelyek a tolentinói egyezmény következtében francia kézre kerültek.*

124. jobbra lent A Folignói Madonna *szintén a Vatikáni Képtár egyik büszkesége. Raffaello 1512–13 közt festette: fogadalmi ajándékként rendelte Sigismondo Conti folignói humanista, II. Gyula magántitkára. A háttérben kirajzolódik az umbriai város látképe. A festmény előzőleg az Aracoeli-templomban, a folignói Sant'Annában, sőt Párizsban is megfordult. 1816-ban került vissza Rómába.*

125. A Museo Pio-Clementinóban őrzött Laokoón-csoport *egy hellenisztikus mű másolata, amelyet görög márványból Ageszandrosz és fiai, Polüdórosz és Athenodórosz faragtak az I. században. A szoborcsoportot a Domus Aureában találták meg 1506-ban.*

A VI. Pius által alapított képtár (mintaszerűen restaurált) csodái közül megemlítjük Giotto művét, a *Stefaneschi-szárnyasoltárt*; Leonardo da Vinci *Szent Jeromosát*; Raffaellótól a *Folignói Madonnát* (fogadalmi ajándékként Sigismondo Conti folignói humanista rendelte), és a *Krisztus színeváltozását*, amelyet a művész halála után Giulio Romano fejezett be; és Caravaggio drámai erejű *Sírbatételét*.

Semmiképpen se felejtsük el megnézni a Vatikáni Könyvtár múzeumi részlege melletti termet: ez a Sala delle Nozze Aldobrandine, amely nevét arról az esküvői előkészületet ábrázoló antik freskóról kapta, amelyet épségben találtak meg 1605-ben Gallienus diadalíve közelében az Esquilinuson.

A művészet diadalának tanúja a sorban állók tömege, amely a Vatikán bástyafalai mentén, elkerített helyen türelmesen várakozik, hogy beléphessen az emberi szem és értelem e paradicsomába. Az ősi Egyiptom és Hellász, az etruszk, római, korakeresztény, reneszánsz, modern művészet: az emberi kéz és szellem útjának állomásai mind megtalálhatók a múzeum termeinek végtelen sorában, minden apró részletükben. Ezredéves út: pedig csak egy barázdából született, amelyet 32 700 évvel ezelőtt vontak meg a Palatinuson.

Ha a kereszténység erejét és hatalmát ma leginkább a Szent Péter-bazilika fejezi is ki, a pápaság eredeti székhelye és első főtemploma a San Giovanni in Laterano volt, és szakrális jelentését ma is őrzi amellett, hogy ez Róma városának katedrálisa. A pápai székhely Avignonba költöztetéséig (1309) mellette emelkedett a pápai palota (Patriarchio), amelyből csak a pápai magánkápolna (Sancta Sanctorum) maradt meg, mikor az épületet romos állapota miatt V. Sixtus lebontatta,

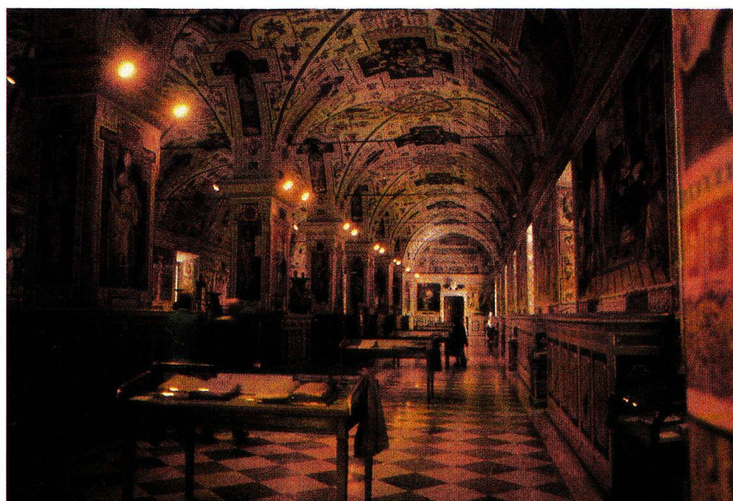

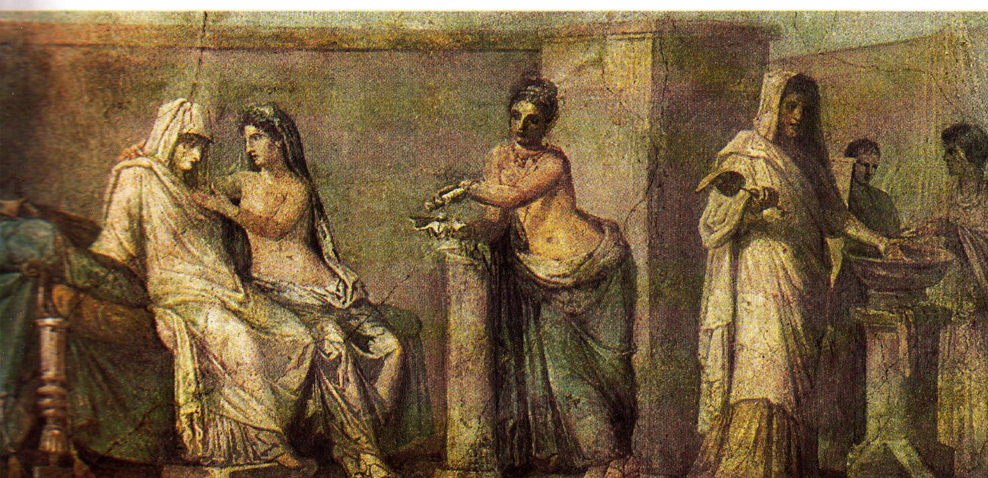
126. fent A légi felvétel azokat a palotákat mutatja, amelyekben a Vatikáni Múzeum gyűjteményeit elhelyezték. A Vatikán független állam, amely 0,44 km^2-en terül el. Ami a Vatikán falain belül található, a kis állam tulajdona még a Lateráni palota, a Cancellaria, a Propaganda Fide épülete, a Bambin Gesù Kórház és Castel Gandolfo. Az állam lakossága mintegy 500 fő, saját pénzt verhet, van rádió- és televízióadója, egy újságja és rendőrsége (vagyis a Svájci Gárda).

126. balra lent A Biblioteca Apostolica Vaticana a Vatikáni Múzeumok részét képezi. IV. Sixtus pápa alapította 1475-ben, és az évszázadok során tovább gyarapították értékes kéziratokkal és nyomtatványokkal. 75 ezer kézzel írott kötetet, 70 ezer levéltári anyagot és kb. 800 ezer nyomtatott kötetet tartalmaz. Mindezek a Galleria di Urbano VIII., a Sixtus-termek, az V. Sixtus-gyűjtemény és a Sixtus-nagyterem polcain, tárlóiban nyertek elhelyezést.

126. jobbra lent A 120 m hosszú Térkép-galéria azokról a freskókról kapta nevét, amelyek falait borítják, és Itália egészének vagy különböző részeinek térképeit ábrázolják. 1580–83 között festette őket Antonio Danti Domonkos-rendi szerzetes.

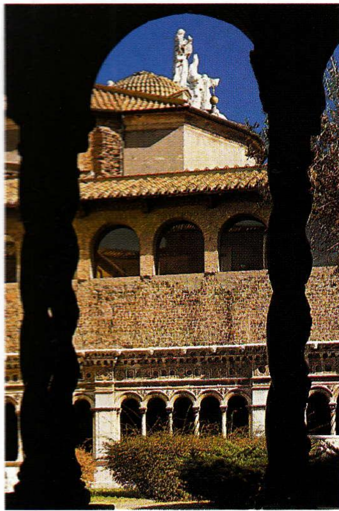

126-127. Giotto műve, a Stefaneschi-szárnyas-oltár, *a Vatikáni Képtárban őrzött legjelentősebb művek egyike. Arról a Jacopo Stefaneschi bíborosról nevezték el, aki a művet a Szent Péter-bazilika főoltárára megrendelte.*

127. lent Az Aldobrandini-menyegző *egy Augustus korabeli freskó, valószínűleg egy ciklus részlete lehetett, amelyet a Vatikáni Könyvtár múzeumi részlege melletti teremben őriznek. Nagy Sándor és Roxana menyegzőjének előkészületeit ábrázolja. 1605-ben találták meg Gallienus diadalívének közelében.*

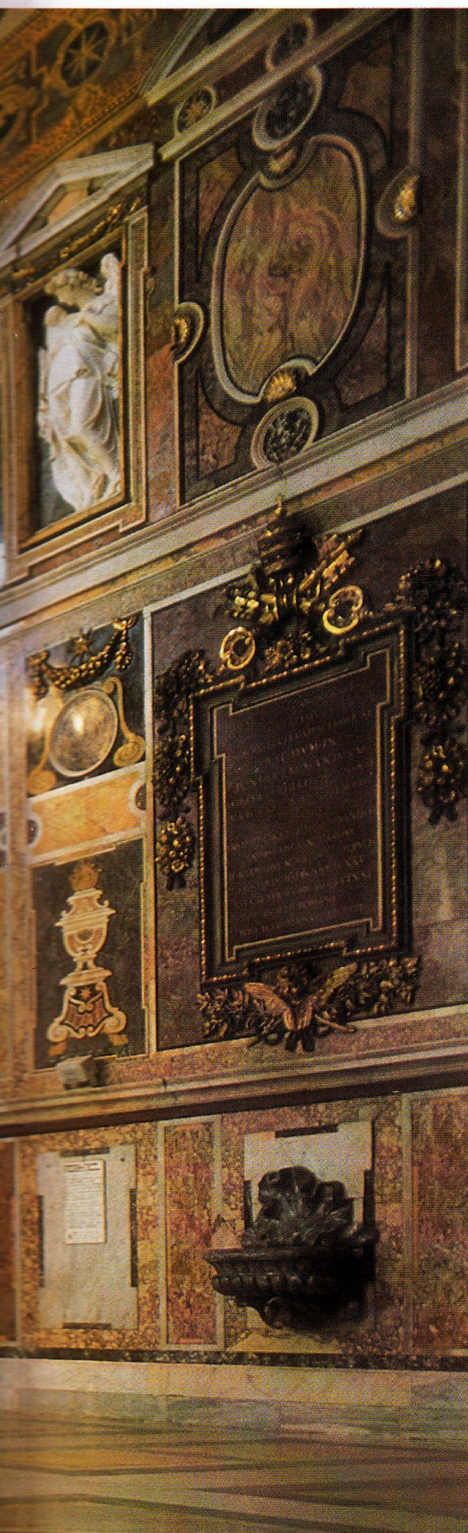
128. fent A Santa Maria Maggiore homlokzatának részlete. A templomot Liberiana vagy Santa Maria ad Nives néven is ismerték: a legenda szerint ugyanis Szent Liberius pápa (352–363) alapította egy csodálatos nyári hóesés színhelyén. Ezzel szemben a Liberiana bizonyosan másutt volt, ezt a bazilikát pedig III. Sixtus (432–440) alapította rögtön azután, hogy az ephészoszi zsinat (431) döntése szerint Máriát megillette az Istenanya cím. A századok során sokszor átalakították, de pl. az apszis diadalívét még V. századi mozaikok borítják.

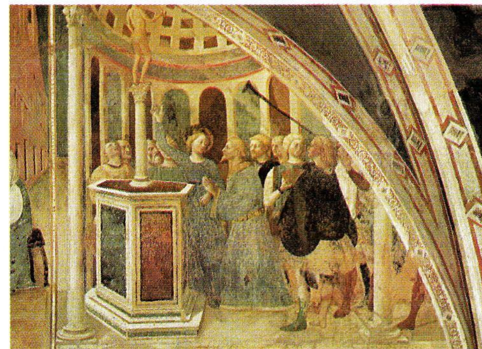

128-129. A képen a San Giovanni in Laterano belseje látható. Ez Róma püspöki temploma. Az ősi bazilikát előbb a Megváltónak, majd Keresztelő Jánosnak és János evangélistának szentelték. A Constantinus kori bazilika 313–318 között kezdett épülni. Alaprajza hasonló volt az egykori Szent Péter-bazilikáéhoz. Azóta számos változtatást, kiegészítést végeztek rajta. V. Sixtus a pápai áldás loggiáját (Loggia delle Benedizioni) építtette. VII. Kelemen (1497–1501) a keresztbajót alakíttatta át, X. Ince (1644–55) idején pedig Borromini változtatott a hajók szerkezetén. Az impozáns, szigorú homlokzatot Alessandro Galilei tervezte a XVIII. században.

129. balra A San Giovanni in Laterano kerengője a középkori cosmata művészet remeke. 1215–32 között építette a két Vassalletto, apa és fia, amint a porticus frízének felirata tanúsítja. Az árkádsor íveit kettős oszlopocskák tartják, szinte mind különböző formájú és díszítésű. A kerengő ma kőtár, falai mentén faragványok, sírkövek, római és korakeresztény kőemlékek sorakoznak, amelyeket az ősi bazilika területén találtak.

és megépíttette Domenico Fontanával a hozzávezető lépcsősort (az ún. Scala Santa). Maga a bazilika szerkezetileg a régi Szent Péter-templomra hasonlít: öthajós, oszlopsorokkal tagolt, csodálatos műalkotásokkal van tele. A mellette emelkedő Palazzo del Laterano szintén Fontana műve (1586). A bazilika jelenlegi homlokzatát 1735-ben alakította ki Alessandro Galilei. A pápává koronázás szertartásának egyes részeit évszázadokon át kötelezően ebben a székesegyházban kellett celebrálni: ez utoljára 1870-ben történt, azután megváltoztatták a szertartásrendet. Ma itt van Róma püspökének (aki persze a pápa) székhelye, és a pápa itt celebrál misét Nagycsütörtökön. A hely légköre egyszerre meghitt és fenséges, szellemében még megfelel a homlokán viselt feliratnak: „Omnium Urbis et Orbis Ecclesiarum Mater et Caput", a város és a földkerekség minden templomának anyja és feje.

129. jobbra fent A San Clemente-bazilika felső szintjének Szent Katalin kápolnáját Masolino da Panicale 1338–40 között készült freskói díszítik. Képünkön az alexandriai Szent Katalin életéből vett jelenetek közül Katalin és a bálványimádó császár látható. A bazilika, amelynek oldalbejárata a Via S. Giovanni in Laterano felől nyílik, maga a történelem. A IV. századi régi bazilika egy II. századi lakóházra épült, amelyben a III. században Mithras-szentélyt rendeztek be. A bazilika 1084-ben a normannok támadása következtében leégett, ennek romjaira emeltette II. Paszkál pápa 1108-tól a ma is látható bazilikát, amelynek külső kialakítása és harangtornya XVIII. századi.

129. jobbra lent A San Clemente első templomának apszisát díszíti ez a gyönyörű mozaik, a Kereszt felmagasztalása. *A XII. sz. elejei művet a római iskola legjobb alkotásai közt tartják számon. A középen lévő kereszt két oldalán a Szűz és János evangélista kis alakja látható.*

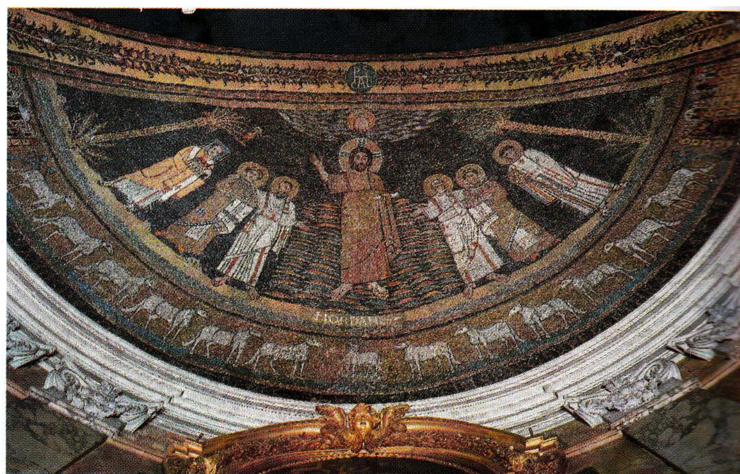
130. balra fent
A San Paolo fuori le Mura Róma második legnagyobb bazilikája a Szent Péter után. A hagyomány szerint Pál apostol sírja fölé építették. I. Szent Szilveszter pápa szentelte fel 324-ben. II. Valentinianus, Theodosius és Arkadiosz restauráltatta. 309-ben Szent Siricius pápa szentelte fel újra, 395-ben lett készen mai méreteiben. 1823 júliusában egy tűzvész csaknem teljesen elpusztította. Az eredeti bazilika rajzai alapján állították helyre, és 1854-ben IX. Pius szentelte fel.

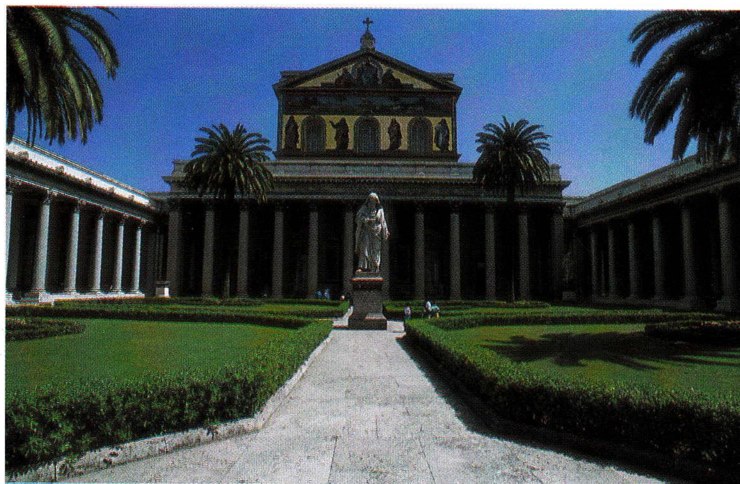
130. balra lent
A képen a Santo Stefano Rotondo belseje látható. Ez a legrégebbi kör alakú keresztény templom Rómában: az V. században épült, a XII. században porticust építettek hozzá, a XV. században pedig eltávolították a templomot körülvevő, külső oszlopsort.

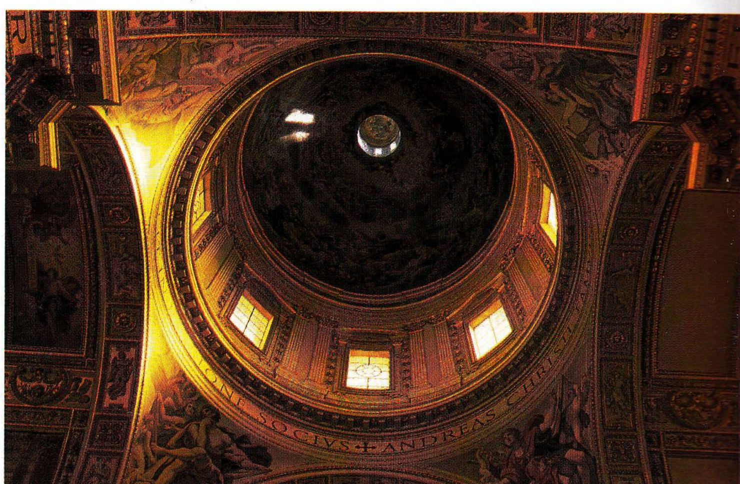
130. jobbra fent
A Szent Praxedis (Santa Prassede) templomának diadalívét ékesítő mozaik az áldásosztó Krisztust ábrázolja, balra áll Szent Pál Praxedist átölelve, és I. Paszkál, aki felajánlja a templomot; jobbra Szent Péter Pudentianát (Praxedis nővérét) átölelve, és Szent Zénó. Praxedis tiszteletéről és kultuszának helyéről V. századi dokumentum szól. Pudens szenátor mártír leányainak templomai egymáshoz közel találhatók. A jelenlegi templom építésének azonban I. Paszkál adott lendületet, mikor a katakombákból idehozatta 2000 vértanú testét.

130. jobbra lent
A Sant'Andrea della Valle kupolája a második legmagasabb Rómában a Szent Péteré után. A kupola és az apszis freskói a római barokk legszebb műalkotásai közé tartoznak. A templomot a XVII. sz. elején építették Carlo Maderno tervei alapján.

131. balra Michelangelo Mózese *a San Pietro in Vincoli templomában. A fenséges, szuggesztív márványalak egyike azoknak a szobroknak, amelyek II. Gyula síremlékét díszítették volna. Michelangelo 1513-ban írta alá a szerződést a mű elkészítésére, de a pápa hirtelen halála miatt a munkálatokat fel kellett függeszteni. Michelangelo 1516-ban újra belefogott, de az elhúzódó megvalósítás, a beváltatlan ígéretek miatti csalódás mélyen megviselte a művészt. A síremlék 1545-ben készült el, az eredeti tervhez képest erősen megváltoztatott és redukált formában.*

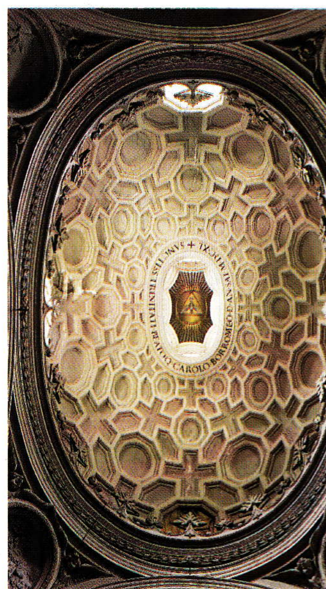

131. jobbra fent
A San Carlo alle Quattro Fontane kupoláját Francesco Borromini tervezte. A kupola díszítése fantasztikus: nyolcszögek, hatszögek és keresztek váltakoznak rajta kazettás kialakításban.

131. jobbra lent Szent Teréz elragadtatásban, *avagy Isten szerelme átdöfi a Szent szívét. Az 1646-ban készült szoborcsoport Gian Lorenzo Bernini egyik remekműve. A Santa Maria della Vittoria-*

templom Cornaro kápolnájának oltárán helyezték el. A Cornaro család tagjainak szobrai is Bernini és tanítványai alkotásai.

NÉVMUTATÓ

A

Achaia 41
Actium *30*
Adorján, I., (Colonna) pápa *42,* 44
Adriai-tenger *30,* 41
Agrippa, Marcus Vipsanius *30,* 33, 34, 39, 76, 88
Agrippina *32,* 34
Alba Longa *20, 21,* 22, *22, 23*
Albanus-hegy 20, *20, 37*
Alberti, Leon Battista 107
Algardi Alessandro 68
Ammannati, Bartolomeo 90
Amphitheatrum Flavium → Colosseum
Anatólia 27
Ancus Marcius 22
Angyalvár *12, 19,* 39, 45, *46, 105*
Anio Vetus 25
Antoninus-oszlop 40
Antonioni, Michelangelo 54
Apollodórosz, Damaszkuszi 58, *58*
Aqua Antoniana *73*
Aqua Marcia 29
Aqua Tepula 29
Aqua Virgo 88
Ara Casali *21*
Ara Pacia Augustae *19*
Ara Pacis (Béke oltára) 87, *88*
Area Sacra dell'Argentina *102*
Arkadiosz 43
Armellini *50*
Armenia 39, 40
Assiria 39
Augustus (Octavianus) császár *8, 28, 32,* 33, 57, 76, *76,* 87, *88,* 99, *103, 127*
Augustus fóruma 58, *58*
Augustus-mauzóleum *12,* 45, *102*
Aurelianus császár *36, 72*
Auszólosz király *102*
Aventinus 23, 24, 25, 95
Avignon 124
Azzurri, Francesco *107*

B

Barcaccia szökőkút 10, 80, *87*
Bartolo, Taddeo di *36*
Basilica Fulvia-Emilia *53, 77*
Basilica Sempronia *77*
Basilica Ulpia 58, *58*
Benedek, XIV., pápa 69
Benso, Camillo *50*
Bernini, Gian Lorenzo *10, 48,* 68, 78, *78, 85,* 90, *90, 96, 97, 98,* 105, *107, 111, 131*
Bernini, Pietro 80, *80, 87,* 92, *92*
Bizánc 41, 42
Boncompagni-Ludovisi család 47
Boncompagni-Ludovisi Francesco *53*
Bonifác, IV., pápa 78, *78*
Bonifác, VIII., pápa *45,* 46, 55
Borghese család 47, *97*
Borghese, Paolina *2*
Borgo Sant'Angelo *43*
Borromini, Francesco 80, 90, *130*
Botticelli, Sandro 112, *119*
Bracci, Pietro *90*
Bramante, Donato 107, 111, *124*
Bruno, Giordano *105*
Brutus, Marcus Junius 30, 33
Brutus-mellszobor *25, 68*

C

Cadorna tábornok *51,* 53
Caecus, Appius Claudius *37,* 69, *70*
Caelius Vibenna 94, 95
Caesar, Caius Octavius *32*
Caesar, Galerius 41
Caesar, Julius 12, *27,* 29, 30, *30, 32,* 57, 99, 100
Caffarelli herceg 66
Caius Cestius Epulo piramisa *19, 73*
Caligula császár (Caesar Caius Julius) *33,* 34, 35, 75, 105, *111*
Callixtus, I., (Szent) pápa 102, *108*
Cambio, Arnolfo di 111, *111*
Campania 69
Campo de' Fiori *82*
Campus Martius → Marsmező
Cannae *26,* 27
Canova, Antonio *2, 48,* 50, 92, *97*
Capitolinus 20
Capitolium (Campidoglio) *8, 19, 25,* 28, *29, 36,* 39, 45, 56, 57, *57,* 58, *58,* 64, *66,* 69, 71, 72, *75,* 94
Capitoliumi Képtár 69
Capitoliumi Múzeumok *23, 31,* 66, 105
Caracalla *38,* 58, 63, *63,* 76, 102
Caracalla-termák *19, 36,* 50, *73,* 95, *100,* 105, *108*
Carafa, Oliviero *98*
Caravaggio 69, 75, *75,* 90, 124, *124*
Ca'Rezzonico *27*
Carinae 28
Carracci, Agostino *94*
Carracci, Annibale 78, 94
Carthago 25, *26,* 27
Casa Rotondo *71*
Cassius 33
Castel Gandolfo *51*
Castel Sant'Angelo 78, 102
Castelli Romani 69
Castor *8,* 23, 57, 64, *77,* 87
Cato, Marcius Porcius *27*
Catullus 75
Cavalier d'Arpino *23*
Cavour 50
Cecília Metella-mauzóleum 69, 71, *71*
Celius 63
Ceres temploma 23
Chiesa del Gesù 76
Chlorus, I., Constantinus *9,* 12, 41
Cicero 12, *31,* 75
Cinecittà 53, 54, *55*
Cines Filmstúdió 54
Circo Massimo *44*
Circus Flaminius 25
Circus Maximus *88,* 95
Cispius 22, 28
Civitas Leonina → Vatikánváros
Claudius, Appinus császár 25, *25, 72*
Claudius-templom 95
Colonna család *44,* 45
Colonna → I. Adorján pápa
Colonna Antonina 119
Colosseum (Amphiteatrum Flavium) *2, 12, 19,* 39, 48, 55, 56, 63, 64, *64,* 76
Commodus, Lucius Aurelius császár *38,* 40, 71
Concordia-templom 25
Constans, (Constantinosz) II., császár *41,* 43
Constantinapolis 42
Constantinus (Nagy) *41,* 42, 43, *48,* 63, 66, *68*
Constantinus diadalíve *62,* 63, *63*
Cordonata 64, 66
Cortile delle Corazze 119
Cortona, Pietro da 90
Curia Iulia *30, 77*
Curia Pompeia 100
Curiatiusok 22, *22,* 68

D

Dacia 39
David, Jacques-Louis *22*
De Sica 10

Della Bitta, Antonio *10*
Della Porta, Giacomo *8, 10, 66, 78, 90, 94,* 109
Della Porta, Tommaso *58*
Diocletianus császár 9, *28, 38,* 40, 53
Diocletianus termái *19,* 88
Dioszkúrok (Castor és Pollux) *8,* 23, 64
Dioszkúrok temploma *62*
Dolci, Giovannino de' 112
Domitianus császár stadionja 39, *64,* 75, 76, 78, *78,* 80, *80*
Domus Augustana 76
Domus Aurea (Nero Aranyháza) *19,* 63, *124*
Domus Flavia 76
Domus Praeconum *76*
Domus Transitoria *76*
Duna-Tisza köze 39

E

Egyiptom 33, *111,* 124
Esquilinus 20, 22, *38*
Este, Ippolíto di' *98*
Etruszk Múzeum 90
Egyiptomi Múzeum 112

F

Fante, John 8
Farnese, Alessandro (III. Pál pápa) 76, *94*
Farnese-palota *94*
Fellini, Federico 10, 54, *54,* 80, 88
Ferrari, Francesco *82*
Ferrata, Ercole *104*
Firenze 46
Flandria *46*
Flavius-dinasztia *34,* 35
Folyamok kútja (Fontana dei Fiumi) *10,* 78, *80*
Fontana, Carlo *88,* 90, *108*
Fontana del Moro 78
Fontana Domenico 94, *98,* 105, 109, 129
Fontana, Girolamo *87*
Fori Imperiali 29, *53*
Fortuna Virilis temploma 96, *102*
Forum Iulium 29, *30,* 105
Forum Romanum 23, 28, 29, *36, 37,* 45, *62,* 69, 75, *102,* 111
Forum Traiani 76
Földközi-tenger 22, *23, 28*
Fra Giocondo 107
Franche-Comté *46*
Frangipane család *12, 44*
Fucinus-tó *30*
Fuger, Heinrich Friedrich *30*
Fülöp, IV. (Szép) *45,* 46

G

Gaeta *51*
Galilei, Alessandro 129, *129*
Galleria Borghese *23, 97*
Galleria Doria Pamphilij *75*
Galleria Nazionale d'Arte Antica 90, *94*
Gallia 29, *38,* 42, *88*
Gallienus császár diadalíve 124, *127*
Garbatella-negyed 10
Garibaldi, Giuseppe 50, *50, 51*
Gergely, I., pápa (Szent) 44
Gergely, VI., pápa 102
Gergely, XIII., pápa 66, 92
Geta 58, *63*
Getsemáni-kert 66
Ghirlandaio, Domenico 112, *119*
Giorgetti, Antonio *105*
Giorgone *97*
Giotto 46, 124, *127*
Goethe, Johann Wolfgang 20, *85,* 87
Gracchus, Gaius Sempronius 28, *28*
Gracchus, Tiberius 28, *28*
Gyula, I., pápa 105, *108*
Gyula, II., pápa 46, *48,* 107, 112, *122*
Gyula, III., pápa 90

H

Habsburg Fülöp *46*
Habsburg-örökség *46*
Hadrianus császár *12, 35,* 39, 58, *66,* 71, 76, *78,* 102, *107*
Hannibal 25, *26,* 27
Heliogabalus császár *100*
Hercules-szobor 68, 95
Hispania 25, 30, *88*
Holbein, Hans *94*
Honorius császár 43
Horatius 29
Horatiusok 22, *22,* 68
Hostilius, Tullus 22, *23*

I

Ibériai-félsziget *26*
Illyria 41
Illyricum 42
Ince, II., pápa (Lotario de'Segni) *44,* 105, *108*
Ince, VIII., pápa 111
Ince, X., pápa 68, 75, *75, 80, 129*
Isola Sacra 100
Isola Tiberina *36,* 100, *107*

J

Julianus császár (Apostata) 43
Juno-templom *25,* 66, *66*
Jupiter-templom *23, 38,* 64, 68

K

Karoling Császárság 44
Károly, V., császár *46,* 47
Keats, John 80
Kelemen, III., pápa *90*
Kelemen, VII., pápa *46, 129*
Kelemen, XI., pápa *78*
Kelemen, XII., pápa *3*
Kelemen, XIII., (Corsini) pápa *3,* 68, 87
Keresztelő Szent János *85*
Kleopátra *30, 31,* 33
Kürosz, II. (Nagy) 27

L

Lagraulas de, Jean de Bilhères *12*
Langetti, G. B. *27*
Latinus Vetus 21
Latium *20,* 23
Lazio 100
Leó, III., pápa *42, 43,* 44
Leó, IV., pápa *43,* 44
Leó, X., (Medici) pápa 46, 68, *122*
Leonardo da Vinci 124, *124*
Leone, Sergio 55
Lepidus, Marcus Aemilius 31, *31*
Licinius 42
Longinus, Caius Cassius 30
Lotto, Lorenzo 90
Lucenti, Girolamo *105*
Ludovisi-gyűjtemény 88, *92*
Ludovisi-negyed 88
Ludovisi-trón 88, *93*
Lupa Capitolina 66

M

Maccari, Cesare *25*
Maderno, Carlo *48,* 90, 94, *98,* 109, *130*
Magni, Luigi 55
Manetti, Nanni 10
Marcellus Színház (Teatro di Marcello) *19, 44,* 99, *103*
Marcus Antonius 30, *30, 31,* 33
Marcus Aurelius császár *38,* 39, *56, 58,* 63, 63, 66, 68, *82*
Marius, Caius *28,* 29
Mars-mező (Campus Martius) 28, 39, 100, *102*
Mars Ultor 33, *58*
Mascherino Ottaviano *98, 99*
Masina, Giulietta *54*
Massinissa 27
Maxentius-bazilika *9,* 50, 63, *63,* 66, *68, 71*
Maxentius császár 41, 62, *63*
Maximianus, Augustus császár *38,* 40, 41
Mazzini, Giuseppe 53, *50,*
Medici család 47
Mediolanum-Milano *38,* 40
Mentana *51*
Mercati Traianei 58, *58*
Mezopotámia 39, 40
Michelangelo *8, 12, 56,* 64, 66, *66, 94,* 102, 107, *107, 111,* 112, *113, 119, 130, 136*
Miklós, V., pápa 46, *46, 48,* 88, 107, 111, *122*
Milano *41*
Milvius-híd 41, 63
Minerva szobra *66*
Mithras-szentély 95
Mithridatész király 29
Mons Caelius 22
Mons Cavus 21
Mons Sacer 24
Monte Cenci *8*
Montecitorio obeliszk 76
Monte Fumaiolo 100
Monterotondo *51*
Moravia, Alberto *55*
Mór kútja *10*

Mozart, Wolfgang Amadeus *85*
Muñoz, Antonio *56*
Murillo Bartolomé 90
Museo Capitolino *56, 57,* 66, *66, 68, 69*
Museo Chiaramonti *8*
Museo delle Mura di Roma *72*
Museo di Villa Giulia *95*
Museo e Galleria Borghese 92
Museo Nazionale di Castel Sant'Angelo 102
Museo Nazionale Romano 88, *92, 93*
Museo Pio- Clementino *30, 38,* 119, *124*
Mussolini, Benito *52,* 53, *53,* 72
Mutina 30
Mürón *93*

N

Nagy Károly császár *42, 43,* 44
Naldini, Antonio *105*
Naldini, Pietro Paolo *104*
Napóleon, Bonaparte 48, *48*
Nápoly *96*
Neptun-kút *10,* 78
Nero Tiberius Claudius 35
Nerva, Cocceius császár 39
Nicea (Nikaia) 41
Nicodemia 40
Numa Pompilius 22

O

Obeliscus Flaminius *88*
Octavia *31, 32,* 33
Octavianus Augustus császár 30, *30, 31,* 33
Octavius, Caius 30
Oppio 63
Oppius 22
Oratorio San Silvestro *41*
Orbán, V., pápa 102
Orbán, VII., pápa (Barberini) 78
Orbán, VIII., pápa 48, 68, 80, *87,* 109
Orsini család *44,* 45
Ostia *30*
Oudinot, Victor 50, *50*
Ovidius *59*

P

Pál, II., pápa (Pietro Barbo) 72, 107
Pál, III., pápa (Farnese) *47,* 66, *76, 94*
Pál, V., pápa *96,* 109
Palatinus-domb *9,* 20, *21,* 22, 28, 39, 50, 63, 64, 75, 76, *76,* 94, 95, 124
Palatinusi Antiquarium *76*
Palazzo Altemps *69,* 88, *93*
Palazzo Barberini 90
Palazzo Chigi 76
Palazzo Colonna *3*
Palazzo Comunale 57
Palazzo dei Conservatori *56,* 66, *66, 68,* 69
Palazzo Corsini *94*
Palazzo Doria Pamphilij 75, 80
Palazzo Ducale *36*
Palazzo Madama 76
Palazzo Nuovo *56,* 66, 68
Palazzo Poli *3,* 87, *90*
Palazzo Pubblico *36*
Palazzo Senatorio 64, 66, *66*
Palazzo Venezia *53*
Palestrina *51*
Pannini, Giuseppe *3*
Pannini, Giovanni Paolo *49*
Pannónia 39, 41
Pantheon *19,* 33, 39, *71,* 76, 78, *78, 79*
Parthia 58
Pasolini, Pier Paolo 10, *55*
Paszkál, II., pápa *85, 129*
Perugino 112, *119*
Peruzzi, Baldassarre 78, 107
Perzsia 27
Pharszalosz 30
Philippi 33
Phokasz császár 78
Piazza Argentina *102*
Piazza Barberini *82*
Piazza Bocca della Verità *102*
Piazza del Campidoglio (Capitolium tere) *8, 56,* 64, 66
Piazza del Collegio Romano 75
Piazza della Minerva *78*
Piazza della Rotonda 76, *78*
Piazza del Popolo *19, 48,* 48, 55, 72, 87, *88*
Piazza di Spagna 10, *54,* 80, *82,* 87, *87*
Piazza Farnese *85*
Piazza Navona 8, 10, *10, 19,* 76, 78, 80, *80*
Piazza Nicosia *85*
Piazza Scossacavalli *85*
Piazza Venezia *53,* 71, *75*
Pieve di Cadore *97*
Pincius 28
Pinelli *54*
Pinturicchio 66
Pius, Antoninus *12, 38,* 39, 76, *78,* 119
Pius, II., pápa 46
Pius, IX., pápa *51,* 53, 78, *130*
Pius, VI., pápa 124
Pius, VII., pápa 50, 102
Plautus 57
Pollaiulo *57,* 66
Pollux *8,* 23, 57, 64, *77,* 87
Pompeius G. *28,* 29, 30
Pompeius theatruma 99
Pons Milvus *62,* 102
Pons Sublicus 96
Ponte Palatino 102
Ponte Rotto 102, *107*
Ponte Sant'Angelo 102, *104, 105*
Ponzio, Flaminio *98, 99*
Porta Maggiore *72*
Porta Pia *51,* 53, *72*
Porta San Pancrazio *51*
Porta San Paolo *72*
Porta San Sebastiano *72, 73*
Prima Porta *8*
Ptolemaidák *31*
Ptolemaiosz, XIII. *28*

Q

Quirinale-palota *3, 19, 26,* 45, 47, 87, 92, *98, 99*
Quirinalis 20, 22, 28, 58, 94

R

Raffaello (Raffaello Sanzio) *42,* 78, *85,* 90, 92, *94, 97,* 107, 111, *122,* 124, *124*
Rainaldi, Girolamo *66,* 80
Ravenna *51*
Reggio *50*
Regia 23
Regina Viarum 10, *37,* 69, 71
Remus 20, *20,* 21, *21, 57,* 66
Riario, Girolamo *93*
Rienzo, Cola di 64, 66
Rimini 10
Risorgimento Múzeum 50
Roma Antica 71
Római Világkiállítás (EUR) *53,* 53
Romano, Giulio *99,* 124
Roma Palatina 21
Roma Vecchia 71
Romulus *12,* 20, *20,* 21, *21, 57,* 66, 69, 75
Romulus Augustulus császár 43, 71, *71*
Rosi, Francesco 54
Rosselli, Cosimo 55, *119*
Rossellino, Bernardo 107
Rubens, Peter Paul *41,* 90
Rubicon 30

S

Sacco di Roma *46,* 47
Sacconi, Giuseppe *57,* 72
Sacripanti család 47
Saffi *50*
Sala Cini 69
Sala dei Castellani *66*
Sala dei Trionfi 68
Salonae 40, 41
Salviati, Francesco 94
Salvi Nicola *3*
San Adriano-templom *77*
San Clemente-bazilika *129*
Sanctis, Francesco de 80
Sándor, VI., pápa *12*
Sangallo, Antonio 94, 107
Sangallo, Giuliano da 107
San Giovanni in Laterano *19,* 45, *51,* 113, 124, *126, 129*
San Girolamo della Carità-templom *85*
San Lorenzo in Miranda *63*
San Marino *51*
San Paolo fuori le Mura *19,* 44, *130*
San Pietro in Montorio *19,* 44
San Silvestro 41
Sant'Agnese-templom 78, 80
Santa Croce in Gerusaleme *19*
Santa Francesca Romana *9*

Santa Maria dei Miracoli 87, *88*
Santa Maria di Montesanto-templom 87, *88*
Santa Maria in Aracoeli 66, *66*
Santa Maria in Cosmedin 95, *102*
Santa Maria in Trastevere *19*, 102, *108*
Santa Maria Maggiore *19*, *128*
Sant'Angelo-negyed *103*
Santi Quattro Coronati temploma *85*, 87, *88*
Santo Stafano Rotondo 95
Saturnus temploma *62*
Savoia, di Maria José *53*
Scaurus, Marcus Aemilius 102
Servius Tullius király 22, *72*
Severus, Alexander *100*
Severus Alexander színháza *36*,
Severus-dinasztia 40
Severus, Septimius (-diadalíve) *38*, 58, *63*, 75, 76
Signorelli, Luca 112
Sirmium 41
Sixtus-gyűjtemény *126*
Sixtus-kápolna 105, 111, *119*
Sixtus, V., pápa 47, *47*, 58, *87*, 105, 124, *129*
Sixtus, III., pápa *128*
Sixtus, IV., pápa *25*, 46, 66, 112, *126*
Sixtus-termek *126*
Sormani, Leonardo *58*, *78*
Stanza della Segnatura *122*
Sulla, Lucius Cornelius *28*, 29

Sz

Szent Ágnes 80
Szent Ambrus *41*
Szent Bernát (Sienai) 66
Szent Ferenc-templom *97*
Szent István 99
Szent János-bazilika 111
Szent Katalin *129*
Szent Katalin-kápolna *129*
Szent Liberius pápa *128*
Szent Péter *43*, *48*, *111*
Szent Péter-bazilika *12*, *42*, *43*, 44, 46, *48*, 48, 53, 63, 87, 105, *111*, 113, *113*, 124, *127*, 129, *129*, *130*
Szent Péter-szobor 58, *58*, 111
Szent Péter tér *97*, 105, *111*, *112*
Szent Szilveszter, I., pápa 107, *130*
Szent Teréz *131*
Szent Vince és Szent Anasztáz temploma *90*
Szilénosz *66*
Szíria 40

T

Tabularium *29*
Tacitus 34
Tamás-templom *82*
Tarquinius-dinasztia 22, 23, 24
Tarquinius Priscus király 22
Tarquinius Superbus 22, *23*, 64, *76*
Tatius, Titus *22*, *34*, 39, 63, *64*
Termini pályaudvar 55
Theodosius császár *41*, 43
Tiberis (Tevere) *12*, 20, *20*, 29, 44, 45, 87, 96, 100, 102, 105, *107*
Tiberius császár *32*, 34, 75, 76
Tirrén-tenger *30*
Tiziano, Vecellio 90, 92, *97*, *124*
Torre Argentina 100
Torre dei Conti 45
Torre delle Milizie 45, 58
Torre di Capo Bove 71
Tournon, Camille de *88*
Tournon, Pierre de *48*
Traianus fóruma *48*, 58, *58*
Traianus szobra *9*
Traianus temploma *58*
Traianus, Marcius Ulpius császár *34*, *35*, 39, 58, 63, 76, *78*
Traianus-oszlop *35*, 57, *58*
Trans-Tiberis 28
Trastevere-negyed 87, *109*
Trevi-kút *2*, *3*, 10, *54*, 55, 80, 87, *90*, 92
Treviri (Trier) 41
Trinità dei Monti (Szentháromság tér) *19*, 55, 80, *82*, 87, *87*
Tullus Hostilius 22, *23*

U

Uffizi Képtár *23*
Umbria 100
Utica *27*

V

Vaga, Perin del *23*
Valadier, Giuseppe *88*, 102
Van Dyck, Sir Anthony 90
Vatikáni Képtár 46, *124*, *127*
Vatikáni Könyvtár *46*, 124, *127*
Vatikáni Múzeumok *8*, 105, 112, *126*
Vatikánváros (Civitas Leonina) *19*, 44, 46, *51*, 53, 87, 102, 124, *126*
Vecchio, Martino Longhi il *66*, *98*
Velabrum *59*
Velàzquez, Diego 75, *75*
Velence *51*
Velia 22, 63
Velletri *51*
Venere, della Gabinetto 69
Verdone, Carlo 10
Verus, Lucius *38*
Vespasianus császár *34*, 39, 63, *64*
Vesta-templom 23, 96, 102
Via Appia Antica 10, *37*, 50, 69, *70*, 71, *71*, *73*, *100*
Via Biberatica 58
Via Condotti 80
Via dei Coronari *85*
Via dei Fori Imperiali *58*
Via del Corso 72, *82*, *85*, 87, *88*
Via della Conciliazione 53
Via della Croce *82*
Via del Quirinale 94
Via Flaminia 102
Viale Regina Margherita *53*
Via Margutta 55
Via Montecuccoli 55
Via Nova *100*
Via Sacra 12, 20, 57
Via Sistina *82*
Via Tuscolana 53
Via Veneto *55*
Vignola, Pietro Ligorio 90, 109
Viktor Emánuel, II. (Savoiai) *51*, 53, *57*
Viktor Emánuel, III. *52*, *53*
Viktor Emánuel-emlékmű *57*, *66*, 72, *75*
Villa Borghese *19*, 78
Villa Doria Pamphilij *19*
Villa Giulia *19*, 90, *95*
Villanovai Szent Ildefonz-templom *82*
Viminalis 22, 28
Vitix király *100*

W

Wagner, Richard *85*
Wyler, William *54*

Z

Zama *26*
Zappalà Gregorio *10*, 78
Zuccari, Taddeo *94*

A VILÁG LEGSZEBB HELYEI

RÓMA

BEPPE CECCATO

Szüleimnek, Giacomónak és Carlának,
a kíváncsi és fáradhatatlan római turistáknak

A KÖTETBEN SZEREPLŐ FOTÓK AZ ALÁBBI ÜGYNÖKSÉGEK TULAJDONAI:

Marcello Bertinetti / Archivio White Star: 1, 8-9, 12 lent, 57 fent, 66 lent, 71 lent, 74 fent balra, 81 fent, 83 fent, 84-85, 85 középen balra, 87 fent, 88 fent, 104 fent, 105, 109, 110 fent, 111 fent, 112 fent balra, 112-113, 113 fent, 126 középen és lent, 128 fent • Marcello Bertinetti / Archivio White Star „Concessione S.M.A. N∞316 dal 18.08.1995": 11 fent, 71 középen, 72-73, 73 lent, 82 fent, 86 fent balra, 88 középen lent, 98 fent, 102 fent • Marcello Bertinetti / Archivio White Star „Concessione S.M.A. N∞325 dal 01. 09. 1995": 14-15, 16-17, 58, 60-61, 64, 65, 74-75, 76-77, 77 lent, 78 lent balra, 80, 100-101, 104-105, 106 fent balra, 106-107, 112 fent jobbra • AFE Foto: 53 középen, 54 fent balra • Giulio Veggi / Archivio White Star: 9 fent, 12 fent, 59 balra, 59 középen és lent jobbra, 62 fent, 62-63, 63, 64-65, 65 fent jobbra, 70-71, 72, 73 fent, 78 fent, 79 fent balra, 82 lent, 82-83, 100, 101, 102 lent, 103, 107, 128-129 • AKG Photo: 25 lent, 26 lent, 28 középen, 29 lent, 31 fent, 32-33, 33 lent, 35 fent, 40-41, 40 lent, 41 középen, 43 fent, 46 fent és lent, 47 lent, 49 középen lent, 96 lent, 122 jobbra, 124 fent jobbra • Stefano Amantini / Atlantide: 57 lent, 108-109 • Massimo Borchi / Atlantide: 98-99, 99 jobbra • Fabrizio Borra – Focus Team: 70 fent, 71 fent, 78 fent balra • Giovanni Dagli Orti: 20 fent, 22 lent, 23 középen, 25 fent jobbra, 28-29, 31 lent balra, 33 fent, 34 lent, 35 lent, 38, 38-39, 39 lent, 41 lent, 46-47, 47 fent, 50 középen és lent, 56 lent, 89 fent jobbra, 93 fent és lent jobbra, 96-97, 97 lent, 126-127, 129 középen • Giancarlo Costa / Ag. Stradella: 28 lent, 34 fent balra, 44 fent, 45 lent, 50 fent, 50-51 • Araldo De Luca: 8 lent, 13, 19, 20 lent, 68 fent, 67 fent balra, 92 lent, 93 lent balra, 95 fent, 95 lent, 96 fent, 125, 131 balra • E.T. Archive: 27 lent, 31 lent jobbra, 32 fent, 34-35, 48 balra • Parabola Foto: 52-53, 53 fent, 54 lent, 56 középen • Fototeca Storica Nazionale: 41 fent, 42 fent, 43 lent, 44 lent, 45 jobbra, 52 fent, 53 lent • Cesare Gerolimetto: 8 fent, 59 fent jobbra, 74 fent jobbra, 85 fent, 85 középen jobbra, 85 lent, 86-87, 87 lent, 90-91, 91, 99 fent balra, 102 középen, 106 fent jobbra, 130 balra, 130 lent jobbra, 136 • Johanna Huber / SIME: 129 fent • Andrea Lemolo: 79 fent jobbra • Mary Evans Picture Library: 21 jobbra, 30-31, 36 középen, 36 lent balra, 36-37, 37 fent • Nippon Television Corporation: 114, 115-118, 119 • Luciano Pedicini / Archivio DellíArte: 92-93, 95 középen • Archivio Scala: 21 balra, 22-23 fent, 23 fent, 22-23 lent, 24-25, 25 fent balra, 26-27, 28 fent, 30 fent, 30-31 fent, 34 fent jobbra, 35 középen, 36 fent, 36 lent balra, 39 fent, 42 lent, 42-43, 44-45, 48-49, 49 fent, 51 fent, 68 lent, 68-69, 67 balra, 67 lent jobbra, 75, 76, 89 fent balra, 92 fent, 94, 97 fent, 108 fent, 111 lent, 120-121, 122 balra, 122-123, 123 fent, 124 balra, 124 lent balra, 127 lent, 129 lent, 130 fent jobbra, 131 jobbra • Lorenzo Sechi / SIE: 113 lent • Giovanni Simeone / SIME: 3-6, 10-11, 56-57, 66 fent, 80-81, 86 fent jobbra, 88-89, 90, 110-111, 126 fent, 129 fent • The Kobal Collection: 54 fent, 55 fent, 55 lent • Museo Pio Clementino – Cittá del Vaticano: 8 lent, 21 balra, 39 fent, 124 balra, 125 • Pinacoteca Vaticana – Roma: 124 jobbra, 126-127, 127 lent • Museo della Storia – Bucarest: 35 lent, 46-47 • Castello di Versailles: 47 fent • Musei Capitolini – Roma: 20, 22 lent, 23 középen, 31 lent balra, 33 fent, 34 lent, 36 lent, 39 lent, 68 lent, 68-69, 67 • Palazzo Ducale – Mantova: 36 fent • Museo Archeologico – Ostia: 25 fent jobbra • Museo Archeologico – Venezia: 28 fent • Biblioteca reale del Belgio – Bruxelles: 41 fent • Museo Puskin Mosca: 24 lent • Biblioteca Vaticana – Roma: 41 középen • CaíRezzonico – Venezia: 25 lent • Museo Bonnat – Bayonne: 48 fent balra • Museo di Canova – Possagno: 48 lent balra • Quartiere delle guardle Nobili – Vaticano: 48-49, 49 fent • National Gallery of Art – Washington: 49 lent • Musée de l1Armée – Parigi: 50 középen jobbra • Niedersächsisches Landesmuseum – Hannover: 49 középen • Museo del Risorgimento – Torino: 50 lent • Palazzo Pitti – Firenze: 50 középen balra • Galleria degli Uffizi – Firenze: 23 fent • Alte Pinakothe – Monaco: 42-43 • Document Jean Vinchon – Parigi: 41 lent • Galleria D'Arte Moderna – Firenze: 51 fent • Galleria Borghese – Roma: 22-23 lent, 96, 97 • Stanze di Raffaello – Vaticano: 42 lent, 122, 123 • Museum Narodowe – Krakau: 32-33 • Museo delle Terme – Roma: 35 középen, 92 fent, 93 fent és lent jobbra • Museo díOrsay, Parigi: 33 lent • Galleria Nazionale d'Arte Antica – Roma: 94 jobbra, 94 fent balra • Musei Vaticani – Braccio Nuovo – Roma: 34 fent jobbra • San Pietro – Cittá del Vaticano: 13 • Oratorio di S. Silvestro – Roma: 40-41 • Kunsthistorisches Museum – Vienna: 40 lent • Museo del Louvre – Parigi: 22-23 fent, 38-39 • Galleria Doria Pamphili – Roma: 75. Palazzo Madama – Roma: 24-25 • Antiquarium del Palatino – Roma: 76.

136. „Er cupolone": amilyen ízzel mondják a rómaiak a „nagy kupolát", az lefordíthatatlan, de egy biztos: csak erre az egy kupolára használható. A pápai hatalom és az egyetemes egyház e jelképén haláláig dolgozott Michelangelo. A kettőshéjú kupolát 16 korinthoszi oszloppárokkal mozgalmassá tett gyámpillér támasztja alá, közöttük felváltva félköríves és timpanonos lezárású ablakokkal. A kupola külső kerülete 58 m, a lanternáig mért magassága 50,35 m.

Térkép: Monica Falcone

A VILÁG LEGSZEBB HELYEI

RÓMA

BEPPE CECCATO

RÓMÁT LÁTNI:
ELMERÜLNI A KÜLÖNBÖZŐ
STÍLUSOK ALKOTTA
HARMÓNIÁBAN, AMELYEK
EGYMÁSRA RÉTEGEZŐDVE
ALKOTJÁK A MŰEMLÉK-
VÁROS HANGULATÁT.
IME AZ URBS: SZENTÉLYEK,
TEMPLOMOK, PALOTÁK
EGYÜTTESE, A CAESAROK
BIRODALMÁNAK SZÍVE,
A PÁPASÁG SZÉKHELYE.
ANTIK ÉS BAROKK
ÉPÍTMÉNYEIVEL, KÚT-
JAINAK VARÁZSLATÁVAL,
OBELISZKJEINEK FENSÉ-
GÉVEL, RENESZÁNSZ
HARMÓNIÁJÁVAL AZ
ÖRÖKKÉVALÓSÁG
MEGTESTESÜLT KÉPE.

